

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**Şİİ-İSMÂİLÎ BİR DİNİ GRUP OLARAK TARİHTEN GÜNÜMÜZE
DÂVÛDÎ BOHRÂ TOPLULUĞU**

Sare KOYUNCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Feyza DOĞRUYOL

TEMMUZ-2025

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ŞİÎ-İSMÂİLÎ BİR DİNİ GRUP OLARAK TARİHTEN
GÜNÜMÜZE DÂVÛDÎ BOHRÂ TOPLULUĞU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sare KOYUNCU

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

**“Bu tez 01/07/2025 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulanan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Kadir GÖMBEYAZ	Başarılı
Doç. Dr. Habib KARTALOĞLU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Feyza DOĞRUYOL	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Sare KOYUNCU

01/07/2025

ÖN SÖZ

“Şîî-İsmâîlî Bir Dini Grup Olarak Tarihten Günümüze Dâvûdî Bohrâ Topluluğu” başlıklı çalışmamızda, hakkında Türkiye akademisinde daha önce herhangi bir akademik çalışma yapılmamış olan Dâvûdî Bohrâ topluluğu ele alınmıştır. Çalışmada topluluğun tarihi kökenleri, inançları ve günümüzdeki durumu kapsamlı biçimde incelenmiştir.

Dâvûdî Bohrâ topluluğu, yerleşik oldukları coğrafyanın sosyo-kültürel yapısı ve kullandıkları dilin özgünlüğü nedeniyle araştırmalarda yeterince ele alınmamış ve akademik incelemelerden büyük ölçüde uzak kalmıştır. Topluluk, dini kimliği ve kültürel yapısı nedeniyle çok katmanlı bir özelliğe sahiptir. İnanç sistemi açısından Şîîliğin özellikle İsmâîlî koluna mensup olan bu topluluk, ibadet biçimleri ve muamelat yönünden ise Sünnî pratiklere benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, onlar, tarihsel süreçte yaşadıkları coğrafya ve sosyal etkileşimler sonucunda, Hindu topluluklarının gelenek ve ritüellerinden de önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu durum, topluluğun dini ve kültürel kimliğinin hem İslami hem de yerel unsurların senteziyle şekillendiğini göstermektedir. Çalışmamız topluluğun bu benzerliklerini tespit ederek konumunu saptamaya çalışmaktadır.

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve tamamlanması sürecinde,engin bilgi ve tecrübeleriyle her aşamada rehberlik eden, kıymetli katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Feyza Doğruyol’a en içten şükranlarımı sunarım. Sakarya Üniversitesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı’ndan değerli hocalarım Doç. Dr. Habib Kartaloğlu ve Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Mücahid Dünder’a, akademik yolculuğum boyunca sağladıkları katkılar ve destekleri için teşekkür ederim. Jüri üyem olarak çalışmama değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. Kadir Gömbeyaz hocama da ayrıca teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışmamda ihtiyaç duyduğum kaynakların temininde yardımlarını esirgemeyen Dr. Michael O’Sullivan’a ve Bohrâ topluluğunun bir üyesi olarak bana önemli bilgiler sunan kıymetli Abbas J.’ye teşekkürlerimi sunarım. Bölgeyle irtibat kurmamda yardımcı olan Üveys Khan’a da ayrıca müteşekkirim. Tezimi okuyup değerlendirme nezaketinde bulunan Dr. Hasan Basri Demirel’e ve Zeynep Koyuncu’ya değerli zamanlarını ayırdıkları için teşekkür ederim.

Bu çalışmanın her aşamasında akademik ve manevi desteklerini hissettiren Hint Alt Kıtası Araştırma Merkezi (HAKAMER) Müdürü Prof. Dr. Abdulhamit Birışık'a ve merkezdeki değerli çalışma arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bu zorlu süreçte maddi ve manevi destekleriyle bana g veren, sabrı ve anlayışıyla her zaman yanımda olan değerli babam Ahmet Koyuncu başta olmak üzere, tüm aile bireylerine iten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmanın her aşamasında beni dinlemekten hiç vazgeçmeyen, karşılaştığım her sorunu benimle sahiplenene ve çözüm arayışlarında desteğini esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Rumeysa, Sena ve Sümeyye'ye sonsuz teşekkür ederim.

Sare KOYUNCU

01/07/2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: DÂVÜDÎ BOHRÂ TOPLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	11
1.1. Fâtımîler Öncesi İsmâîlîlik	11
1.2. Fâtımî İsmâîlîliği	15
1.3. Fâtımîlerin Çöküşünden Günümüze Musta‘lî-İsmâîlîlerin Tarihi.....	19
1.3.1. Nizârî İsmâîlîlik.....	19
1.3.2. Müsta‘lî İsmâîlîlik	21
1.4. Dâvûdî Bohrâ Topluluğu ve Tarihi Serüveni	23
1.4.1. Grup İçi Ayrışmalar ve Alt Gruplar	27
1.4.2. Grup İçi İtiraz: Reformistler	31
1.5. Günümüz Dâvûdî Bohrâ Coğrafyası	33
1.5.1. Hindistan	33
1.5.2. Pakistan	34
1.5.3. Orta Doğu Bölgesi.....	35
1.5.4. Doğu Afrika.....	36
1.5.5. Birleşik Krallık.....	36
1.5.6. Kanada.....	37
1.5.7. Amerika Birleşik Devletleri	37
1.5.8. Avustralya ve Yeni Zelanda	37
2. BÖLÜM: DÂVÜDÎ BOHRÂ TOPLULUĞUNUN İNANÇLARI VE	
İBADETLERİ	39
2.1. Allah İnancı	39
2.2. Peygamberlik İnancı	40
2.3. İmâmet İnancı	43
2.4. İmamın Yeryüzündeki Temsilcisi Olarak Dâî-i Mutlak ve Otoritesi	46
2.4.1. Bohrâ Yaşamında Dâî-i Mutlak’ın Yeri	51
2.5. Kutsal Kitap İnancı	52
2.6. Ahiret İnancı	53

2.6.1. Mebde ve Meâd.....	53
2.6.2. Kıyamet.....	54
2.7. Bohrâ Topluluğunun İbadetleri	55
2.7.1. Namaz.....	55
2.7.2. Oruç.....	57
2.7.3 .Hac... ..	57
2.7.4. Zekât ve Diğer Dini Mali Yükümlülükler.....	59
3. BÖLÜM: DOĞUMDAN ÖLÜME DÂVÜDÎ BİR KİMLİK İNŞASI	62
3.1. Doğum	62
3.1.1. Ad Koyma	64
3.1.2. Sünnet.....	64
3.1.3. Chatti Töreni	65
3.1.4. Akîka	65
3.2. Bebeklik ve Çocukluk	66
3.3. Ergenlik	67
3.3.1.Misak (Mithaq).....	67
3.4.Yetişkinlik	68
3.4.1. Uygunluk (Ortopraksi) Sertifikası.....	68
3.4.2. Evlilik-Boşanma.....	70
3.5. Eğitim	73
3.5.1. Burhânî Medreseleri.....	74
3.5.2. el-Câmiatü's-Seyfiyye.....	75
3.5.3. Ma‘hedü’z-Zehrâ Enstitüleri	78
3.6. Dil	79
3.7. Davet Kurumu	80
3.8. Kılık-Kıyafetler	81
3.9. Bohrâ Takvimi.....	83
3.10. Bayramlar ve Törenler.....	84
3.10.1. Muharrem Ayı Törenleri: Aşere-i Mübârek.....	85
3.10.2. Ramazan ve Kurban Bayramı	87
3.10.3. Gadîr-i Hum Bayramı.....	87
3.11.Ölüm ve Cenaze.....	87

SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	92
EK	99
ÖZ GEÇMİŞ	122

ÖZET	
Başlık: Şîî-İsmâîlî Bir Dini Grup Olarak Tarihten Günümüze Dâvûdî Bohrâ Topluluğu	
Yazar: Sare KOYUNCU	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Feyza DOĞRUYOL	
Kabul Tarihi: 01/07/2025	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 98 (ana kısım) + 23 (ek)
Dünya genelinde bir milyonu aşkın mensubu bulunan Dâvûdî Bohrâ topluluğu, Şîîliğin İsmâîliyye kolunun Musta'îlî-Tayyibî geleneğine mensup bir alt grubu olarak dikkat çekmektedir. Köklerini Fâtımîler dönemine dayandıran bu topluluk, kendilerini hem tarihsel hem de manevi açıdan Fâtımî mirasın devamı olarak görmektedir. Nizârî İsmâîlîlerden farklı olarak Musta'îlî-Tayyibî İsmâîlîler, son imamın gaybete çekildiğine ve onun yeniden zuhuruna dek topluluğun liderliğinin Dâî-i Mutlak tarafından yürütüleceğine inanmaktadır. Günümüzde Dâvûdî Bohrâların ruhani önderliğini 53. Dâî-i Mutlak olan Mufaddal Seyfuddîn üstlenmektedir. Bu tez çalışmasında, Dâvûdî Bohrâ topluluğunun tarihsel arka planı, inanç sistemi, ibadet pratiği ve toplumsal yaşamdaki kimlik inşası çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, topluluğun tarihsel gelişimini incelemektedir. İsmâîlîliğin erken dönemlerinden itibaren Fâtımî halifeliğine, oradan da Musta'îlî ve Tayyibî ayrımlarına uzanan süreç detaylandırılmış; Dâvûdî Bohrâların Hindistan'a uzanan göç yolları, iç ayrışmalar (Süleymânîler, Kutbîler vb.) ve günümüzdeki coğrafi dağılımları ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca topluluğun Yemen ve Hindistan'da geçirdiği dönüşümler ile siyasi otoritelerle kurduğu ilişkiler de değerlendirilmiştir. İkinci bölüm, Dâvûdî Bohrâların inanç sistemi ve ibadet anlayışı üzerine yoğunlaşmaktadır. Allah, peygamberlik, imamet ve dâîlik gibi temel inanç esasları ile, topluluk içindeki ruhani otoritenin yapısı açıklanmıştır. Ayrıca namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetlerin nasıl uygulandığı ve bu ibadetlerin toplumsal hayattaki yansımaları ortaya konulmuştur. Üçüncü bölüm, bireyin doğumdan ölüme kadar geçirdiği evrelerde Bohrâ kimliğinin nasıl inşa edildiğini ele almaktadır. Doğum ritüelleri, isim verme, sünnet ve akîka gibi uygulamaların yanı sıra eğitim kurumları, evlilik-adetleri, dil kullanımı, kıyafet ve takvim gibi unsurlar topluluğun özgün kültürel yapısını gözler önüne sermektedir.	
Anahtar Kelimeler: İsmâîliyye, Musta'îlî-Tayyibî İsmâîlîler, Hindistan, Dâvûdî, Bohrâ	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Dā'ūdī Bohra Community from Past to Present as a Shia-Ismā'īlī Religious Group	
Author of Thesis: Sare KOYUNCU	
Supervisor: Assist. Prof. Feyza DOĞRUYOL	
Accepted Date: 01/07/2025	Number of Pages: v (pre text) + 98 (main body) + 23 (add)
The Dā'ūdī Bohra community, with a global population exceeding one million, belongs to the Musta'li-Tayyibī branch of the Ismā'īlī sect within Shī'a Islam. Tracing their spiritual and historical roots back to the Fāṭimid Caliphate, the Bohras consider themselves the legitimate inheritors of its legacy. Unlike the Nizārī Ismā'īlīs, the Musta'li-Tayyibī Ismā'īlīs believe that the last Imām has gone into occultation (ghayba), and that until his return, spiritual authority rests with the Dā'ī al-Muṭlaq. Today, this position is held by the 53rd Dā'ī al-Muṭlaq, Sayyidnā Mufaddal Saifuddīn. This thesis offers a comprehensive exploration of the Dā'ūdī Bohra community's historical development, doctrinal beliefs, ritual practices, and socio-cultural identity. The study is structured into three main chapters. Chapter one addresses the historical trajectory of the community. It traces the evolution of Ismā'īlism from its early origins to the rise and fall of the Fāṭimid Caliphate, and then to the schisms that led to the Musta'li and Tayyibī divisions. Special attention is given to the Bohras' migration to India, their internal subdivisions (such as the Sulaymānīs and the Qutbīs), and their contemporary geographic distribution. The chapter also examines their transformations in Yemen and India, as well as their interactions with political authorities over time. Chapter two delves into the theological framework and ritual life of the Dā'ūdī Bohras. It analyzes key tenets such as belief in God, prophethood, Imamate, and the unique role of the Dā'ī as the earthly representative of the hidden Imām. In addition to core practices like prayer, fasting, pilgrimage, and almsgiving. Chapter three investigates how a distinct Bohra identity is constructed from birth to death. It explores life-cycle rituals such as naming ceremonies, circumcision, 'aqīqa, and coming-of-age rites, along with institutionalized religious education, marriage customs, language use, clothing, and the Bohra calendar.	
Keywords: Ismailism, Musta'li-Tayyibī Ismā'īlīs, India, Dawoodi, Bohra	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Şiîlik, Hz. Muhammed'in vefatından sonra imametın meşruiyeti etrafında şekillenen siyasi ve teolojik tartışmalar sonucunda ortaya çıkmış, zamanla üç temel mezhebi kapsayacak şekilde ayrılmıştır. Bu mezhepler halen yaşayan ve dünya üzerinde azımsanmayacak müntesibi bulunan Zeydiyye, İmâmiyye (İsnâaşeriyye) ve İsmâiliyye'dir. Zeydiyye, Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'nin imametini kabul ederek siyasi mücadelenin içerisinde aktif bir rol üstlenmiş;¹ İmâmiyye, on iki imam inancını benimseyerek gaybette bulunan daha metafizik bir imam anlayışına yönelmiştir.² Buna karşılık İsmâiliyye mezhebi, altıncı imam Câ'fer es-Sâdık'ın büyük oğlu İsmâ'il'i meşru imam kabul ederek imametın bu soydan devam ettiğine inanmıştır.³

İsmâiliyye mezhebi kendi içerisinde de ciddi ayrılmalar yaşamıştır. Özellikle Fâtımî halifesi Müstansır-Billah'ın 487/1094'teki ölümünden sonra ortaya çıkan liderlik krizi, mezhebi Nizârî ve Musta'li İsmâilîler olarak ikiye ayırmıştır.⁴ Fâtımîlerin yıkılmasından sonra Musta'li koluna mensup olanlar, özellikle Yemen'de güç kazanmış; daha sonra bu yapı içerisinde Tayyibî kol doğmuştur. Tayyibîler, son imam Tayyib'in gaybete çekildiğine inanmış; onun zuhuruna kadar dini ve dünyevi rehberliğin Dâî-i Mutlak unvanını taşıyan bir vekil aracılığıyla sürdürüleceği görüşünü benimsemiştir.⁵ Bu anlayış, toplumsal bütünlüğün sürdürülmesinde merkezi bir rol oynamıştır.

Dâvûdî Bohrâlar, Tayyibî İsmâilîliğin en geniş ve örgütlü kolunu oluşturmaktadır. 16. yüzyılda Hindistan'da gelişen iç tartışmalar sonucunda, 1588 yılında Dâvûd b. Kût b. Cîvân'ın (999-1021/1591-1612) etrafında şekillenen hizip, zamanla ayrı bir yapı hâlini alarak "Dâvûdî Bohrâ" adını almıştır.⁶ Bugün başta Hindistan ve Pakistan olmak üzere; Doğu Afrika, Körfez ülkeleri, Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yayılan bu topluluk, güçlü bir hiyerarşik yapılanmaya, merkezi ekonomik modele, kendine özgü ritüellere ve kapalı bir toplumsal düzene sahiptir. Modernleşme, göç ve küreselleşme gibi süreçlerle temasta

¹ Heinz Halm, *Shi'ism* (Edinburgh University Press, 2004), 13-17.

² Moojan Momen, *An Introduction to Shi'i Islam* (Yale University Press, 1985), 43-49.

³ Farhad Daftary, *İsmaililer: Tarihleri ve Öğretileri*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Alfa, 2017), 145-146.

⁴ Daftary, *İsmaililer*, 376-378.

⁵ Daftary, *İsmaililer*, 372-375.

⁶ Jonah Blank, *Mullahs on the Mainframe: Islam and Modernity among the Daudi Bohras* (Chicago: University of Chicago Press, 2001), 24-31.

olmalarına rağmen, geleneksel inanç ve uygulamalarını büyük ölçüde korumayı başarmışlardır.

Bu bağlamda araştırmanın temel konusu, Şîîliğin tarihsel ve teolojik çerçevesi içinde yer alan Dâvûdî Bohrâ topluluğunu tarihsel gelişimi, mezhepsel kökeni ve dini-sosyal yapısıyla birlikte anlamaktır. Ayrıca topluluğun günümüzdeki yapısal özellikleri, inanç sisteminin günlük yaşamdaki tezahürleri ve modern dünyayla kurduğu ilişkiler de araştırmanın temel inceleme alanlarını oluşturmaktadır. Çalışma boyunca Bohrâ kimliğinin, sadece teolojik bir kategori olarak değil; aynı zamanda ibadet biçimleri, eğitim yapıları, aile düzeni, ritüel uygulamalar ve kurumsal aidiyetler aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği analiz edilmektedir.

Sonuç olarak bu tez, Şîîliğin içinde yer alan ancak hem kurumsal gücü hem de tarihsel derinliğiyle genellikle göz ardı edilen bir topluluk olan Dâvûdî Bohrâları kapsamlı biçimde ele almayı hedeflemektedir. Böylece hem mezhepsel bir alt grubun iç dinamikleri hem de İslam dünyasında mezhepler arası ilişkiler bağlamında özgün bir örnek sunulmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Önemi

Dâvûdî Bohrâ topluluğunu incelemek, kapalı iç yapısı, güçlü hiyerarşik düzeni ve sınırlı dışa açıklığı nedeniyle araştırmacılar açısından önemli zorluklar barındırmaktadır. Buna rağmen, bu çalışmanın önemi tam da bu zorlukların yarattığı boşluğu doldurmaya yönelik olmasıyla öne çıkmaktadır. Türkiye’de İslam mezhepleri tarihi alanında yapılan çalışmalar daha çok Sünni gelenek veya genel Şîîlik üzerine yoğunlaşırken, İsmâîlîlik mezhebi ve onun içerisindeki Musta’lî-Tayyibî geleneğe dair araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu durum, Dâvûdî Bohrâlar gibi özgün yapılarla ilgili akademik veri eksikliğine yol açmaktadır.

Bu tez, söz konusu eksikliği gidermeyi hedeflemekte ve Dâvûdî Bohrâların teolojik yapısı, kurumsal örgütlenmesi ve modern dünyayla kurduğu ilişkiler üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Çalışmada, topluluğun hem tarihsel gelişimi hem de güncel pratikleri analiz edilerek, mezhep kimliğinin sadece itikadi değil; aynı zamanda sosyokültürel bir aidiyet biçimi olarak nasıl sürdürüldüğü ortaya konulmaktadır. Böylece, hem İslam dünyasındaki mezhebi çeşitliliğe dair anlayışa katkı sağlanmakta hem de Türkçe literatürde yer almayan bir konunun akademik temsili gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Şiîliğin İsmâiliyye mezhebi içerisindeki Musta‘lî-Tayyibî geleneğe bağlı Dâvûdî Bohrâ topluluğunu tarihsel, teolojik ve sosyokültürel boyutlarıyla incelemektir. İslam dünyasında sayıca az fakat kurumsal yapısı, sosyal düzeni ve mezhepsel sürekliliği bakımından dikkat çeken bu topluluğun; inanç esasları, ibadet pratikleri, kimlik inşası ve modern dünyayla kurduğu ilişki biçimleri analiz edilerek, literatürdeki önemli bir boşluğun doldurulması hedeflenmektedir.

Çalışmada, Türkçe literatürde daha önce haklarında herhangi bir akademik araştırma yapılmamış olan Dâvûdî Bohrâ topluluğu hakkında kapsamlı bilgi sunmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, topluluğun hem tarihsel gelişimi hem de mezhepler arası ilişkiler bağlamında taşıdığı özgün konum değerlendirilmiştir.

Bu çalışmayla yalnızca Dâvûdî Bohrâların teolojik yapısı değil, aynı zamanda bu inanç sisteminin gündelik hayata yansıma biçimleri, topluluk içi kurumlaşma, otorite yapısı ve ritüel düzeni gibi alanlarda da Türkçe akademik literatürdeki bir boşluğun giderilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, Bohrâ kimliğinin sadece bir mezhebi aidiyet değil; aynı zamanda sosyal, kültürel ve kurumsal düzeyde süreklilik arz eden bir yapı olarak nasıl inşa edildiği de ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

İslam Mezhepleri Tarihi, yalnızca mezhebi oluşumların kronolojik kaydını sunmakla kalmayıp; bu yapıların inanç, pratik ve sosyolojik boyutlarını bütüncül biçimde değerlendirmeyi gerektiren bir disiplindir. Bu bağlamda çalışmamız, mezhepler tarihine özgü yöntemsel hassasiyetleri⁷ gözeterek şekillendirilmiştir. İncelemenin merkezinde yer alan Dâvûdî Bohrâ topluluğunun hem tarihsel gelişimi hem de inanç ve ibadet düzeni ele alınırken; kullanılan kaynakların niteliği, dilin tarafsızlığı, kavramsal sınırların net çizilmesi gibi ilkelere dikkat edilmiştir. Bu yaklaşımla elde edilen bilgilerin güvenilirliğinin artırılması ve mezhebi temsilde denge sağlanması hedeflenmiştir.

Araştırmanın yürütülmesinde, betimleyici (deskriptif) yöntem esas alınmıştır.⁸ Dâvûdî Bohrâların kendi iç kaynakları (resmî web siteleri, yayın organları, hutbeler, Dâî-i Mutlak’ın açıklamaları) öncelikli olarak değerlendirilmiş; ancak bu metinlerin mezhebi

⁷ Mehmet Ali Büyükkara, “Bir Bilim Dalı Olarak İslâm Mezhepleri ile İlgili Metodolojik Problemler”, *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes’alesi 1*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 460-468.

⁸ Sönmez Kutlu, “İslam Mezhepleri Tarihinde Usûl Sorunu”, *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes’alesi 1* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 434.

mensubiyet bağlamında taraflı yazılmış olabileceği dikkate alınarak, literatürde yer alan akademik çalışmalarla da karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Bu doğrultuda, Farhad Daftary ve Jonah Blank gibi araştırmacıların konuyla ilgili İngilizce çalışmaları da kapsam dâhiline alınmıştır.

Tarihî süreçler incelenirken, olaylar indirgemeci bir bakışla tek bir sebebe dayandırılmadan çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Mezhepler arası tartışmalı konularda herhangi bir tarafı savunma ya da karşı tarafı reddetme yaklaşımından özellikle kaçınılmış, açıklamalar mümkün olduğunca mezhebin kendi bağlamında anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle, çalışmanın hedeflerinden biri de İslam Mezhepleri Tarihi alanında sıkça karşılaşılan tarafsızlığın ve yorumcu dilin ötesine geçerek akademik bir temsil sunmaktır.⁹

Ayrıca çalışma, sadece teolojik verilerle değil; topluluğun sosyokültürel yapısını ortaya koyan örneklerle de desteklenmiştir. Dâvûdî Bohrâlara ait ritüeller, eğitim yapıları, dini otorite modeli, diaspora yapılanması gibi unsurlar analiz edilmiş, böylece araştırma, yalnızca inanç sistemini değil, bu inancın toplumsal alanda nasıl yaşandığını da ortaya koymayı amaçlamıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada, Dâvûdî Bohrâ topluluğunun kendine özgü kimliği, mezhepsel konumu ve tarihsel gelişimi hem iç kaynaklara hem de bağımsız akademik literatüre dayalı olarak incelenmiş; tarafsızlık, kaynak çeşitliliği ve kavramsal netlik ilkeleri çerçevesinde metodolojik bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Dâvûdî Bohrâ topluluğu, tarihsel olarak İsmâîlî geleneğin bir parçası olmakla birlikte, zamanla hem mezhebi ayrışmalar hem de kültürel coğrafi etkileşimler sonucunda kendine özgü bir din dili ve kavramsal yapı geliştirmiştir. Bu yapı içerisinde bir yandan klasik İsmâîlî terminolojiyi koruyan, diğer yandan sadece Bohrâlar arasında kullanılan yeni kavram ve unvanların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Özellikle Hindistan'daki tarihsel serüvenleriyle birlikte Arapça, Gucerâti ve Urduca gibi farklı dillerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan terimler, topluluğun modern kimliğini şekillendiren önemli unsurlar hâline gelmiştir. Ayrıca günümüzde Bohrâların küresel düzeyde yayılmasıyla

⁹ Ethem Ruhi Fıglalı, "İslam Mezhepleri Tarihi Araştırmalarında Karşılaşılan Bazı Problemler", *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1985), 370-375.

birlikte bazı kavramlar Batı dillerine çevrilmiş, kimi durumlarda ise yeniden yorumlanarak kullanılagelmiştir. Bu nedenle, tez kapsamında hem tarihî İsmâîlî geleneğe ait kavramların hem de Dâvûdî Bohrâ topluluğuna özgü terimlerin anlamları üzerinde durmak ve bunların ne ifade ettiklerini açıklamak, çalışmanın anlaşılabilirliği açısından yerinde olacaktır.

Araştırmadaki bazı kavramların hangi anlama geldiğini belirtmek gerektiği kanaatindeyiz. Bu çalışmada aksi belirtilmedikçe “Bohrâ” kelimesi ile “Dâvûdî Bohrâ” kelimesi birbiri yerine kullanılmıştır.

Âmil: Davetin yetkililerinden birisidir. Tüm dini ya da sivil törenlerin gerçekleşebilmesi için iznine ihtiyaç vardır.

Chatti: Bebeğin isminin duyurulduğu, yakın akrabalar için doğumdan sonraki altıncı gün düzenlenen törendir.

Dâî-i Mutlak: İmamdan sonraki en yetkili kişidir. Gaybette olan imamın yerine görev yapmaktadır.

Davet (Dawat): Topluluk üyelerinin bulunduğu yerlerdeki yönetim ağlarının yardımıyla yönetilen bir yapıdır.

Hazîne (Khizana): Dâî-i Mutlak’ın idaresinde olan ve vakıflar, cemaatten toplanan zekat, humus gibi gelirlerin de içerisinde olduğu mülkiyettir.

İmam: İnananlara önderlik eden, her çağda var olduğuna inanılan, peygamberin soyundan gelen kimsedir.

Lisânü’l-Da‘ve: Dünya çapındaki Bohrâlar tarafından kullanılan dildir.

Me’zûn: Dâî-i Mutlak’ın yardımcısıdır.

Mîsak: Ergenlik çağına gelmiş her Bohrâ bireyin ahit yemini olup her yıl tekrarlanmaktadır.

Mükâsir: Dâî-i Mutlak’ın yardımcılarından birisidir. Dini işler ile ilgilenir.

Ravza: Kutsal ziyaret alanıdır.

Seyyidünâ: Dâî-i Mutlak’a verilen unvandır. Bohrâ metinlerinde Dâî-i Mutlak’ın ismi yerine genellikle bu unvan ile hitap edilir.

Sijill: İmamlar ve Dâî-i Mutlaklar silsilesi ve meşru nassın kendilerinde olduğunu gösteren halefiyet belgesidir.

Urs: Alevî Bohrâlar grubunun Dâî Ali Şemsüddîn’in ölüm yıldönümünde bir araya geldiği ve nassın kendilerinde olduğu belgeyi yad ettikleri törendir.

Araştırmanın Kaynakları

Dâvûdî Bohrâları incelemek isteyen bir araştırmacı birtakım sorunlar ile karşılaşmaktadır. Bunlardan en önemlisi çalışmanın dayandırılacağı kaynaklar meselesine dairdir. Bohrâların büyük oranda yaşadığı Hint Alt Kıtası'nın uzaklığı, gruba dair birinci el kaynaklara ulaşımın zorluğu ve konuyu akademik şekilde ele alan ikincil kaynakların da oldukça az sayıda olması, araştırmacıların bu konuyu şimdiye kadar derinlemesine incelemesini geciktirmiştir. Konuyla ilgili bir diğer önemli zorluk ise topluluğun kullandığı Gucerâtça, Lisânü'd-Da' ve ve Urduca dilinin bilinmemesidir. Bu hususlar göz önünde bulundurularak söz konusu zorluklar internetin sağladığı imkanlar kullanılarak aşılmaya çalışılmış ve çalışmanın vücut bulabilmesi için mülzem bazı kaynaklara erişim sağlanmıştır.

Bu bağlamda çalışmamızda Arapça, İngilizce ve Türkçe dilinde yazılmış eserlerden faydalanılmıştır. Konunun etrafıca ortaya konmasını sağlayacak eserlere Arapça ve İngilizce literatür üzerinden erişilmesi, bize Gucerâtça ve Urduca dillerindeki eserleri araştırmamızın kapsamı dışında bırakma esnekliği sağlamıştır. Aşağıda zikredeceğimiz eserlerin ana kaynaklarının da büyük oranda Gucerâtça ve Urduca metinlere dayanması çalışmanın sağlıklı bir sonuca ulaşmasına imkân tanımıştır. Bununla birlikte ileriki çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından konu ile ilgili Urduca literatür taraması da yapılmış olup ekler kısmına eklenmiştir.

Çalışmada faydalanan literatür kendi içerisinde kategorize edildiğinde şu alt başlıklar karşımıza çıkmaktadır:

a. İsmâîlîlik Tarihi Üzerine Kaynaklar

Erken dönemlerde İsmâîlîlik tarihi üzerine yapılan çalışmalar, genellikle ikinci elden aktarımlara ve spekülâtif yorumlara dayanmaktadır. Ancak modern araştırmalarla birlikte araştırmacıların birincil kaynaklara erişimi mümkün hâle gelmiş, bu da İsmâîlîlik çalışmalarında önemli bir dönüşüm ortaya koymuştur. Bu çerçevede, İsmâîlî metinlerin keşfi, yayımı ve incelenmesine öncülük eden Wladimir Ivanow'un çalışmaları, araştırmamız açısından temel bir referans noktası oluşturmaktadır. Ivanow, özellikle Hindistan'da yaptığı çalışmalarla İsmâîlî kütüphanelerindeki el yazmalarını gün yüzüne çıkarmış, bu metinlerin kataloglarını hazırlamış ve birçok önemli eseri neşretmiştir.

Ivanow'un *Ismaili Tradition Concerning the Rise of the Fatimids* adlı eseri,¹⁰ Fâtımîler'in kökeni, siyasi stratejileri ve doktriner yapıları hakkında kapsamlı bilgiler sunarak, tezimizin Fâtımîler'in yükselişine dair argümanlarını desteklemektedir.

İsmâîlîlik sahasında önde gelen araştırmacılardan biri olan Farhad Daftary'nin *The Ismailis: Their History and Doctrines* adlı eseri, İsmâîlîlik'i tarihsel, teolojik ve kültürel yönleriyle inceleyen kapsamlı bir kaynaktır. Daftary, birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak İsmâîlîliğin farklı coğrafyalardaki ve dönemlerdeki görünümünü değerlendirmiştir. Eser, Türkçeye *İsmailîler: Tarihleri ve Öğretileri*¹¹ adıyla çevrilmiş olup, tezimizde doktrinel ve tarihsel analizlerde temel kaynaklardan biri olarak kullanılmıştır.

Fâtımîler dönemi Musta'î tarihine dair çalışmaların sınırlı olması nedeniyle, bu döneme ait özgün kaynakların değeri daha da artmaktadır. Bu bağlamda, Fâtımî sarayında görev yapmış tarihçi ve aynı zamanda 19. Dâ-i Mutlak olan İdrîs İmâdüddin'in 'Uyûnü'l-ahbâr ve fûnûnü'l-âsâr'ı ile Zehru'l-me'ânî¹² adlı eserleri, Fâtımî tarihine ilişkin birinci elden bilgiler sunması açısından büyük önem taşımaktadır. İdrîs İmâdüddin'in tanıklıkları, dönemin siyasi ve entelektüel yapısını doğrudan anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Muhammed Ali İbn Jiwabhai tarafından Gucerât dilinde kaleme alınan Mevsim-i Bahar (*Mausame-i Bahar*/موسم بهار),¹³ Bohrâ tarihinin en kapsamlı kaynaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Üç ciltlik bu eserin son cildi, Hindistan'daki Bohrâ topluluğuna odaklanmaktadır. Ancak eserin dilsel niteliği nedeniyle doğrudan faydalanma imkânı bulunamamış; eser, hakkında yapılan çalışmalar aracılığıyla dolaylı olarak değerlendirilmiştir.

Türkçe literatürde İsmâîlîlik üzerine yapılan nitelikli akademik çalışmalardan da faydalanılmıştır. Bu bağlamda, özellikle iki kıymetli akademisyenin eserleri araştırmanın temel başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Prof. Dr. Muzaffer Tan'ın *İsmailiyye'nin Teşekkül Süreci* adlı çalışması,¹⁴ mezhebin tarihî arka planı ve oluşum sürecine dair

¹⁰ Wladimir Alekseevich Ivanow, *Ismaili Tradition Concerning the Rise of the Fatimids* (Oxford: Oxford University Press, 1942).

¹¹ Farhad Daftary, *İsmailîler: Tarihleri ve Öğretileri*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Alfa, 2017).

¹² İdrîs İmâdüddin, *'Uyûnü'l-ahbâr ve fûnûnü'l-âsâr*, ed. Eymen Fuâd Seyyid (Kahire: Daru'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2019).

¹³ Muhammed Ali İbn jiwabhai, *Mausame-i Bahar*, 1894.

¹⁴ Muzaffer Tan, *İsmailiyye'nin Teşekkül Süreci* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2005).

önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca, Prof. Dr. Ali Avcu'nun Horasan-Maveraünnehir'de İsmaililik adlı eseri,¹⁵ İsmâîlîliğin coğrafi yayılımı ve bölgesel etkileri konusunda kapsamlı bir perspektif kazandırmıştır. Her iki çalışmadan elde edilen bilgiler, tez kapsamında yürütülen analizlerde temel dayanaklardan biri olmuştur.

Çalışmamızın nihayete erme aşamasında basılan Prof. Dr. Mazlum Uyar'ın Hindistan Şîîliği isimli eseri de Türkçe literatürde nadir çalışılan konulardan birisine odaklanması bakımından önemlidir.¹⁶ Ancak çalışma Hindistan'daki İmâmiyye Şîa'sını benimsemiş olan Avaz (Eved/Oud/Kudh) Hanedanlığı'nı merkeze aldığı için Bohrâlar hakkında detaylı bilgi yer almamaktadır. Dolayısıyla söz konusu çalışma literatürümüze zenginlik katsa da çalışmadan sınırlı şekilde faydalanılmıştır.

b. Bohrâ Din Adamları Tarafından Yayımlanan Eserler

İsmâîlîlik ve Bohrâlar hakkında önemli kaynaklar barındıran davet kütüphaneleri, ne yazık ki topluluk dışındaki araştırmacılar için büyük ölçüde kapalıdır. Bu durum, bilimsel araştırmalar açısından ciddi bir kısıtlama teşkil etmektedir. Kamuya açık olarak yayımlanmış nadir davet yayınlarından biri olan The 53rd Al-Dai al-Fatimi: 75 Momentous Years in Retrospect,¹⁷ Câmîatü's-Seyfiyye rektörü Yûsuf Necmettin tarafından kaleme alınmıştır. Eserde, 53. Dâ-i Mutlak'ın hayatı ve liderlik dönemine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Her ne kadar bu eser, topluluğun olumlu yönlerini vurgulama eğiliminde olsa da Bohrâ liderliği ve dini kurumları hakkında değerli bilgiler içermektedir. Tezin Bohrâ dini liderliği ve kurumsal yapısı hakkındaki argümanları, bu eserden faydalanılarak desteklenmiştir.

c. İdeolojik Yayınlar

Bohrâ topluluğuna dair muhalif bakış açıları sunan eserler, topluluğun iç dinamiklerini anlamak açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Molla Abdülhüseyin'in yirminci yüzyılın başlarında kaleme aldığı Gulzare Daudi for the Bohras of India¹⁸ adlı eser, eleştirel üslubu nedeniyle dikkatle değerlendirilmelidir. Eserde topluluğun dini inançları ve sosyal yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler sunulmakta, ancak yazarın muhalif kimliği

¹⁵ Ali Avcu, *Horasan-Maveraünnehir'de İsmaililik* (İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2018).

¹⁶ Mazlum Uyar, *Hindistan Şîîliği* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2025).

¹⁷ Yusuf Najmuddin, *The 53 Rd Al-Dai al-Fatimi 75 Momentous Years in Retrospect* (India: Aljamea-tus-Saifiyah, 2019).

¹⁸ Abdul Hussain, *Gulzare Daudi for the Bohras of India*, ts.

nedeniyle dâî-i mutlaka yönelik ağır eleştirilerde bulunmaktadır. Bu nedenle eserdeki veriler, diğer kaynaklarla karşılaştırmalı biçimde analiz edilmiştir.

Ayrıca Ali Asghar Engineer ve Numan Contractor¹⁹ gibi yazarların çalışmaları da Bohrâ topluluğundaki muhalif hareketlerin neden ve sonuçlarını anlamaya katkı sağlamaktadır. Tezimizin, Bohrâlar içerisindeki dini ve siyasi çatışmalar konusundaki argümanları, bu eleştirel kaynaklardan elde edilen bilgilerle desteklenmiştir.

Jonah Blank tarafından yazılan *Mullahs on the Mainframe: Islam and Modernity among the Daudi Bohras* adlı eser,²⁰ Bohrâ topluluğuna dair yapılan en önemli antropolojik çalışmalardan biridir. Blank, saha çalışmasına dayalı gözlemleriyle topluluğun ritüellerini, sosyal yapısını ve modernleşme sürecini detaylı biçimde ele almıştır. Bununla birlikte, yazarın bazı değerlendirmelerinde topluluk yanlısı bir tutum sergilemesi ve çalışmanın 1990'lı yıllara ait olması, eserin güncel gelişmeleri yansıtmaya kapasitesini sınırlamaktadır. Ancak eser, tezimizin Bohrâ kimliği ve modernleşme süreciyle ilgili bölümleri açısından önemli bir başvuru kaynağıdır.

Bu çalışmada, Dâvûdî Bohrâ topluluğunun tarihi ve Arap edebiyatına katkıları konusunda bilgi edinmek amacıyla Sarah Fazlehusain Rangwala'nın 1991 tarihli doktora tezi *A Study of the History of the Dawoodi Bohra Community and Its Contribution to Arabic Literature in India* adlı eserinden yararlanılmıştır.²¹ Ancak söz konusu tezde, özellikle cemaat liderlerine ilişkin bölümlerde nesnel bilimsel dilin yerini övgü dolu ifadelerin aldığı, eleştirel mesafeden yoksun anlatımların bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu yönüyle kaynak, tarihsel ve kültürel veri sunmakla birlikte, yorumlarının kısmî olarak taraflı bir bakış açısıyla şekillendiği dikkate alınarak kullanılmıştır.

d. Daha Geniş Çaplı Çalışmalarda Bohrâlar

John Norman Hollister'ın *The Shia of India* adlı eseri, Hindistan'daki Şîî topluluklara dair kapsamlı bir genel değerlendirme sunmaktadır. Bohrâlar da dâhil olmak üzere, Hindistan Şîîliğinin yapısı, inançları ve sosyal dinamikleri hakkında bilgi sağlamaktadır. Her ne kadar eser 1953 yılında yayımlanmış olması nedeniyle güncel gelişmeleri

¹⁹ Asghar Ali Engineer, *The Bohras* (Delhi: Vikas Publishing House, 1993); Asghar Ali Engineer, "The Bohras: Bound by Terror", *Economic and Political Weekly* 14/23 (1979); Asghar Ali Engineer, "Dawoodi Bohra Reform Movement", (2024).

²⁰ Blank, *Mullahs on the Mainframe: Islam and Modernity among the Daudi Bohras* (Chicago: University of Chicago Press, 2001).

²¹ Sarah Rangwala, *A Study of The History of The Dawoodi Bohra Community and Its Contribution to Arabic Literature in India* (Gucerat: The South Gujerat University, 1991).

yansıtmasa da tarihsel bağlamı anlamak açısından değerlidir. Benzer şekilde, Satish Misra'nın *Muslim Communities in Gujarat* adlı çalışması, Bohrâların Gujarat'taki diğer Müslüman topluluklarla olan ilişkilerini ve bu topluluklar arasındaki sosyo-kültürel etkileşimleri ortaya koymaktadır. Tezin, Bohrâların Hindistan'daki konumu ve kimliği üzerine geliştirdiği argümanlar bu eserlerle desteklenmiştir.²²

Bohrâlar hakkında yazılmış ve bizim de faydalandığımız önemli Arapça kitap ve makaleler de bulunmaktadır.²³ Ancak bunların birçoğu akademik dil ve üsluptan oldukça uzaktırlar. Benimsedikleri mezhebi savunmak maksadıyla yazılmış eserlerden öteye geçememişlerdir.

Son olarak yazım kurallarıyla ilgili vurgulanacak husus, çalışmada geçen ıstılâhî kavramlar, müellif ve eser isimlerinin yazımında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin benimsediği kullanım referans alınmıştır.

²² John Norman Hollister, *The Shia of India* (London: Luzac and Co., 1953); Satish C. Misra, *Muslim Communities in Gujarat Preliminary Studies in their History and Social Organization* (New Delhi: Munshiram Manoharlal Publisher, 1985).

²³ Rahmetullâh el-Eserî, *el-Bohrâ Târîhuhâ ve 'akâiduhâ* (Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Doktora Tezi, 1985); Hamad Abdul el-Celîl el-Berîdi, "Şüzûzu fi'l-akâid ve Şüzûzu fi'l-avâkîf el-Bohrâ", *Merkezi Salaf li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât*, (ts.), 30; Muhammed Emin İbrahim - Meryem İbrahim, *Tâ'ifetü'l-Buhrâtü'l-İsmâîliyye fi'l-Hind Târîhuhâ ve hakikatü 'akâidetihâ* (Kahire: Darü'l-Afaki'l-Arabiyye, 2022); Sâlih el-Verdânî, *Mısırdâ Şiîlik* (Kahire: Mektebetü'l-Medbûlî, 1993).

1. BÖLÜM: DÂVÛDÎ BOHRÂ TOPLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde, Bohrâlar'ın müstakil bir dini-toplumsal grup olarak ortaya çıkışından önceki tarihsel arka planları özetlenerek, inanç sistemlerinin dayandığı temel referanslar ortaya konulacaktır. Böylece bir sonraki bölümde ele alınacak olan Bohrâ topluluğunun inanç yapısı, tarihsel gelişimi ve farklılaşmaları için zemin hazırlanmış olacaktır. Özellikle Fatimî-İsmâilî geleneğe dayanan düşünsel miras, veraset anlayışı ve dinî otorite algısı gibi unsurlar, ayrışmaların nedenlerini daha iyi anlamamıza imkân tanıyacaktır. Ayrıca Bohrâların tarih içindeki dönüşümleri, yaşadıkları bölünmeler, bu bölünmelerin gerekçeleri ve etkileri ele alınarak, günümüzde Hindistan başta olmak üzere farklı ülkelerde varlıklarını sürdüren kollarının güncel durumu da genel hatlarıyla değerlendirilecektir. Bu sayede, Bohrâ kimliğinin tarihsel sürekliliği ve dönüşümü bütüncül bir çerçevede ortaya konmuş olacaktır.

1.1. Fâtımîler Öncesi İsmâîlîlik

İsmâîlîliğin ortaya çıkışını anlayabilmemiz için erken dönem mezhepsel oluşumların, özellikle Hz. Peygamber'in vefatının akabinde gerçekleşen siyasi olayların, Emevîler dönemi gibi kırılma noktalarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Hz. Peygamber'in vefatının ardından halife belirlemek için toplanan ensar, muhacirlerin müdahalesi ile karşılaşmış ve Hz. Ebû Bekir halife seçilmiştir.²⁴ Onun ardından sırasıyla Hz. Ömer ve Hz. Osman halife olmuş; ancak Hz. Osman'ın hilafeti döneminde ortaya çıkan isyanlardan ötürü Hz. Osman öldürülmüştür. Hz. Osman'ın ölümünün ardından Hz. Ali halife olmuş ve İslam tarihi açısından büyük bir öneme sahip olan Cemel ve Sıffin savaşları yaşanmıştır. Bu olay Hz. Ali'nin saflarında bölünmelere yol açmış ve Hâricîler adı verilen grup ortaya çıkmıştır. Hz. Ali bir Hâricî tarafından öldürülünce taraftarları oğlu Hz. Hasan'a biat etmiş; ancak Hz. Hasan, Muâviye b. Ebû Süfyân ile anlaşarak hilafeti ona devretmiştir. Böylece 661/1263 yılında Emevîler dönemi başlamış ve bu yıla

²⁴ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebî* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 4/336; Nâşî el-Ekber, *Mesâ'ilü'l-imâme ve muktetafât mine'l-Kitâbi'l-Evsat fi'l-makâlât*, ed. Josef van Ess, 1971, 10.

“Cemaat yılı” denilmiştir. Muâviye b. Ebû Süfyân’ın, oğlu Yezid’i kendisinden sonra veliaht tayin etmesi Müslümanlar arasında huzursuzluğa sebep olmuştur.²⁵

Bu süreçte Hz. Hüseyin, Emevî iktidarına karşı çıkarak Kûfe’ye doğru yola çıkmış ve Kerbelâ’da 680/1281 yılında öldürülmüştür.²⁶ Kerbelâ olayı, Şiîliğin teşekkül sürecinde kritik bir dönüm noktası olmuştur. Hz. Hüseyin’in öldürülmesinin ardından, pişmanlık duyan Kûfeliler tarafından Tevvâbûn Hareketi²⁷ başlatılmış, ancak bu hareket başarısız olmuştur. Daha sonra Hz. Hüseyin’in intikamını alma amacıyla Muhtar es-Sekafî ayaklanmış ancak onun hareketi de Emevîler tarafından bastırılmıştır.²⁸

Şiîliğin doğuşu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. İlk dönemlerde belirgin bir Şiî yapılanmasından söz etmek mümkün değildir, ancak hicri birinci yüzyılın sonlarına doğru ilk Şiî düşünceler daha belirgin hale gelmiştir.²⁹ Bu dönemde Keysâniyye, Hâşimiyye, Beyâniyye, Muğîriyye gibi farklı gruplar ortaya çıkmıştır.³⁰ Şiî düşüncenin Ca’fer es-Sâdık (ö. 148/765) döneminde daha sistematik bir yapı kazanmaya başladığı görülmüştür. Şiîlik, imamet anlayışındaki yorum farklarından dolayı tarihsel süreç içerisinde üç temel kola ayrılmıştır: Zeydiyye, İsmâiliyye ve İsnâaşeriyye (İmâmiyye). Bu ayrışma, özellikle Hz. Ali’nin soyundan gelen imamların kimler olduğu, sayısı ve bu imamların hangi usulle belirleneceği konusundaki ihtilaflardan kaynaklanmaktadır.³¹ Zeydiyye, beşinci imam olarak Zeyd b. Ali’yi kabul etmiş ve imamın sadece soy bağına değil, aynı zamanda siyasi mücadele ve açık isyan şartına da dayanması gerektiğini savunmuştur.³² Batınî yönelimi ve ezoterik yorumlarıyla öne çıkan İsmâiliyye mezhebi ise, Ca’fer es-Sâdık’ın ardından Mûsâ el-Kâzım yerine oğlu İsmâil’in imametini benimseyerek ana Şiî çizgiden ayrılmıştır. Diğer taraftan İsnâaşeriyye ya da İmâmiyye adı verilen kol, on iki imamın

²⁵ Ebû’l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el- Mes’ûdî, *et-Tenbîh ve l-İşrâf: Dünya Coğrafyası ve Tarihi*, çev. Mithat Eser (Ankara: Okulu Yayınları, 2020), 283-293; Mustafa Öz, *Başlangıç Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2011), 57-63.

²⁶ Ahmet Ağırakça, *Emeviler Döneminde Kıyamlar: Saltanata Karşı Hilafet Mücadelesi* (İstanbul: Şafak, 1992), 102.

²⁷ Hasan Onat, *Emeviler Devri Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 62-92.

²⁸ Onat, *Emeviler Devri Şiî Hareketleri*, 93-114; Ağırakça, *Emeviler Döneminde Kıyamlar*, 209-214; Hasan Onat, “Şiîliğin Doğuşu Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1-2 (1997), 101.

²⁹ Onat, *Emeviler Devri Şiî Hareketleri*, 157.

³⁰ Ebû Muhammed Hasan b. Mûsâ b. Hasan en-Nevbahtî, *Fıraku’ş-Şîa* (İstanbul: Matbaatü’l-Devle, 1931), 52-56.

³¹ Habib Kartaloğlu, “Şîa/Doğuşu ve Teşekkülü”, *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Mehmet Saffet Sarıkaya-Mehmet Ümit (Ankara: Nobel, 2022), 95-97.

³² Mehmet Ümit, *Zeydiyye-Mu’tazile etkileşimi: Zeyd b. Ali’den Kasım er-Ressi’nin ölümüne kadar* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010), 31-48.

masum ve meşru olduğunu kabul etmekte, son imamın gayb halinde olduğuna inanarak farklı bir imamet doktrini geliştirmektedir.³³ Bu üçlü yapı, ilerleyen bölümde ele alınacak olan İsmâîlîliğin tarihsel ve doktrinel gelişimini anlamak açısından önemli bir zemin oluşturmaktadır.

İlk İsmâîlîlerin ne zaman ortaya çıktığı konusunda, İmam Ca'fer es-Sâdık'ın 148/765'teki ölümünün ardından meydana gelen tartışmalar ve kendisinden sonra yerine kimin geçeceği sorusu önem taşımaktadır. İsnâaşerî Şîîleri tarafından ortaya atılan bu tartışma, İsmâîlî tarihinin başlangıcını oluşturmuştur.³⁴ Nevbahtî'nin haber verdiğine göre Ca'fer es-Sâdık'ın vefat etmesi üzerine taraftarları imametini kime geçeceği konusunda bölünerek Nâvûsiyye, Şumeytiyye, Eftahiyye, Mûseviyye ve İlk İsmâîlîler olmak üzere altı fırkaya ayrılmıştır.³⁵ İlk İsmâîlîler içindeki bir kısım, İsmâîl'in ölmediğini ve mehdî olarak geri döneceğini savunurken, diğer kısım imametini oğlu Muhammed b. İsmâîl'e geçtiğini iddia etmiştir. Mübârekiyye ve Meymûniyye olarak bilinen bu gruplar İsmâîliyye'nin ilk oluşum sürecini teşkil etmiştir.³⁶

Muhammed b. İsmâîl ile İsmâîliyye gizlilik dönemine girmiştir. Bu dönem ve gerçekleşen faaliyetler hakkında elimize ulaşan bilgiler oldukça sınırlıdır. Kaynaklarda gizlilik döneminde Abdullah b. Muhammed er-Radî, Ahmed b. Abdullah et-Takî, Abdullah el-Vefî gibi isimlerin topluluğa imamlık yaptığı belirtilmektedir.³⁷ Tam bir gizlilik ile daveti sürdürmeye çalışan bu liderlerin davet faaliyetleri, Muhammed b. İsmâîl'in mehdîliği üzerine bina edilmiş olan Selemiyye'deki bir merkez tarafından idare edilmiştir.³⁸

Lakabı er-Radî olan Abdullah b. Muhammed, babası Muhammed b. İsmâîl'in vefatının ardından İsmâîlî imamı olarak görevi üstlenmiştir. Abbasî otoritesinin yoğun takibatı nedeniyle faaliyetlerini büyük ölçüde gizlilik içerisinde sürdürmüş ve bu süreçte sürekli yer değiştirerek izini kaybettirmeye çalışmıştır. Nihayetinde, güvenlik gerekçeleriyle Selemiyye'ye yerleşmiş ve burada hayatının kalan kısmını geçirmiştir. Davetin gizliliğini korumak adına, bazı bölgelerdeki dâîlerine kendisi yerine kardeşi Hüseyin'in ismini

³³ Sarıkaya - Ümit, *İslam Mezhepleri Tarihi*, 96.

³⁴ Tan, *İsmâîliyye'nin Teşekkül Süreci*, 26.

³⁵ Nevbahtî, *Fıraku's-Şîa*, 66.

³⁶ Tan, *İsmâîliyye'nin Teşekkül Süreci*, 29-35. Öz, *Başlangıç Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, 166; Sarıkaya - Ümit, *İslam Mezhepleri Tarihi*, 149.

³⁷ Wladimir Alekseevich Ivanow, *Ismaili Tradition Concerning the Rise of the Fatimids* (Oxford: Oxford University Press, 1942), 157-163; Halil İbrahim Bulut, *İslam Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 213-214.

³⁸ Tan, *İsmâîliyye'nin Teşekkül Süreci*, 63.

kullanarak davet yürütmelerini tavsiye etmiştir. er-Radî, oğlu Ahmed et-Takî'yi kendisinden sonraki imam olarak tayin etmiştir.³⁹

Ahmed et-Takî'nin imamlığı, İsmâilî davetin coğrafi olarak genişlediği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte Ahmed, dâîlerine yalnızca dinî bilgileri değil, aynı zamanda zahirî ve bâtinî anlamda derinlemesine öğretileri de aktarmış; ayrıca bazı risaleler kaleme alarak davetin fikrî zeminini güçlendirmeye çalışmıştır. Ahmed, imamlık süresi boyunca çeşitli bölgelere seyahat etmiş ve davetini gizlilik ilkesi doğrultusunda yürütmüştür. Hayatının sonunda tekrar Selemiyye'ye dönerek burada vefat etmiş; yerine oğlu Hüseyin ez-Zekî'yi halef olarak tayin etmiştir.⁴⁰

Ahmed'in ardından imam olan Hüseyin ez-Zekî, davetin daha da yaygınlaşmasını sağlamış, özellikle farklı coğrafyalara dâîler göndererek mezhebin nüfuz alanını genişletmiştir. Aynı zamanda Mehdî'nin yakın zamanda zuhur edeceğine dair müjdelere vererek topluluk içinde beklenti oluşturmıştır. Abbasîlerin artan baskısı nedeniyle kimliğini gizli tutmak zorunda kalan Hüseyin, bu dönemde önemli bir dâî olan Ebu'l-Kâsım İbn Havşeb'i kazanarak davetin kurumsallaşmasında önemli bir adım atmıştır.⁴¹

Daha sonra davetin başına Ubeydullah el-Mehdî'nin geçmesiyle birlikte İsmâilî davet yeni bir döneme geçiş yapmıştır. Bu zamana kadar Muhammed b. İsmâil adına yapılan davet süreci terk edilerek imametın Ubeydullah el-Mehdî soyundan devam edeceği görüşü benimsenmiştir. Muhammed b. İsmâil tarihi bir figür haline gelmiş ve yerine mevcut imamlar geçirilmiştir. Ubeydullah el-Mehdî yaptığı bu yenilikle kendisi ve kendisinden öncekileri imamlık makamına yükseltmiş olup bunun neticesinde de Muhammed b. İsmâil'in mehdiliğini reddetmiştir.⁴²

Irak ve civarındaki bölgelerin başında bulunan Hamdan Karmat, merkezi liderliğin fikri yapısında ciddi bir değişiklik olduğunun farkına varmıştır. Durumu öğrenir öğrenmez merkez ile irtibatını koparmış, emrindeki dâîlerden faaliyetlerini durdurmasını istemiştir. Bu olaylardan kısa bir süre sonra Hamdan Karmat ortalıkta görünmemiştir. Abdan ise Iraklı bir dâî tarafından öldürülmüştür. Hamdan ile Abdan'ın merkezin fikri değişimine

³⁹ İmâdüddin, *'Uyûnü'l-ahbâr*, 1-7/357-366; Hasan Basri Demirer, *Hindistan'da İsmâililik* (İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2025), 22-23.

⁴⁰ İmâdüddin, *'Uyûnü'l-ahbâr* 4/393-394; Demirer, *Hindistan'da İsmâililik*, 23.

⁴¹ İmâdüddin, *'Uyûnü'l-ahbâr* 4/395-397; Demirer, *Hindistan'da İsmâililik*, 24.

⁴² Arif Tâmir, *Târîhu'l-İsmâiliyye* (London: Riyazü'r-Reis li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 1991), 149; Heinz Halm, *The Empire of the Mahdi: The Rise of the Fatimids* (Leiden-Boston: E.J. Brill, 1996), 59; Bulut, *İslam Mezhepleri Tarihi*, 214; Tan, *İsmâiliyye'nin Teşekkül Süreci*, 122.

tepki göstermeleri iki büyük ayrışmaya sebebiyet vermiştir. Bir grup Ubeydullah'ın merkezde yaptığı değişiklikleri kabul ederken, diğer grup Ubeydullah'ın fikirlerini reddederek Muhammed b. İsmâil'in mehdî olduğu ve geri döneceği fikrine bağlı kalmıştır.⁴³

1.2. Fâtımî İsmâîlîliği

Fâtımî Hanedanlığı (297-322/909-934) Ubeydullah el-Mehdî tarafından 297/909 yılında kurulmuştur. Her ne kadar Kuzey Afrika'da ortaya çıkan bu devletin gelişimi, ilk bakışta Hindistan'daki Bohrâ topluluğunu anlamaktan uzak bir konu gibi görünse de Fâtımî yöneticileri sadece bir hükümdar değil, aynı zamanda İsmâîlî imamı ve halifesi olarak görev yaptıkları için Bohrâ topluluğu ile doğrudan ilişkili sayılmışlardır. Buna ek olarak Fâtımî Devleti, Şîîlerin kendi bağımsız devletlerini kurdukları ilk büyük örnek olması bakımından ayrı bir öneme sahip olmuştur. Ayrıca her imamın yanında yazan tarih onun imamet ve halifeliği devraldığı tarihi ifade etmektedir.

İlk üç halife, Ubeydullah el-Mehdî (297-322/909-934), Ebu'l-Kâsım Muhammed Kâim-Biemrillah (322-341/946-953) ve Ebû Tâhir İsmâil Mansur-Billah (334-341/946-953) Kuzey Afrika'da İfrîkiye bölgesinde hükmetmiştir.⁴⁴ Ubeydullah el-Mehdî, Abdullah eş-Şîî'den yönetimi devraldıktan sonra, "Mehdî Billâh Emîrü'l-Mü'minîn" unvanı ile hutbelerde anılmaya başlamıştır. Halk, el-Mehdî'nin dinine davet edilerek zorla ibadetlere katılım sağlanmıştır. el-Mehdî'ye direnç gösterenler hapsedilmiş ya da öldürülmüştür. Bu dönemde yaygın olan Hâricîliğe karşı mücadele başlatılmıştır.

el-Mehdî'nin tüm yetkileri kendi elinde toplaması, onu iktidara geçiren Abdullah eş-Şîî ve kardeşi Abdullah Abbas'ı hayal kırıklığına uğratmıştır. Bunun üzerine el-Mehdî'nin meşruiyetini sorgulayıp ihanet planları yapmaya başlasalar da bunlardan haberdar olan el-Mehdî, Abdullah eş-Şîî ve kardeşini idam ettirmiştir.⁴⁵ Saltanatının önemli bir kısmını devlet otoritesini güçlendirmekle geçiren el-Mehdî, birçok isyanı bastırmıştır. Özellikle

⁴³Şehabeddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed en-Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb Fî Fünûni'l-Edeb*, ed. Muhammed Cabir Abdullah Ale'l-Hiyne (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1984), 227-232.; Tan, *İsmâîliyye'nin Teşekkül Süreci*, 125; Ali Avcu, "Karmatîler: Ortaya Çıkışları, Fikirleri, Edebiyatı ve İslam Düşüncesine Katkıları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/1 (2010), 212.

⁴⁴ Farhad Daftary, *İsmâîlîler: Tarihleri ve Öğretileri*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Alfa, 2017), 225.

⁴⁵ Hollister, *The Shia of India*, 221.

Ebû Abdullah'ın ölümü ile ortaya çıkan boşluğu doldurmuştur. İmametin başına oğlu Ebû'l-Kâsım Muhammed'i tayin eden el-Mehdî, 322/934 yılında vefat etmiştir.⁴⁶

Babasının vefatından sonra Kâim-Biemrillâh (322-341/946-953) unvanıyla halife olan Ebû'l-Kâsım Muhammed, askeri seferleri finanse edebilmek için halka ağır vergiler yüklemiştir. Mısır'ı ele geçirmiş ama kısa süre sonra çekilmek zorunda kalmıştır. Saltanatının sonuna doğru ciddi bir tehdit olan Hâricî lider Ebû Yezîd'in isyanı el-Kâim'in halefi Mansur-Billâh (334-341/946-953) tarafından bastırılmıştır.⁴⁷

Mansur-Billah'ın halefi olan Muiz-Lidinillah 341-365/953-975 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Bu süre zarfında Fâtımî hukuk sistemini geliştirmek ve mezhebî sistemleştirmek için girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin en önemlisi Kâdî Nu'mân diye meşhur Ebû Hanîfe Nu'mân b. Muhammed (ö. 363/974) tarafından kaleme alınmış De'â'imü'l-İslâm isimli eser olmuştur.⁴⁸ Bu eser Fâtımî döneminin sonuna kadar yürürlükte kalan tek İsmâilî hukuk eseri olup Sünnî fıkıh sisteminin geleneksel yöntemlerinden farklı bir içtihat metodu ortaya koymuştur.⁴⁹

el-Muiz'in iktidara gelişiyle birlikte, kısa süre içinde Cuma hutbelerinde adı okunmaya başlanmıştır. Bu uygulama, İslam dünyasında sembolik olarak dini ve siyasi liderliğin el-Muiz'e geçtiğini göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu dönemde Fâtımîler sınırlarını Mısır'a kadar genişletmiş ve bu stratejik başarının ardından Kahire, devletin yeni başkenti olarak temayüz etmiştir. el-Muiz, Kahire'ye kadar ilerleyen Karmatî istilasını püskürtmeyi başarmış, böylece Karmatîlerin İsmâilî topluluklar üzerindeki nüfuzunu önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu gelişmeler, Fâtımî hanedanının hem siyasi meşruiyetini hem de bölgesel otoritesini pekiştirmiştir.⁵⁰

el-Muiz'in büyük oğlunun erken yaşta vefat etmesinin ardından, Fâtımî Devleti'nin yönetimi ikinci oğlu Ebû Mansur Nizâr el-Azîz Billâh'ın (365–386/975–996) eline geçmiştir. Azîz-Billâh döneminde Fâtımîler, tarihî süreçleri içerisindeki en geniş

⁴⁶ Daftary, *İsmâililer*, 225-233; Hollister, *The Shia of India*, 221-223. Ayrıca bk. Kâdî Nu'mân b. Muhammed, *İftitah al-Da'wa*, ed. Hamid Haji (London: The Ismaili Studies, 2006); el-Kâdî Nu'mân b. Muhammed, *el-Mecâlis ve'l-Müsâyerât* (Lübnan: Dâr'ul-Muntazar, 1996); Muhammed Süheyl Takkuş, *Târihü'l-Fâtûmiyyîn fi şimâli İfrîkiyye ve Mısır ve Bilâdi 'ş-Şâm* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2001).

⁴⁷ Hollister, *The Shia of India*, 224.

⁴⁸ Kâdî Nu'mân b. Muhammed, *De'â'imü'l-İslâm* (Kahire: Dâr'ul-Maârif, ts.).

⁴⁹ Daftary, *İsmâililer*, 233-236; Hollister, *The Shia of India*, 223-226; Takkuş, *Târihü'l-Fâtûmiyyîn*, 119-148.

⁵⁰ Hollister, *The Shia of India*, 226-228; Takkuş, *Târihü'l-Fâtûmiyyîn*, 175-194; Daftary, *İsmâililer*, 237-260.

topraklara ulaşmışlardır. Bu süreçte, askerî yapıda önemli değişiklikler gerçekleştirilmiş; Türk ve Deylemî unsurlar düzenli ordu bünyesine dâhil edilerek askeri çeşitlilik artırılmıştır. Her ne kadar bu dönem siyasi istikrarsızlıklarla karakterize edilse de Azîz-Billâh yönetimi özellikle mimari faaliyetler, toplumsal hoşgörü politikaları ve idari reformlarıyla dikkat çekmektedir. Bu dönemde cami, saray ve köprü gibi çok sayıda yapı inşa edilmiştir. Ancak dönemin en dikkat çekici eseri, Ezher Külliyesi'nin tamamlanması olmuştur. Her ne kadar Ezher'in inşasına el-Muiz döneminde başlanmışsa da kurumun tamamlanması ve kurumsal bir kimlik kazanarak ilim merkezi hâline gelmesi Azîz-Billâh devrinde mümkün olmuştur. Bu durum, Fâtımîler'in ilme verdikleri önemin ve kültürel inşa sürecine yaptıkları katkının bir göstergesi niteliğindedir.⁵¹

Babasının Suriye seferi sırasında vefat etmesinin ardından, henüz on bir yaşında olan Hâkim-Biemrillâh (386–411/996–1021) Fâtımî halifesi olarak tahta geçmiştir. Halifelığının ilk dört yılı, hocası ve naibi Ebü'l-Fütûh Bercavân'ın vesayeti altında geçmiştir.⁵² Ancak bu dönemin ardından el-Hâkim, hocasını idam ettirerek yönetimi fiilen kendi eline almıştır. el-Hâkim'in hükümdarlık dönemi, tarihî kaynaklarda çoğunlukla sert ve istikrarsız uygulamalarıyla anılmaktadır. Göstermiş olduğu aşırı tepkiler ve keyfi cezalandırmalar, yalnızca siyasi figürleri değil, saray mensuplarını ve halkı da etkilemiştir. Vezirlerini, kadınları ve cariyeleri en küçük hatalardan ötürü idam ettirdiği kaydedilmektedir.⁵³

el-Hâkim'in yönetim anlayışı, toplumsal hayat üzerinde de ciddi kısıtlamalar doğurmuştur. Kadınların dışarı çıkmaları ve hatta pencereden dışarı bakmaları dahi yasaklanmış; bu katı tutum yalnızca Müslümanlar için değil, diğer dinî gruplar için de geçerli olmuştur. Sünnîlere yönelik baskıcı politikalarının yanı sıra Hıristiyanlara karşı da sert uygulamalarda bulunmuş, çok sayıda kilise ve manastırın yıkılmasını emretmiştir. Ayrıca, ilk üç halifeyi lanetleyen ifadelerin cami duvarlarına asılması gibi Sünnîliği hedef alan propaganda faaliyetlerine de girişmiştir. el-Hâkim'in bu dönemi, Fâtımî tarihinin en tartışmalı ve otoriter yönetim süreçlerinden biri olarak değerlendirilmiştir.⁵⁴

⁵¹ Daftary, *İsmâîliler*, 274-281; Hollister, *The Shia of India*, 228-230; Takkuş, *Târihü'l-Fâtîmiyyîn*, 235-255.

⁵² Aydın Çelik, *Fâtımîler Devleti Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), 252-255; Hollister, *The Shia of India*, 230.

⁵³ Çelik, *Fâtımîler Devleti Tarihi*, 255-257.

⁵⁴ Hollister, *The Shia of India*, 230-237.

el-Hâkim, sert ve tartışmalı yönetim tarzına rağmen mimari ve ilmî faaliyetleri desteklemiştir. Bu doğrultuda Dârülhikme'yi yeniden açarak buradaki ilmî çalışmaları teşvik etmiş; böylece kurum, dönemin en zengin kütüphanelerinden birine sahip olmuştur.⁵⁵ Ayrıca, Bohrâ dâisi Muhammed Burhâneddin döneminde restore edilen Mescidü'l-Envâr, el-Hâkim döneminde inşa edilen önemli yapılardan biri olarak dikkat çekmiştir.⁵⁶

Onun şahsında gelişen aşırı inançlar, yeni bir hareketin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hamza b. Ali tarafından onun manevi mertebesi hakkında aşırı görüşler ileri sürülmüştür. Hamza'ya İsmâil ed-Derezî de katılmış ve Derezî, Hâkim'in tanrılığını açık bir şekilde iddia eden ilk kişi olmuştur. Hâkim'in de bir dönem bu kişilerin etkisi altına girdiği kaynaklarda belirtilmiştir.⁵⁷

el-Hâkim, Şevval ayının 27. gecesinde inzivaya çekilmek amacıyla yalnız başına bir tepeye gitmiş ve bir daha geri dönmemiştir. Cesedine ulaşılammış, ancak üzerinde hançer izleri bulunan giysileri bulunmuştur. Bu gelişmelerin ardından, kız kardeşi Sittülmülk'ün bir suikast düzenlediği yönünde iddialar ortaya atılmıştır.⁵⁸

el-Hâkim'in vefatının ardından, oğlu ez-Zâhir (411–427/1021–1036) Fâtımî halifesi olmuştur. Ancak ez-Zâhir'in hükümdarlığı daha çok sembolik bir nitelik taşımış; yönetim, başlangıçta halası, onun vefatından sonra ise veziri tarafından fiilen idare edilmiştir. el-Hâkim dönemine hakim olan baskıcı atmosfer, ez-Zâhir döneminde kısmen yumuşatılmış; dinî hoşgörü politikaları sınırlı ölçüde yeniden tesis edilmiştir. Bu kapsamda, el-Hâkim döneminde zorla İslâm'a geçirilen Hristiyanların, eski dinlerine dönmelerine izin verilmiştir. Bununla birlikte, Sünnîlere yönelik baskıcı uygulamaların büyük ölçüde devam ettiği gözlemlenmiştir.⁵⁹

Ez-Zâhir'den sonra henüz yedi yaşında halife olan Müstansır-Billâh (427-487/1036-1094), hükümdarlığı boyunca ciddi siyasi ve ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Döneminde yaşanan kıtlıklar halkı açlığa sürüklemiş ve bu durum, Fâtımî Devleti'nde

⁵⁵ Daftary, *İsmâililer*, 286.

⁵⁶ Berîdî, “Şüzûzu fi'l-akâid ve Şüzûzu fi'l-avâkıf el-Bohrâ”, 19.

⁵⁷ Ahmet Bağlıoğlu, “Dürzî Mezhebinin Teşekkülünde Hasan b. Haydara el-Fergânî ve Muhammed b. İsmâil Neştekin ed-Derezî'nin Rolü”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2012), 74; Hollister, *The Shia of India*, 236.

⁵⁸ Hollister, *The Shia of India*, 230-237; Daftary, *İsmâililer*, 282-298; Takkuş, *Târîhü'l-Fâtımiyyîn*, 259-306.

⁵⁹ Daftary, *İsmâililer*, 299-302; Hollister, *The Shia of India*, 237-239.

ciddi bir ekonomik çöküşe yol açmıştır. Devleti yeniden istikrara kavuşturmak amacıyla, yetkin bir askerî lider olan Bedr el-Cemâli (ö. 487/1094) vezirlik görevine davet edilmiştir. Ancak bu süreçte hanedan, Mısır dışındaki topraklarının büyük bölümünü kaybetmiştir. Buna karşın, Yemen’de Ali es-Süleyhî’nin Mekke’de el-Müstansır adına hutbe okutması, Fâtımî otoritesinin bölgede hâlen tanındığını göstermektedir. Aynı şekilde, Yemen’de Seyyide el-Hurra’nın öncülüğünde İsmâîlî dâvâ güç kazanmıştır. el-Müstansır dönemi, Fâtımî halifeliğinin etki alanının yalnızca Arap Yarımadası ile sınırlı kalmadığı, Hindistan ve diğer bölgelere kadar uzandığı bir dönem olmuştur. Bu ideolojik yayılımı, Şirazlı bilgin ve dâî Ebû Nasr el-Müeyyed fî’l-Dîn’in (ö. 470/1078) kaleme aldığı eserler aracılığıyla önemli katkılar sunduğu görülmektedir.⁶⁰

1.3. Fâtımîlerin Çöküşünden Günümüze Musta‘lî-İsmâîlîlerin Tarihi

Halife Müstansır’ın 487/1094’teki ölümünden sonra İsmâîlî tarihi en büyük bölünmelerden birisini yaşamıştır. İmametın kime geçeceğı konusunda bir ihtilaf yaşanmış, Müstansır’ın büyük oğlu Nizâr imametın kendisine geçtiğini savunurken vezir el-Efdal, Müstansır’ın küçük oğlu Musta‘lî’yi halife ilan etmiştir. Bu durum mezhep içinde birbirine zıt iki kolun oluşmasına sebep olmuştur.

1.3.1. Nizârî İsmâîlîlik

İsmâîliyye mezhebinin bir kolu, Fâtımî halifesi el-Müstansır Billah’ın vefatının ardından onun en büyük oğlu Nizâr’ı meşru halef olarak tanımıştır. Ancak Nizâr, hilafeti fiilen ele geçiremeden kardeşi Ahmed el-Musta‘lî tarafından hapsedilmiş ve oğlu ile öldürülmüştür. Bu gelişme, İsmâîliyye içerisinde derin bir bölünmeye yol açmış, Nizâr’ı destekleyenler “Nizârî” olarak adlandırılmıştır. Nizârî İsmâîliyye hareketi, özellikle Hasan Sabbâh’ın önderliğinde Alamut Kalesi merkezli bir yapı kazanmış ve bağımsız bir mezhep kimliği geliştirmiştir. Bu dönemde imamlık silsilesi, Nizâr’ın soyundan geldiğı kabul edilen ve zamanla “gizli imamlar” (el-e’immetü’l-mestûrûn) olarak anılan bir zümre tarafından sürdürülmüştür. Nizârîler, imametın bu soy üzerinden devam ettiğine inanmış ve her dönemde yaşayan bir imam bulunduğunu kabul etmişlerdir. Mezhep,

⁶⁰ Daftary, *İsmâîlîler*, 302-332; Hollister, *The Shia of India*, 239-242; Takkuş, *Târihü’l-Fâtımiyyîn*, 229-373.

Hasan Sabbâh'ın siyasî ve ideolojik liderliğinde kurumsallaşmış ve sonraki yüzyıllarda da bu çizgiyi sürdürmüştür.⁶¹

Nizârî İsmâiliyye tarihinde önemli bir kırılma noktası, Hasan alâ Zikrihisselâm döneminde, 483/1090 yılında Alamut Kalesi'nin ele geçirilmesiyle başlamıştır. Bu olay, mezhebin tarihinde “açık imamet” (imâmet-i zâhire) döneminin başlangıcı olarak kabul edilir. Kıyameti ilan ederek şeriatı nesh etmiş olan Hasan alâ Zikrihisselâm, sadece dinî bir lider değil, aynı zamanda bağımsız bir siyasî otorite olarak da faaliyet göstermiş ve Alamut'u hem bir idarî merkez hem de İsmâilî düşüncenin sistematik biçimde öğretildiği bir ilim yuvasına dönüştürmüştür. Bu dönemde imamlar, açık kimlikleriyle topluluğu doğrudan yönetmiş ve Nizârî doktrini bu çerçevede kurumsallaşmıştır. Bu dönem, Hülagû Han'ın 654/1256 yılında Alamut Kalesi'ni Moğol istilas sırasında ele geçirmesi ve İsmâilî altyapıyı büyük ölçüde tahrip etmesiyle sona ermiştir.⁶²

Moğol yıkımının ardından Nizârî İsmâiliyye, hayatta kalabilmek için yeniden takıyye yöntemine başvurarak imamlarını gizlemeye başlamış ve İran'ın özellikle Horasan, Kuhistan ve Simnân bölgelerinde gizli yapılar halinde varlığını sürdürmüştür. Safevîler döneminde Şîîliğin resmî mezhep hâline gelmesiyle birlikte, İsmâilîler üzerindeki baskılar daha da artmış; bu durum, birçok İsmâilî topluluğun Orta Asya içlerine, özellikle Buhara ve Bedaşan gibi bölgelere göç etmesine yol açmıştır. Bu göç hareketiyle birlikte mezhep, zamanla Hindistan, Afganistan ve Çin'in Sincan bölgesi gibi çeşitli coğrafyalara yayılmıştır.⁶³

Hindistan'a göç eden İsmâilîler, burada “Hocalar” (Khojas) olarak bilinen bir topluluk hâlinde örgütlenmiş ve imam olarak Ağa Han soyundan gelen liderleri tanımışlardır.⁶⁴ 19. yüzyılda, III. Ağa Han'ın Britanya İmparatorluğu ile kurduğu ilişkiler sonucunda İsmâilîlik, Güney Asya'da daha görünür bir kimliğe kavuşmuş ve kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Bu miras, sonraki Ağa Hanlar tarafından da sürdürülmüştür. IV. Ağa Han, yalnızca dinî bir lider değil, aynı zamanda Ağa Han Kalkınma Ağı (AKDN) aracılığıyla küresel çapta eğitim, sağlık ve kalkınma alanlarında da faaliyet gösteren bir figürdür. Bugün Ağa Han İsmâilîleri, 8 şubat 2025'te liderliğe gelen V. Ağa Han Prens Rahim el-

⁶¹Daftary, *İsmâilîler*, 479-480; Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 145.

⁶²Daftary, *İsmâilîler*, 593-594; Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik*, 146.

⁶³Daftary, *İsmâilîler*, 619; Demirer, *Hindistan'da İsmâilîlik*, 45.

⁶⁴Farhad Daftary, *Historical Dictionary of the Ismailis* (The Scarecrow Press, 2012), 127.

Hüseyinî'nin rehberliğinde, başta Hindistan, Pakistan, Afganistan, Tacikistan, Kanada ve Afrika olmak üzere dünyanın birçok yerinde milyonlarca mensubu bulunan milletlerarası bir inanç topluluğu olarak yaşamını sürdürmektedir.⁶⁵

İsmâiliyye'nin batını kolunu temsil eden Nizâriyye grubu, namaz, oruç, hac gibi ibadetlerle dini emir ve yasaklara zahiri değil bâtinî anlamlar yüklemektedir. Onların zahiri anlamlarını kabul etmeyerek her şeyin öğreticisinin imam olduğuna ve bu emirlerin gerçek anlamının imamlar tarafından bildirileceğine inanmaktadır.⁶⁶

1.3.2. Müsta'î İsmâîlîlik

Ebü'l-Kâsım Müsta'î-Billâh'ın (487–495/1094–1101) kısa süren hilafeti hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Zilhicce ayının 18. gününde halife olduğunda yirmi yaşında olan Müsta'î'nin saltanatı sürekli iç çekişmelerle geçmiştir. Müsta'î'nin vefatından sonra, dönemin son derece güçlü veziri el-Efdal, Âmir-Biahkâmillâh'ı (495–524/1101–1130) halifelik makamına oturtmuştur. Âmir küçük yaşta olduğu için, el-Efdal vekil olarak yönetime geçmiştir ve bu süreçte görece başarılı bir idare sergilemiştir. Tüm bunlara rağmen, el-Âmir yetişkinliğe ulaştığında el-Efdal'i öldürtmüştür. Yönetimi kendi tekeline alan el-Âmir de daha sonra Nizârî İsmâîlîler'e mensup on kişi tarafından düzenlenen bir suikasta uğrayarak öldürülmüştür.⁶⁷

el-Âmir'in halefiyeti meselesi hakkında üç farklı görüş bulunmaktadır. Birinci ve en yaygın kabul gören görüşe göre, el-Âmir'in hiç erkek çocuğu olmamıştır. İkinci görüş ise, el-Âmir'in ölümünden önce eşinin hamile kaldığını ve el-Âmir öldüğünde bu çocuğun henüz doğmamış olduğunu belirtir. Bu görüşe göre, doğacak olan çocuk erkek olursa halef (yani el-Âmir'in yerine geçecek halife) olabilecek bir konumda kabul edilmiştir. Bohrâ topluluğunun da benimsediği üçüncü görüşe göre ise, el-Âmir'in Ebü'l-Kâsım Tayyib (ö. 524/1130) adında, yaşı iki gün ile iki yıl arasında değişen bir oğlu olmakta ve bu çocuk 21. İmam olarak tayin edilmiş bulunmaktadır.⁶⁸ Mezhep içindeki bu ihtilaf Hâfızîler (Hâfiziyye) ve Tayyibîler (Tayyibiyye) şeklinde iki farklı kolun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

⁶⁵ Hüseyin Günarslan, *Ağa Hanlar ve Günümüzdeki Faaliyetleri* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 282; Demirer, *Hindistan'da İsmâîlîlik*, 191-193.

⁶⁶ Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şiîlik*, 151.

⁶⁷ Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şiîlik*, 149-151.

⁶⁸ Hollister, *The Shia of India*, 245; Mustafa Öz, "Müsta'liyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/116.

1.3.2.1. Müsta‘lîliğin Hâfızî Kolu

El-Âmir’in suikast sonucu ölümü ve ardından yerine geçecek bir erkek veliahdın bulunmaması, hilafet makamında ciddi bir boşluk doğurmuştur. Bu kriz ortamında, Ebû Ali’nin amcasının oğlu Abdülmecid, kendi halifeliğini ilan ederek siyasi ve dinî otoritesini meşrulaştırma çabasına girişmiştir. Abdülmecid, halifeliğini meşru göstermek amacıyla, Hz. Ali’nin Hz. Muhammed’in amcasının oğlu olması örneğini ileri sürmüştür. Bu iddiasını güçlendirmek maksadıyla “Hâfız Lidînillâh” (Dinin Koruyucusu) unvanını benimsemiş ve böylece yalnızca siyasî değil, aynı zamanda dinî bir liderlik iddiasında bulunmuştur. Ancak Abdülmecid’in bu halifelik iddiası tüm çevrelerce kabul görmemiştir. Onun halifeliğini tanımayan pek çok grup, bu iddiayı gayrimeşru bularak karşı bir tutum sergilemiş ve böylece İsmâîlî gelenek içerisinde yeni bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Abdülmecid’in halifeliğini kabul eden topluluk zamanla Hâfiziyye ve Mecîdiyye isimleriyle anılmaya başlanmıştır. Ne var ki bu fırka, gerek yeterli siyasî desteğe sahip olmaması gerekse diğer İsmâîlî kollar karşısında nüfuz elde edememesi nedeniyle zamanla etkisini yitirmiş ve tarihsel süreç içerisinde silinerek ortadan kalkmıştır.⁶⁹

1.3.2.2. Müsta‘lîliğin Tayyibî Kolu

Abdülmecid yerine İmam Ebu’l-Kâsım Tayyib’in (ö. 524/1130) imametini kabul eden topluluk, İsmâîliyye mezhebi içerisinde Tayyibiyye olarak isimlendirilmektedir. Bu topluluğun inancına göre, İmam Tayyib gaybete çekilmiş ve imametın sürekliliği, onun yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilen dâî-i mutlak makamı aracılığıyla sağlanmıştır. Dâî-i mutlaklık kurumu, Tayyib’in gaybetinden sonra sistematik biçimde teşkil edilmiş ve imamın otoritesini zahirde temsil eden bir yapı olarak işlev görmüştür. Günümüzde “Bohrâlar” olarak tanınan Tayyibiyye mensupları, imametın kesintisiz olarak devam ettiğine, ancak bunun gaybî bir mahiyet taşıdığına inanmaktadırlar. Bu anlayışa göre, imamet fiziksel olarak tezahür etmese de bâtınî düzlemde daimidir ve İmam, tıpkı İmamiyye Şîası’nın gaybet doktrinde olduğu gibi, zamanı geldiğinde zuhur ederek dünyayı adaletle dolduracaktır. Bu nedenle Bohrâlar arasında, her dönemde İmam

⁶⁹ Daftary, *İsmâîliler*, 372; Öz, “Müsta‘liyye”, 32/116.

Tayyib'in soyundan gelen ve dâî-i mutlak vasıtasıyla toplumu manevî olarak yönlendiren bir otoritenin var olduğu inancı hâkimdir.⁷⁰

Buraya kadar sunduğumuz tarihi arka plan Dâvûdî Bohrâlar'ın ortaya çıkışına kadar mezhep içinde yaşanan ayrımları özetlemektedir. Çalışmamızın asıl konusu olan Dâvûdî Bohrâlar'ın, yaşanan bu ayrışma sonrasında tarih sahnesine bu isimle çıktıkları ve günümüze kadar varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir.

1.4. Dâvûdî Bohrâ Topluluğu ve Tarihi Serüveni

Dâvûdî Bohrâ ismiyle anılan topluluk, Hindistan'ın Gucerât bölgesinde ortaya çıkmış, İsmâîliyye mezhebine bağlı bir Şîî topluluktur. Günümüzde yaklaşık elli farklı ülkeye yayıldıkları ve dünya genelinde 470 büyük cemaat grubuna sahip oldukları bilinmektedir. Gerek resmî gerekse bağımsız kaynaklarda, topluluğun nüfusunun yaklaşık bir milyon olduğu belirtilmektedir. Bu nüfusun en az üçte ikisi Hindistan'da ikamet etmekte olup, yoğun olarak Mumbai (Bombay) ve Gucerât eyaletlerinde yaşamaktadırlar.⁷¹

“Bohrâ” isminin, Gucerâti dilindeki “vohrvun” (ticaret yapmak) fiilinden türediği kabul edilmektedir. Bu etimolojik köken, topluluğun tarihsel olarak büyük oranda ticaretle uğraşan bir yapıya sahip olduğunu yansıtmaktadır. Bölgeye göç eden Bohrâların bu ismi almalarını sağlayan amilin, yürüttükleri başarılı ticaretin yanı sıra kurdukları ulusal ticaret ağı olduğu anlaşılmaktadır.⁷²

Bohrâların kökenine ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazı iddialara göre, topluluk üyeleri başlangıçta Kşatriya kastına mensuptur; aristokrat kesiminin ise Brahman kökenli atalara dayandığı ileri sürülmektedir. Ancak, Blank'ın da vurguladığı üzere, Bohrâların esasen ticaretle meşgul olan ve Vaişya varnasına dâhil kast gruplarından İslâm'a ihtida ettikleri görüşü, akademik literatürde daha güçlü ve yaygın kabul gören bir değerlendirme olarak öne çıkmaktadır.⁷³

Çoğunluğu Hindistan'da yaşayan Dâvûdî Bohrâ topluluğunun bu bölgeye ne zaman ulaştığı konusunda kaynaklar arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Mir'ât-ı Ahmedî adlı esere atıfla Hindistan'a gönderilen ilk İsmâîlî Dâî'nin Molla Muhammed Ali (ö.

⁷⁰ Daftary, *İsmâîliler*, 373.

⁷¹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 14.

⁷² Andreas Rieck, *Shias of Pakistan: An Assertive and Beleaguered Minority* (New York: Oxford University Press, 2015), 4.

⁷³ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 13-14; Hollister, *The Shia of India*, 272; Mustafa Öz, “Bohrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/273.

532/1137) olduğu belirtilmektedir.⁷⁴ Fırkanın Hindistan'a ne zaman intikal ettiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, hicri 400'de (1010) Abdullah adlı bir kişinin Yemen'den Kambay'a dâî olarak gönderildiği de kaynaklarda yer almaktadır.⁷⁵ Her ne kadar davetçilerin kimlikleri konusunda farklı bilgiler mevcut olsa da onların faaliyetlerine nasıl başladığı hususunda genel bir tutarlılık göze çarpmaktadır. Bu rivayetlere göre, ilk davetçilerden biri olan Abdullah'ın, Rajput hükümdarı Sidhraj Jai Singh döneminde (487-537/1094-1143) gizlilik içinde tebliğ faaliyetlerinde bulunduğu bildirilmektedir. Anlatıya göre Abdullah, bir kuyuyu olağanüstü bir şekilde suyla doldurarak Kaka Akela ve eşi Kaki Akeli adlı bir çiftçi ailesini İslam'a kazandırmıştır. Kaka Akela'nın vezirin bahçıvanı olduğu ve bahçesinin aniden yeşermesi üzerine vezirin de İslam'ı benimsediği aktarılmaktadır. Bu süreçte, çeşitli yerel halk kesimlerinden bireylerin de Müslüman olduğu ifade edilmektedir. Tüm bu anlatıların en dikkat çeken unsuru, dönemin Rajput kralının İslam'a girdiği iddiasıdır. Ancak, Blank'ın da belirttiği üzere, kralın Hinduizm mezheplerinden birisi olan Şâivizm'i terk ederek İslam'ı kabul ettiğine dair herhangi bir tarihî ve resmî kayıt bulunmamaktadır. Bu durum, söz konusu iddiaların efsanevi unsurlar taşıyabileceğine işaret etmektedir.⁷⁶

Bu davet sürecindeki faaliyetler sırasında çeşitli olağanüstü hadiselerle dair rivayetler de aktarılmaktadır. Anlatımlara göre, kralın askerleri Abdullah'ı tutuklamak üzere yola çıktığında, ordu gizemli bir alev duvarı tarafından geri püskürtülmüştür. Ayrıca Abdullah'ın bir putu olağanüstü bir şekilde konuşturduğu ve bu putun saray halkına İslam'ı anlattığı da dikkat çeken rivayetler arasındadır. Topluluğun genişlemesiyle birlikte eğitim ve öğretim faaliyetleri önem kazanmış, yeni davetçilerin yetiştirilmesine ağırlık verilmiştir. Abdullah'ın halefi olarak vezirin oğlu Yakup seçilmiştir. Rajputana bölgesinde öldürülen Yakup'un Galiakot'a defnedildiği belirtilmektedir. Galiakot, günümüzde Dâvûdî Bohrâ topluluğu için önemli bir ziyaretgâh niteliğindedir.⁷⁷

Bohrâlar 793/1391 yılında Zafer Han Muzaffer'in Gucerât'ı ele geçirmesiyle ciddi baskılar yaşadıklarını iddia etmektedirler. Kendilerini güvende hissetmedikleri için takiyeye başvuran Bohrâlar bu uygulamayı Babür hükümdarı Ekber'in sultanlığı ilhak

⁷⁴ Enthoven, *The Tribes and Castes of Bombay* (Bombay: Government Central Press, 1920), 199.

⁷⁵ Öz, "Bohrâ", 6/273.

⁷⁶ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 32-34; Hussain, *Gulzare Daudi*, 18-20; Rangwala, *A Study of The History of The Dawoodi Bohra Community and Its Contribution to Arabic Literature in India*, 71-72.

⁷⁷ Hollister, *The Shia of India*, 267-271.

etmesi ile terk etmişlerdir. Gucerât sultanlığının uyguladığı baskıcı politikalar sonrasında topluluğun büyük bir kısmı Sünnîliğe geçmiştir. Ve böylece topluluktaki ilk ayrışma başlamıştır.⁷⁸

Bohrâ topluluğunun tarihsel serüveninde bazı önemli dönüm noktaları bulunmaktadır. Bunlardan birisi merkezin Yemen'den Hindistan'a taşınmasıdır. 24. Dâî-i Mutlak Yûsuf Necmüddîn (ö. 974/1567) dönemine kadar Dâî-i Mutlak'ın ikametgâhı Yemen'de bulunmakta; topluluğun başka bölgelerdeki mensupları ziyaret yapmak amacıyla Yemen'e seyahat etmekteydi. Ayrıca Dâî'ye takdim edilmesi gereken hediyeler ve diğer malzemeler de Yemen'deki merkezî karargâha gönderilmekteydi. Hindistan'da ortaya çıkan ihtilafli meselelerin çözümü için yine Yemen'deki bu merkeze başvuruluyordu. Ancak Yûsuf Necmüddîn, dâîlik merkezini Yemen'den Hindistan'ın Sidhpur şehrine nakletmiş ve burada ikamet etmeye başlamıştır. 1866 yılında Bombay Yüksek Mahkemesi'ne sunulan bir belgede, bu taşınma işleminin 946/1539 yılında gerçekleştiği belirtilmektedir.⁷⁹

Bohrâ topluluğu, dâîlik merkezinin Hindistan'a taşınmasının nedenini, bu bölgede yaşanan büyük dönüşüm ve dinî coşku ile ilişkilendirmektedir. Ancak söz konusu dönüşümün tek nedeni bu değildir; aynı zamanda dönemin siyasî gelişmeleri de bu taşınmayı zorunlu kılmıştır. 1537 yılında Osmanlıların Aden'i fethetmesi, Zeydî şeyhleri ile yaşanan çatışmalar, toplum içerisinde önemli görevler üstlenen kişilerin büyük ölçüde Hint kökenli olması ve Yemenli cemaat mensuplarının Dâî'nin otoritesini sorgular duruma gelmeleri gibi çok sayıda etken bu süreci şekillendirmiştir.⁸⁰

Yemenli cemaat bölünmüş ve Dâî'nin otoritesine teslim olma konusunda isteksizken Hindistan'daki cemaat otoriteye teslim ve itaatkâr davranmıştır. 19. Dâî-i Mutlak İdrîs İmâdüddîn, Hindistan'daki müntesiplerine özel bir ilgi göstermiş; bu ilgi, bölgedeki bağlılar tarafından da güçlü bir sadakatle karşılık bulmuştur. Bir rivayete göre Hintli müntesiplerin itaatini sınamak için vekili Âdem b. Süleyman'a alt kasttan bir su taşıyıcısının cemaate namaz kıldırmasını emretmiştir. Kast sisteminin hala etkili olduğu toplumda böyle bir istek büyük bir aşağılama olmasına rağmen cemaat su taşıyıcısının arkasında namaz kılmıştır.⁸¹

⁷⁸ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 33.

⁷⁹ Hollister, *The Shia of India*, 271-272.

⁸⁰ Hollister, *The Shia of India*, 271-272; Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 35.

⁸¹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 35.

Grubun kaderini etkileyen önemli bir diğer dönüm noktaları da Hindistan tarihinin önemli figürlerinden Şah Cihan'ın oğlu Evrengzîb Alemgîr (ö. 1118/1707) dönemine ilişkindir. 1658-1707 yılları arasında hüküm süren Evrengzîb, önce Gucerât valiliği görevinde bulunmuş, daha sonra Babür İmparatorluğu'nun başına geçmiş güçlü hükümdarlardan birisidir. Bohrâ topluluğunun aktarımlarına göre, en ağır baskı ve zulümlere bu dönemde maruz kalmışlardır. 1055/1645 yılında Gucerât valiliğine atanan Evrengzîb'in ilk icraatlarından biri, Bohrâlara ait yazılı eserlerin toplatılması ve 32. Dâî Kutbşah Kutbuddîn'in tutuklanması olmuştur. Mahkemeye çıkarılan Dâî'ye savunma hakkı tanınmadığı belirtilmektedir. Mevsim-i Bahar (Mausame-i Bahar/موسم بهار) adlı kaynağa göre, mahkeme üyelerinin Dâî'nin sözlerinden etkilenmesinden endişe edildiği için konuşmasına dahi izin verilmemiştir. Nihayetinde Dâî Kutbuddîn 1648 yılında idam edilmiştir.⁸²

İddialara göre, söz konusu dönemde tüm Bohrâ mescitlerine Sünnî imamlar atanmış ve cemaatin beş vakit namaza katılması konusunda zorlayıcı uygulamalara gidilmiştir. Bu durum nedeniyle Bohrâ topluluğu, bu dönemde takıyye uygulamasını benimsemek durumunda kaldığını ifade etmektedir. Gucerât valiliğine Evrengzîb'in yerine Şayista Han'ın atanmasıyla birlikte, topluluk üzerindeki baskının bir ölçüde hafiflediği belirtilmektedir. Ancak Evrengzîb'in Babür tahtına çıkmasının ardından bu kısa süreli sükûnet sona ermiş, hâkimiyet alanlarında Sünnî inanç ve uygulamaların dayatılmasına yönelik girişimler yeniden artmıştır. Bohrâlar, 1093/1683 yılında kendilerine yönelik baskının en üst düzeye ulaştığını, iki yıl sonra bölgede yaşanan kıtlık nedeniyle Evrengzîb'in dikkatinin başka meselelere yönelmesiyle baskıların hafiflediğini ileri sürmektedirler.⁸³

Hint alt kıtasında İngiliz sömürge idaresinin başlaması, Bohrâ toplumu açısından önemli avantajlar sağlamıştır. Diğer toplulukların aksine Bohrâlar, İngiliz yönetimini Sünnî hükümdarların uyguladığı baskılardan bir kurtuluş imkânı olarak değerlendirmiş ve bu doğrultuda davetin merkezini Surat'a taşımışlardır. Özellikle Dâî Abdülkadir Necmeddîn'in İngiliz makamlarıyla kurduğu yakın ilişkiler, onun dinî ve idarî

⁸²Akt. Rangwala, *A Study of The History of The Dawoodi Bohra Community*, 74-75; Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 37-38.

⁸³Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 37-38.

otoritesinin mahkemeler nezdinde sorgulanmasını büyük ölçüde engellemiş ve bu yetkinin resmî olarak tanınmasını sağlamıştır.⁸⁴

1.4.1. Grup İçi Ayrışmalar ve Alt Gruplar

1.4.1.1. Câ'fer Patani Grubu (Sünnî Bohrâlar)

Bohrâ topluluğundaki ilk ayrışma, 19. Dâ-i Mutlak İdrîs İmâdüddin'in Yemen'de görev yaptığı dönemle tarihlendirilmektedir. Gucerât'ın Patan şehrinde talebe olan Ca'fer Patani, Dâ-i Mutlak'ın yanında eğitim almak amacıyla Yemen'e gitme arzusunu dile getirmiştir. Ancak Molla Dâvûd, Ca'fer'in Hindistan'daki eğitimini henüz tamamlamamış olması gerekçesiyle bu talebe izin vermemiştir. Buna rağmen Ca'fer, Yemen'e gitmiş ve Dâvûd'un Dâ'ye durumu bildiren bir mektup yazmasına rağmen, Ca'fer'in eğitim almasına engel olunamamıştır. Ca'fer eğitimini tamamladıktan sonra iki yıl içinde Hindistan'a geri dönmüştür. Ca'fer'in dönüşünün ardından, Âmil'in izni olmaksızın topluluğa namaz kıldırıldığı haberini alan Dâvûd, bu davranışı uygunsuz bulmuş ve Ca'fer'in kıldırıldığı namazların geçersiz olduğunu ileri sürmüştür. Ca'fer ise bu değerlendirmeye itiraz etmiştir. Kısa bir süre sonra, Ca'fer Sünnîliğe geçtiğini ilan etmiş ve bununla da yetinmeyerek Bohrâ topluluğunu da Sünnîliğe davet etmeye başlamıştır. Dönemin yöneticilerinden destek gören Ca'fer'e önemli sayıda kişi katılmıştır. Öyle ki bu süreçte topluluğun yaklaşık yüzde sekseninin Sünnîliğe geçtiği rivayet edilmektedir.⁸⁵ İki yıl süren bu faaliyetlerin ardından Ca'fer 845/1431 yılında bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir.

Bu ayrılık toplumda gerçek bir kopuşa sebep olmamıştır. Şîi ve Sünnî Bohrâlar birbirleri ile yakın ilişkiler kurmaya devam etmişler hatta aralarında evlilik üzerinden bağ devam etmiştir. Ancak nihai kopuş Seyyid Ahmed Ca'fer Şîrâzî'nin Bohrâ valisi Raja Sahib Cemalüddin'i idam ettirmesi ile olmuştur. Bu olaydan sonra artık iki cemaat arasında sosyal bir etkileşim kalmamıştır.⁸⁶

⁸⁴ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 39; Michael O'Sullivan, *No Birds of Passage: A History of Gujarati Muslim Business Communities, 1800-1975* (Cambridge: Harvard University Press, 2023), 131.

⁸⁵ Hussain, *Gulzare Daudi*, 29; Hollister, *The Shia of India*, 271.

⁸⁶ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 34.

1.4.1.2. Süleymânî Bohrâlar Grubu

Bohrâların tarihinde, etkisi günümüze kadar gelmiş olan ve Dâvûdî şeklinde isim almaları ile neticelenen önemli bir ayrışma da 16. Yüz yılda yaşanmıştır. 26. Dâî el-Mutlak Dâvûd Burhaneddin b. Acebşah (ö. 975-999/1568-1591), Hindistan'dan Süleyman adlı bir kişiyi Yemen'e âmil olarak görevlendirmiştir. Dâvûd b. Acebşah, Hindistan'dan ayrılmadan önce davet işlerini oğlu Dâvûd Burhaneddin b. Kutbşah'a (999-1021/1591-1612) emanet etmiştir. Dâvûdî Bohrâ topluluğu, bu olayı nassın meşru bir şekilde verildiğinin delili olarak kabul etmektedir. Dâvûd b. Acebşah'ın vefatının ardından, oğlu Dâvûd Burhaneddin 27. Dâî olarak herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan göreve geçmiştir. Ancak dört yıl sonra, Yemen'de âmil olarak görev yapan Yûsuf Necmeddin'in torunu Süleyman b. Hasan el-Hindî (961-1554/1005-1597), nassın gerçekte kendisine verildiğini ileri sürerek bu iddiayı desteklediğini belirttiği belgeler ortaya koymuştur. Bunun üzerine Dâvûdîler, Dâî'nin mührünün ölümünden önce çalındığını ve bu belgelerin sahte olduğunu iddia etmişlerdir. Halifelik tartışması dönemin Babür hükümdarı Ekber Şah'a sunulmuş ve konuyla ilgili bir hüküm talep edilmiştir. Ekber Şah, meselenin çözümü için bir mahkeme tayin etmiş ve mahkeme Dâvûd Burhaneddin lehine karar vermiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra Süleyman b. Hasan vefat etmiş; ancak taraftarları, onu ve ondan sonraki haleflerini meşru Dâî olarak tanımaya devam etmiştir. Bu şekilde topluluk Süleymânîler olarak adlandırılmış; buna karşılık Dâvûd Burhaneddin b. Kutbşah'ın Dâîliğini takip edenler de Dâvûdî ismini almıştır. Günümüzde her iki rakip Dâî'nin mezarları Ahmedabad'da yer almakta olup, bu mekân hem Dâvûdî hem de Süleymânî toplulukları tarafından ortak bir ziyaret yeri olarak kabul edilmektedir.⁸⁷

Dâvûdî ve Süleymânî topluluklar inançsal öğretiler bakımından büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Süleyman'ın önderliğinden bu yana merkezi Yemen olan Süleymânî topluluğu, Bohrâların yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Hindistan'da özellikle Baroda, Mumbai, Haydarâbâd ve Dekken şehirlerinde yoğunlaşan bu topluluğun ana dili Urduca'dır. Dâvûdîlere kıyasla daha fazla asimile olduğu gözlemlenen topluluk, Batılı tarzda giyinmekte ve Sünnî bireylerle evlilik yapabilmektedir. Ayrıca, liderlerinin

⁸⁷ Hussain, *Gulzare Daudi*, 30; Hollister, *The Shia of India*, 273.

topluluk üzerindeki otoritesi, Dâvudî liderin kendi cemaati üzerindeki etkisine kıyasla daha sınırlı düzeydedir.⁸⁸

1.4.1.3. Alevî Bohrâlar ve Nagoşîyya Grubu

Süleymânî ayrılığından yaklaşık otuz yıl sonra, Davudî Bohralar arasında yeni bir bölünme daha yaşanmıştır. Bu ayrışma, 17. yüzyılın başında Şemsüddîn Ali'nin Abdüttayyib Zekiyyüddîn'in dâî-i mutlak oluşunu kabul etmemesiyle yaşanmış ve böylece Alevî ya da Aliî Bohrâlar adı verilen farklı bir kol ortaya çıkmıştır.⁸⁹ Cemaatin dini lideri olan dâî, aynı zamanda cemaatin kutsal metinlerini barındıran khizana'nın (İmama ait hazine/mülk) da koruyucusudur.⁹⁰

Alevî Bohrâlar'ın inanç sisteminde Fatimî gelenek, yazılı metinler ve gizli bilgi aktarımı (nass) temel bir yer tutar. Özellikle sijill (halefiyet belgesi) cemaatin kökenini meşrulaştıran maddi bir kanıt olarak büyük önem arz etmektedir. Bu belgenin Şemseddin Ali'nin nass ile tayinini gösterdiğini iddia eden cemaat için neredeyse kutsal bir obje halini aldığı görülmektedir. Her yıl düzenlenen urs (vefat yıldönümü) törenlerinde cemaat tarafından saygıyla anılmaktadır.⁹¹ Cemaatin merkezî yapısında yer alan yazmaların çoğu hâlen Baroda'daki khizana'da muhafaza edilmekte olup, büyük kısmı kamuya açık değildir. Buna rağmen, cemaatin kurumsal web sitesi olan alavibohra.org üzerinden kamuya açık bazı bilgiler edinmek mümkündür.⁹²

Alevî ve Davudî Bohrâlar arasındaki ilişkiler tarih boyunca gergin bir çizgide ilerlemiş, özellikle kutsal alanlar (örneğin Ahmedabad'daki Saraspur Mezarlığı) üzerinde mülkiyet tartışmaları yaşanmıştır. Alevîler, kendi öncülerine ait mezarların yok edilmesi gibi olayları “manevî silinme” olarak yorumlamakta ve bu durum, toplumsal bellekte bir tür şehitlik anlatısına dönüştürülmektedir.⁹³

Alevî Bohrâlar günümüzde yaklaşık 8.000 kişilik nüfuslarıyla sınırlı ama bütüncül bir cemaat profili sergilemektedir. Evlilik bağlarında içe kapanık bir yapıyı tercih eden

⁸⁸ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 35.

⁸⁹ Farhad Daftary, *İsmaililer: Tarihleri ve Öğretileri*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Alfa, 2017), 434-436.

⁹⁰ Olly Akkerman, *A Neo-Fatimid Treasury of Books* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2022), 47; Daftary, *İsmaililer*, 757.

⁹¹ Akkerman, *A Neo-Fatimid Treasury of Books*, 60-61.

⁹² “Welcome to the Official Website of Shi'a Isma'ili Musta'alavi Taiyebi Alavi Bohras- Home page” (Erişim 11 Haziran 2025).

⁹³ Akkerman, *A Neo-Fatimid Treasury of Books*, 49-51.

topluluk, liderlik geleneğini de sürdürmektedir. 2015 yılında 44. Dâî Ebû Hâtîm Tayyib Ziyâüddîn'in vefatının ardından, Hâtîm Zekiyyüddîn Sâhib cemaatin yeni dâîsi olarak göreve gelmiştir.⁹⁴

Alevî Bohrâlar grubu da tarihsel süreç içinde grup içi bir ayrılık yaşamışlardır. 37. Dâî Şemsüddîn Ali döneminde 1789 yılında ana bünyeden kopan bir grup, İslam şariatının artık âtıl olduğunu savunmuşlardır. Grup, vejetaryenliği benimsediği için Nagoşiyya (et yemeyenler) olarak adlandırılmıştır. Dâvûdîler ile evlilik yapmayıp sadece Alevîler ile evlilik yapmayı uygun görmektedirler. Blank'ın dediği gibi en az yüz yıldır kendileri hakkında elimize bir bilgi ulaşmadığından topluluğu tarihi bir olgu olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır.⁹⁵

1.4.1.4. Hiptia Grubu

Hiptia Grubu, 40. Dâî Hîbetullah Müeyyedfiddîn'in (ö. 1817) döneminde ortaya çıkmıştır. Üç dâînin dönemine tanıklık etmiş olan alim Lokmanji, "Şemsü'l-Ulemâ" unvanı ile lakaplandırılmıştır. Lokmanji'nin müridlerinden el-Müeyyed ve Hîbetullâh, imam ile doğrudan bağlantı kurduklarını ve imamın Hîbetullâh'ı hüccetlerinden biri olarak atadığını iddia etmişlerdir. Bu iki isim, Bohrâların yoğunlukta bulunduğu Hindistan'ın Ujjain şehrinde destek toplamaya çalışmış, ancak burada topluluk tarafından kabul görmemiş ve dışlanmışlardır. Sürecin ilerleyen aşamalarında, Hîbetullâh'ın burnunun el-Müeyyed'in taraftarları tarafından kesildiği bildirilmektedir. Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda, söz konusu hareket oldukça sınırlı sayıda takipçi kazanabilmiştir.⁹⁶

1.4.1.5. Kutbî Bohrâ Grubu

Dâvûdî Bohrâ topluluğunda, 52. Dâî el-Mutlak Muhammed Burhâneddîn'in 2014 yılında vefatının ardından bir liderlik tartışması ortaya çıkmıştır. Bu tartışma, 2024 yılında Bombay Yüksek Mahkemesi'nin verdiği kararla sonuçlanmıştır. Burhâneddîn'in oğlu Mufaddal Seyfüddîn, 2011 yılında babası tarafından halef olarak tayin edildiğini ve bu tayinin kamuoyuna açıklandığını beyan etmiştir. Ancak Burhâneddîn'in üvey kardeşi

⁹⁴ Daftary, *İsmaililer*, 436; "Welcome to the Official Website of Shi'a Isma'ili Musta'alavi Taiyebi Alavi Bohras - Home page" (Erişim 20 Mayıs 2025).

⁹⁵ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 37.

⁹⁶ Hollister, *The Shia of India*, 278.

Huzeyme Kutbuddîn, 1965 yılında kendisine gizli bir “nass” verildiğini iddia ederek 2014 yılında mahkemeye başvurmuştur. Kutbuddîn’in 2016’daki vefatının ardından, oğlu Tâhir Fahreddîn davayı devralmış ve kendisinin 54. Dâi-i Mutlak olduğunu ileri sürmüştür. Mahkeme, Kutbuddîn ve Fahreddîn’in iddialarını destekleyecek yeterli kanıt sunamadıklarını belirterek davayı reddetmiş ve Mufaddal Seyfüddîn’in liderliğini hukuken tanımıştır. Bu karar, Dâvûdî Bohrâ topluluğunun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen Seyfüddîn’in liderliğini resmî olarak da pekiştirmiştir. Ancak karar, daha sonra temyiz yoluyla üst mahkemeye taşınmış olup, süreç henüz kesin olarak sonuçlanmamıştır.⁹⁷

1.4.2. Grup İçi İtiraz: Reformistler

Reformist mücadele, 49. Dâi-i Mutlak Muhammed Burhâneddîn döneminde başlamış olmakla birlikte, yirminci yüzyılın başlarında kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Günümüzdeki muhalif grubun talepleri ile örtüşen taleplere sahip ilk reformist hareketin liderinin Adamjee Peerbhoy olduğu bilinmektedir. Hâlihazırda mevcut olan muhalif hareket ise, 51. Dâi-i Mutlak Molla Tâhir Seyfüddîn döneminde ortaya çıkmıştır. Bu hareket, dâinin yetki ve ayrıcalıklarının tek elde toplanması meselesi ile Tâhir Seyfüddîn’in, iş insanı Sir Adamji Pirbhai’nin oğullarıyla yaşadığı, dâinin vakıf fonlarını kullanarak kendisi ve ailesi için lüks saraylar inşa ettirdiği iddiası üzerine açılan dava neticesinde doğmuştur.⁹⁸

Kendilerini reformist olarak adlandıranlar dâi-i mutlakın inanç noktasındaki üstünlüğünü ve otoritesini kabul etmektedir. Ancak hayatın her alanında sorgulanamaz olan yetkisine karşı çıkmaktadırlar. Reformist müellif İsmâil K. Poonawala ile yapılan bir röportajdaki sözleri bu durumu teyit etmektedir: “Eleştirdiğimiz konular sosyal ve idari meselelerle ilgiliydi. Dâi ya da onun dini otoritesini sorgulamıyorduk.”⁹⁹ Dolayısıyla gruba göre, dâi-i mutlakın yetkisi sınırlandırılmalı ve yetkisinin sınırları, hangi konuların onun yetkisine

⁹⁷ “Syedna Mufaddal Saifuddin 53rd Leader of the Dawoodi Bohra Community”, *The Dawoodi Bohras* (Erişim 29 Ocak 2025); *The Times of India*, “HC disposes of litigations over Dawoodi Bohra trusts, properties” (24 Mayıs 2024); “The Syedna Case: Exposing the Succession Conspiracy”, *Fatemi Dawat* (Erişim 21 Mayıs 2025); “Syedna Mufaddal Saifuddin Wins Succession Battle of Dawoodi Bohra Community”, *Deccan Herald* (Erişim 21 Mayıs 2025); “Dawoodi Bohra Case | No Change In Dawoodi Bohra Community Leadership, High Court Junks Petition”, haz. NDTV.

⁹⁸ ‘Azamî, *el-Bohrâ*, 325.

⁹⁹ “Ismail K. Poonawala Bohrâ Scholar Who Speaks Truth to Power” (Görüşmecisi: Shaukat Ajmeri, 2013), 4.

gireceği belirlenmelidir. Uzun süre reformistlere liderlik yapan akademisyen ve gazeteci Ali Asghar Engineer, dâî-i mutlakın yetkisini şu şekilde sorgulamaktadır: “Bana Kur’ân ayetinin anlamını söyleyebilir, tamam. Bana nasıl dua edeceğimi söyleyebilir, tamam. Nikahın nasıl kısılması gerektiğini söyleyebilir, tamam. Ama benim dünyevi meselelerime nasıl karışabilir?”¹⁰⁰

Reformistlerin üzerinde durduğu bir diğer önemli mesele, davet fonlarının kötüye kullanılmasıdır. Bu fonların Müslümanlara ait olduğu ve dolayısıyla bireysel çıkarlar doğrultusunda kullanılmasının meşru olmadığı ileri sürülmektedir. Reformistler, söz konusu fonların yalnızca toplumun yararına olan hastane, okul gibi kamusal hizmetlerde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca eleştirilen bir diğer husus, dâî-i mutlakın aile fertlerini önemli mevkilere atayarak iktidarı tek bir merkezde toplaması ve bu yolla yönetim üzerinde tekelleşmeye gitmesidir.¹⁰¹

Reformistlere göre, dâî-i mutlaka yönelik en ciddi eleştirilerden biri misak yeminiyle ilgilidir. Reformist bakış açısına göre bu yemin, bireyden mutlak itaati talep etmekte ve kişisel iradeyi baskılayıcı bir işlev görmektedir. Bu bağlamda, yemin metni dâî-i mutlakın söylediklerinin sorgulanmaksızın kabul edilmesini öngörmektedir. Reformist yazar Ali Asghar Engineer, bu uygulamayı ağır bir şekilde eleştirmekte ve şu ifadeyi kullanmaktadır: “Bu yemine göre, Dâvudî Bohrâ olmanın bedeli yalnızca dâînin kölesi olmaktır – Allah’ın değil.” Bu eleştiriler doğrultusunda reformistler, yemin metninde değişikliğe gidilmesini önermekte ve özellikle dâî-i mutlakın dünyevi otoritesini vurgulayan ifadelerin metinden çıkarılmasını talep etmektedirler. Bu taleplerin temelinde, dâî-i mutlakın topluluk üyelerinin hayatlarına kapsamlı müdahalelerde bulunan bir figürden ziyade, yalnızca dini alanla sınırlı bir rehber olarak konumlandırılması arzusu yatmaktadır.¹⁰²

Reformist yazar Engineer, dâî-i mutlak ve davet kurumunu eleştirirken oldukça sert bir üslup benimsemiştir. “Bohrâ dâîlik makamı bir sömürgeci ve Bohrâlar da sömürgeleştirilmiş bir halktır. Din adamları onları aşağılamakta, hakaret etmekte, işkence

¹⁰⁰ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 177.

¹⁰¹ ‘Azamî, *el-Bohrâ*, 327.

¹⁰² Asghar Ali Engineer, “The Bohras: Bound by Terror”, *Economic and Political Weekly* 14/23 (1979), 965.

etmekte ve onlara köle muamelesi yapmaktadır.”¹⁰³ Davet de Engineer’i eleştirirken aynı sertlikte bir üslup kullanmaktan geri durmamıştır.

Davetin emirlerine uymayan kişilerin topluluktan dışlanmasını ifade eden bir kavram sosyal boykot ya da “beraat”tir. Reformistler sosyal boykotun mutlaka kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. Engineer yazısında boykotun insanlara nasıl zarar verdiğini şu şekilde aktarmaktadır: “Bu vakayı, Muhammed Seccad Hüseyin Sarangpurwala aktarmıştır. Babası Şeyh Seccad Hüseyin, Bohrâ din adamları tarafından yönetilen Surat’taki bir Arap Koleji’nde saygın bir öğretmendi. Babası, reformcu davayı gizlice desteklediği şüphesiyle dört öğretmenle birlikte kolejdeki görevinden alındı. Bu dört kişi, dâî-i mutlak tarafından “mel’ûn” ilan edilip hedef gösterildi.”¹⁰⁴

Reformistler açıktan çok az destek görseler de toplumun çoğunluğunun sempatisini kazandıklarını ifade etmektedirler. 1970’lerin ortalarında reformist lider Nouman Contractor, reformist hareketin Bombay’daki üye sayısının 200 olduğunu açıklamıştır. 2001 yılında Engineer’e hareketin tahmini nüfusu sorulduğunda 25000’i geçmeyeceğini söylemiştir. Aynı yıllarda davet yetkilileri tarafından yayınlanan bir belgede reformistlerin oranı %2 olarak belirtilmiştir.¹⁰⁵

1.5. Günümüz Dâvûdî Bohrâ Coğrafyası

1.5.1. Hindistan

Hindistan Dâvûdî Bohrâ topluluğunun bugün en etkin ve güçlü olduğu coğrafyadır. Daha önce de belirtildiği üzere buradaki topluluğun kökenleri, 11. yüzyılda Yemen ve Mısır’dan gelen İsmâîlî davetçilerin Hindistan’ın batı kıyısındaki Gucerât eyaletine ulaşmasına dayanmaktadır. 24. Dâî el-Mutlak Yûsuf Necmüddîn’in liderliği döneminde, topluluğun merkezi Yemen’den Hindistan’a taşınmış ve Gucerât, Bohrâ kültürünün merkezi haline gelmiştir. Gucerât’taki Ahmedabad, Cambay ve Sidhpur gibi şehirler bu dönemde Bohrâ topluluklarının önemli merkezleri olarak gelişmiştir.¹⁰⁶

Dâvûdî Bohrâ topluluğu, Hindistan genelinde birçok bölgede mukimdir. Gucerât eyaleti topluluğun yoğunlukla yaşadığı en önemli bölge olmakla birlikte, Maharaştra, özellikle

¹⁰³ Asghar Ali Engineer, “Dawoodi Bohra Reform Movement”, 652.

¹⁰⁴ Engineer, “The Bohras: Bound by Terror”, 964.

¹⁰⁵ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 178.

¹⁰⁶ Hollister, *The Shia of India*, 271; “Dawoodi Bohras - Udaipur History - 1” (Erişim 28 Mayıs 2025).

Mumbai, Madhya Pradeş'te Ücceyn ve Burhanpur, Racastan'da Udaipur, Tamil Nadu'da Çennay, Andhra Pradeş'te Haydarabad ve Batı Bengal'de Kolkata gibi şehirlerde de dikkate değer Bohrâ nüfusu bulunmaktadır.¹⁰⁷

Saiffee Hastanesi, sağlık alanında topluluğun Hindistan'daki önemli yatırımlarından birisi olmuştur. Mumbai'de bulunan bu hastane, modern donanımı ve geniş hizmet alanıyla topluluk dışındaki bireylere de hizmet vermektedir. Bunun yanı sıra, Saiffee Burhani Upliftment Trust (SBUT), Mumbai'nin Bhendi Bazaar (Bhendi Pazarı) bölgesinde önemli bir kentsel dönüşüm projesini yürütmekte ve sürdürülebilir kentleşme için bir model oluşturmaktadır.¹⁰⁸ Ayrıca topluluğun sosyal sorumluluk projelerinden biri olan Faiz al-Mawaid al-Burhaniyah (FMB) isimli program, günlük yemek ve gıda dağıtımı girişimiyle, topluluk içinde dayanışmayı artırmakta ve özellikle kadınların sosyal ve ekonomik yaşama katılımını desteklemektedir.¹⁰⁹

Mumbai'nin Bhendi Bazaar semtinde bulunan Ravza-i Tâhire (Raudat Tahera/روضه طاہرہ), topluluğun en önemli manevi merkezlerinden biri olup, 51. Dâî Tâhir Seyfeddîn ile 52. Dâî Muhammed Burhâneddîn'in kabrine ev sahipliği yapmaktadır. İç duvarlarına Kur'ân-ı Kerîm'in tamamının işlendiği bu mekân, Dâvûdî Bohrâ inanç sisteminde manevi değeri yüksek bir öneme sahip olmuştur. Madhya Pradeş'in Burhanpur bölgesinde yer alan Dargah-e-Hakimi, Abdulkâdir Hakimuddîn'in türbesi olarak bilinir ve her yıl binlerce ziyaretçinin akınına uğramaktadır. Rajasthan'daki Galiyakot kasabasında bulunan Seyyid Fahruddîn Şehîd'in türbesi ise Muharrem ayında gerçekleştirilen törenlerle topluluğun önemli bir toplanma merkezi haline gelmiştir. Ayrıca, Gucerât'taki Delmal ve Dandi gibi mekânlar, tarihî olaylar ve ruhani liderlerle bağlantılı olarak kutsal kabul edilmektedir.¹¹⁰

1.5.2. Pakistan

Topluluk, Pakistan'ın Karaçi, Haydarabad, Multan, Lahor, Ketta, Ravalpindi şehirlerinde aktif olarak faaliyet göstermektedir. Aynı zamanda topluluğun önde gelen eğitim merkezi

¹⁰⁷ "Dawoodi Bohras - Udaipur History - 1". Joshua Project, "Bohra in India" (Erişim 28 Mayıs 2025).

¹⁰⁸ *The Times of India*, "Saiffee Hospital- The Centre for World-Class Healthcare Facilities" (Erişim 28 Şubat 2020).

¹⁰⁹ "Faith & food in the Bohra way : Sourish Bhattacharya, News - India To...", *archive.md* (05 Nisan 2014).

¹¹⁰ Yusuf Najmuddin, *The 53 Rd Al-Dai al-Fatimi 75 Momentous Years in Retrospect* (India: Aljamea-tus-Saifiyah, 2019), 43; "Galiyakot Mazar Booking for Dawoodi Bohra - Mumineen Travel Portal" (Erişim 28 Mayıs 2025); "DARGAH E HAKIMI" (Erişim 28 Mayıs 2025).

olan el-Câmiatü's-Seyfiyye Karaçi'de yer almaktadır. Ülkenin devlet başkanları ile iyi ilişkiler kumayı hedeflemişlerdir. Bunun sonucunda Pakistan Cumhurbaşkanı Dr. Arif Alvi ülkenin en yüksek sivil ödülü olan "Nişân-ı Pakistan" ödülünü şu anki Dâi-i Mutlak Mufaddal Seyfüddîn'e sunmuştur.¹¹¹

1.5.3. Orta Doğu Bölgesi

Topluluğun kökenleri Yemen ve Mısır'a dayandırılrsa da günümüzde Orta Doğu coğrafyasında Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Umman gibi ülkelerde de 60.000'den fazla üye varlığını sürdürmektedir. Bahreyn, 1885 yılında yerleşen topluluk üyelerinin ilk ticarethane kurduğu ülke olmuştur.¹¹² Fâtımî Devleti'nin devamı olarak gördükleri Mısır, topluluk için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Mısır'daki hükümetlerle iyi ilişkiler kurmayı hedeflemektedirler. Cemal Abdünnâsır'a Dâi-i Mutlak tarafından altın bir kubbe hediye edilmiştir. 1996 yılında 52. Dâi Muhammed Burhâneddîn'e Kahire Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilmiştir. Mısır'da bulunan el-Envâr Câmii gibi pek çok yapı topluluk tarafından restore edilmiştir. Mısır'ın çeşitli bölgelerinde de Bohrâ ofisleri bulunmaktadır.¹¹³

Tarihi bağlarından dolayı bugün Yemen'de de topluluk aktif bir şekilde rol almaktadır. Bohrâların Yemen'in tarih, kültür ve ekonomisine özgün katkıları bulunmaktadır. Gat ağaçlarının kesilip yerine kahve ağaçlarının dikilmesi projesinin de öncülери olmaktadır. Bugün mezhebin Süleymânî kolu Kuzey Yemen'de çoğunluğu oluştururken, mezhebin Dâvûdî kolu ağırlıklı olarak Aden'de yaşamaktadır. Sana ve Aden'de şubeleri bulunan el-Fâid el-Hâtımî Vakfı ve el-Burhânî Câmii uzun süre Yemen'deki Davûdî Bohrâların önemli toplanma yeri olmuştur. Yemen'de Dâvûdî dâi vekili Seyyid Ahmed en-Neccâr ülkede bulunan tüm Dâvûdî Bohrâların yetkilisi sayılmaktadır.¹¹⁴ Diğer ülkelerdeki Bohrâların da bulundukları ülkelerde devlet başkanı ve halk ile iyi ilişkiler geliştirme prensibini benimsedikleri anlaşılmaktadır.

¹¹¹ "The Dawoodi Bohras of Pakistan", *The Dawoodi Bohras of Pakistan* (Erişim 07 Nisan 2025).

¹¹² "The Dawoodi Bohras of Middle East", *The Dawoodi Bohras Middle East* (Erişim 30 Mart 2025); el-Berîdî, "Şüzûzu fi'l-akâid ve Şüzûzu fi'l-avâkîf el-Bohrâ", 22.

¹¹³ Berîdî, "Şüzûzu fi'l-akâid ve Şüzûzu fi'l-avâkîf el-Bohrâ", 19-21; Verdânî, *Mısırdaki Şiilik*, 172-176.

¹¹⁴ Maysaa Shuja Al-Deen, "The Ismaili Minority: Between Oppression and Integration", (2022), 33.

1.5.4. Doğu Afrika

Doğu Afrika'ya gelen en eski Asyalı göçmen topluluklarından biri Bohrâlardır. Günümüzde bu topluluğun Doğu Afrika'daki nüfusunun yaklaşık 15,000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun büyük bir kısmını Hindistan kökenli Dâvûdî Bohrâlar oluşturmaktadır. Bunula birlikte Yemen'den gelen bazı Bohrâ topluluklarının da Afrika kıyılarına yerleştiği bilinmektedir. Antik dönemden itibaren Doğu Afrika kıyılarına ticaret yapmışlardır. Bohrâlar da bu ticaret faaliyetinin bir parçası olarak Doğu Afrika'ya gelmişlerdir. 1860'lara gelindiğinde Bohrâlar, aileleri ile kalıcı olarak bölgeye yerleşmiştir. Nairobi, Mombasa ve Tanga gibi şehirlerde cemaat oluşturan topluluk bugün Zanzibar'daki Sokomohogo Caddesi civarında etkindirler. Doğu Afrika'da iki tane Bhai Sahib(muhterem kardeş)¹¹⁵ bulunmaktadır. Bunlardan birisi Doğu Afrika'nın baş âmili olarak görev yaparken diğeri ise Nairobi cemaatinin temsilcisi olarak görev yapmaktadır. Her bölgede bulunan Bohrâ topluluğunun mutlaka bir camisi vardır. Mombasa, Zanzibar, Tanga, Nairobi, Kampala gibi büyük şehirlerde cami, eğitim ve toplanma mekanı gibi birçok işlevi görebilecek büyüklüktedir.¹¹⁶

1950'lerde Bohrâ cemaatlerinin yasal ve kurumsal bir yapıya dönüştürülmesi amacıyla Tanga'da düzenlenen bir konferansta, cemaatin tüm kollarını kapsayacak ortak bir anayasa taslağı hazırlanmıştır. 1955 yılında yürürlüğe giren bu anayasa, 1967'de dönemin Dâî'si tarafından "şeriatı aykırı olduğu" gerekçesiyle iptal edilmiş, daha merkezîyetçi bir model öngören yeni bir taslakla değiştirilmiştir. Bu değişiklik, cemaat içinde kıyasıya tartışmalara yol açmış; özellikle yerel şuralar ve önde gelen aileler yeni anayasayı meşru bulmayarak itiraz etmiştir. Ancak 1970 yılına gelindiğinde, artan toplumsal baskı, kurumsal tutarlılık ihtiyacı ve merkezin uzlaşmacı mesaisi sayesinde, başlangıçta karşı çıkan gruplar da yeni düzenlemeyi fiilen kabul etmeye başlamıştır.¹¹⁷

1.5.5. Birleşik Krallık

1960'lardan beri Birleşik Krallık'ta yaşayan topluluk 2000'den fazla üyeye sahiptir. Birmingham, Bradford, Doğu Londra, Leicester, Londra, Manchester, Milton Keynes,

¹¹⁵ Şeyh mertebesine ulaşmış kişilere yönelik bir hitap ifadesi olup, saygı ve takdiri yansıtan geleneksel bir unvandır. Bu ifade, mezhep hiyerarşisi içerisinde ilmî ve dinî yeterliliğini kanıtlamış şahsiyetlere topluluk üyeleri tarafından gösterilen hürmeti dile getirir.

¹¹⁶ Hatim Amiji, "The Bohras of East Africa", *Journal of Religion in Africa* 7 (2024), 27-49.

¹¹⁷ Amiji, "The Bohras of East Africa", 54-58.

Nottingham ve Güney Londra dahil olarak dokuz şehirde bulunmaktadır. Kral 3. Charles, topluluğun Birleşik Krallık'taki camisini ziyaret ettikten sonra "Farklı kültürlerin birbirini çok daha iyi anlamayı öğrenebileceklerine inandığım yolun muhteşem bir örneğisiniz." cümlesini kurmuştur.¹¹⁸

1.5.6. Kanada

Bohrâ topluluğundan 1232 ailenin Kanada'da yaşadığı bildirilmektedir. Kanada'daki bu Bohrâ topluluğu, iki cami ve altı toplum merkezi etrafında örgütlenmiş durumdadır. Topluluk, Vancouver, Calgary, Edmonton, Toronto, Ottawa ve Montreal gibi şehirlerde varlığını sürdürmektedir. Kanada'da topluluk üyeleri tarafından başlatılan "Project Rise" adlı girişim, önemli bir yardımseverlik faaliyeti olarak öne çıkmaktadır. Bu proje kapsamında, gönüllü Bohrâ mensupları su kirliliğini azaltmak amacıyla yaşadıkları mahallelerdeki su kanallarını temizlemeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. Söz konusu proje, pek çok sosyal yardım faaliyetine de zemin hazırlamıştır. Bohrâ topluluğu, kadınların eğitime teşvik edilmesine de önem vermektedir. Topluluk, çeşitli yerel kurumlarla iş birliği geliştirerek bölgenin kalkınmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.¹¹⁹

1.5.7. Amerika Birleşik Devletleri

Bohrâ topluluğu Atlanta, New York, Chicago, San Diego, New Jersey, Austin, Los Angeles ve Dallas gibi şehirlerin de dahil olduğu yirmi dokuz eyalette varlığını sürdürmektedirler. Devlet başkanları ile kurdukları yapıcı ilişkiler sayesinde siyasal düzlemde etkinlik kazanmışlardır. Bu ilişkiler, Başkan George W. Bush'un göreve gelmesi ile daha da güçlenmiş ve iş birliği süreci zirveye ulaşmıştır.¹²⁰

1.5.8. Avustralya ve Yeni Zelanda

Avustralya Bohrâların 1980'li yıllardan itibaren yaklaşık altı yüz ailelik bir nüfusla yaşadığı ülkelerdendir. İlk yerleşim noktası Sidney olmakla birlikte, topluluk günümüzde Perth, Adelaide, Melbourne ve Auckland gibi farklı bölgelere yayılmış durumdadır.

¹¹⁸ "The Dawoodi Bohras of the United Kingdom", *The Dawoodi Bohras UK* (Erişim 07 Nisan 2025).

¹¹⁹ "The Dawoodi Bohras of Canada", *The Dawoodi Bohras of Canada* (Erişim 30 Mart 2025).

¹²⁰ "Bohras USA", *The Dawoodi Bohras USA* (Erişim 07 Nisan 2025); Berîdî, "Şüzûzu fi'l-akâid ve Şüzûzu fi'l-avâkıf el-Bohrâ", 18-19.

Bohrâ topluluğu, bireyin yaşadığı ÷lkeye duyduğu sevgi ve bağılılığı İslâm inancının bir parçası olarak görmekte; bu nedenle toplum üyeleri, bulundukları vatana sadakat göstermeleri yönünde teşvik edilmektedir. Bu anlayış doğrutusunda, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki Bohrâ mensuplarının hem topluluk içinde hem de yerel yönetimlerle olumlu ilişkiler kurmayı başardıkları ifade edilmektedir.¹²¹

¹²¹ “The Dawoodi Bohras of Australia & New Zealand”, *The Dawoodi Bohras of Australia & New Zealand* (Erişim 30 Mart 2025).

2.BÖLÜM: DÂVÛDÎ BOHRÂ TOPLULUĞUNUN İNANÇLARI VE İBADETLERİ

Dâvûdî Bohrâ topluluğunun inanç sistemi, Allah'a iman, Hz. Muhammed'in peygamberliği, Hz. Ali'nin vasîliği, imametın meşruıyeti ve dâîlık makamına olan bağılılık esasları üzerine inşa edilmiştir. Bu bölümde topluluğun inanç esasları, sistematik bir çerçevede ele alınarak doktrinel temeller detaylı biçimde incelenecektir. Ayrıca, topluluğun ibadet anlayışı da kapsamlı bir şekilde değerlendirilecektir. Bohrâ topluluğunun kökenlerinin Fâtımîlere dayanması nedeniyle, inanç sistemi Fâtımî öğretileriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu bağlamda, Bohrâ inanç sistemi aktarılırken Fâtımîler döneminde yaşamış pek çok âlimin görüşlerine de yer verilecektir.

2.1. Allah İnancı

İnsanların büyük bir kısmı, bir yaratıcının varlığına inanmaktadır. Ancak bu inanç, farklı topluluklar arasında çeşitli biçimlerde şekillenmiştir. Müslümanlar arasında, genellikle bir yaratıcının varlığına ilişkin ciddi bir tartışma yaşanmamış; tartışmaların asıl odak noktasını, yaratıcının nasıl tanımlanacağı meselesi oluşturmuştur. Erken dönemlerden itibaren Allah'ın sıfatlarına dair tartışmalar başlamış ve farklı kelâmî yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, İsmâîlî dâîler de Allah'ın varlığına dair delillerden ziyade, O'nun nasıl doğru bir şekilde bilinebileceğini açıklamaya yönelmiş ve bu süreçte tevhid ilkesini merkeze alarak görüşlerini temellendirmişlerdir.¹²²

İsmâîliyye mezhebinin Allah inancına dair en temel görüşlerinden biri, yaratıcının kesinlikle algılanamayacağı yönündedir. İnsan zihni sınırlı bir yapıya sahip olduğu için, sonsuz ve sınırsız olan Allah'ı kavramaya çalışmak, O'nu sınırlamak anlamına gelmektedir. Bu ise Allah'ta bulunmayan bir niteliğin O'na isnat edilmesi anlamına geldiğinden kabul edilemez görülmektedir. Bu nedenle, yaratıcı herhangi bir şekilde tanımlanamaz ve O'na hiçbir sıfat atfedilemez. İsmâîlî düşüncede Allah'ın birliği, O'nu sınırlandırabilecek tüm sıfatlardan tenzih etme yoluyla korunmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım, Allah'ın tevhid ilkesine uygun biçimde bilinmesine verilen önemin bir yansımasıdır. Bu noktada, İsmâîliyye mezhebi ile Mu'tezile arasında ortak bir düşünsel

¹²² Yusuf Sansarkan, *İsmâîlîliğin Yeni Eflâtuncu Dönüşümü: Ebû Ya 'Kub es-Sicistânî Örneği* (Bursa: Bursa Uludağ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 31.

zemin olduğu görülmektedir; zira Mu‘tezile mezhebi de tevhid anlayışı doğrultusunda Allah’ı yaratılmış varlıklara benzetmekten uzak tutmayı esas almaktadır.¹²³

İnsanın sahip olduğu akıl ve duyularla Allah’ın zâtı idrak edilemez; çünkü O, bu varlıkların algılama araçlarının ötesindedir. Allah’ın zâtı kendine özgü olup, yaratılmış varlıklara benzemediği için, bu varlıkların O’nu sıfatlar aracılığıyla kavraması mümkün değildir. Bu sebeple, Allah’tan söz ederken “bir” kelimesinin kullanılmasının dahi caiz olmadığını ifade ederler. Zira “bir” kavramı, sayılabilir varlıklar arasında yer almakta olup, Allah sayılamayacağı için bu kelimeyle ifade edilmesi uygun görülmemektedir.¹²⁴

Bir varlığı, ona ait olmayan kavramlarla tanımlamak, o varlığa aslında sahip olmadığı nitelikleri yüklemek anlamına gelir. Bu bağlamda, Allah’ı insanın kendi kavramlarıyla tanımlaması, insana ait özelliklerin O’na atfedilmesi sonucunu doğurur ki bu da hakikati yansıtmaz. Bu nedenle İsmâîlîler, Allah’a herhangi bir şekilde sıfat atfetmeyi reddederler. Hatta, sonsuz ve sınırsız olana “Allah” demenin bile bir tür sınırlandırma olduğu görüşündedirler. Meşhur İsmâîlî dâisi Ebû Ya‘kûb es-Sicistânî’nin (ö. 393/1003 [?]) el-Yenâbi‘ adlı eserinde ifade ettiği üzere, O kimliksizdir; ve bu anlayışla, Allah’ı daha yüce bir konumda kabul ederek, O’na ortak koşanların iddialarından uzak dururlar.¹²⁵

Fâtımî halifelerinden Muiz-Lidînillah’ın Kâdî Nu‘mân’a söylediği şu sözler ile Bohrâların da benimsediği tevhid inancı özetlenebilir: “Vallahi, insanları bizden ayıran tek şey, yalnızca bizim Allah’ı gerçek anlamda birlememiz (tevhid) ve O’na layık olmayan şeylerden münezzeh kılmamız ve Allah’ı O’na yakışmayan her şeyden uzaklaştırmamızdır.”¹²⁶

2.2. Peygamberlik İnancı

İslâm düşünce tarihi boyunca nübüvvet inancı, İslâm düşünürleri ve filozofları arasında ortak bir tartışma konusu olmuştur. Üzerinde çeşitli ihtilafların bulunduğu bu mesele, İsmâîlî mezhebinde de ele alınmış ve sistematik biçimde temellendirilmeye çalışılmıştır. Diğer mezhep ve topluluklardan farklı olarak, İsmâîlî düşüncede peygamberlik kurumu, imâmetin gerekliliğine zemin hazırlamak amacıyla ispatlanmaya çalışılmıştır.

¹²³ Hulusi Arslan - Mustafa Bozkurt, *Sistematik Kelâm* (Malatya, 2018), 175.

¹²⁴ Hamidüddin Ahmed b. Abdullah Kirmânî, *Râhatü’l-akl* (Dârü’l-Endelüs, 1983), 135-136; el-Eserî, *el-Bohra*, 218.

¹²⁵ Ebû Ya‘kub es-Sicistânî, *El-Yenâbi* (Beyrut: El-Mektebetü’t-Ticârî li’t-Tibâa ve’n-Neşr, 1965), 72.

¹²⁶ Nu‘mân b. Muhammed, *el-Mecâlis ve’l-müsâyerât*, 105.

İsmâîlî âlimlerden Kirmânî (ö.411/1020'den sonra), peygamberliğin zorunluluğunu eserinde yedi ayrı argümanla temellendirmeye çalışmaktadır. Ona göre, diğer canlılar yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilecek temel bilgiyle donanmış şekilde dünyaya gelirken, insan sınırlı bilgiyle doğar ve ancak öğrenme yoluyla bilgi edinir. Bu durum, insanın eğitime olan ihtiyacını ortaya koyar. Dolayısıyla, insanlara bilmediklerini öğretecek bir eğitici ve rehber olarak peygamberlerin gönderilmesi zorunlu hâle gelmiştir.¹²⁷

İkinci delil, aklın, insanın bu dünyada hangi amaç doğrultusunda var olduğunu bilme zorunluluğunu ortaya koymasıdır. Bu nedenle, bir yol ve o yolu gösteren bir rehberin varlığı zorunlu hâle gelir. Ayrıca, insan ile Allah arasındaki bağı kuracak, Allah'ı insanlara tanıttak ve onlara rehberlik edecek birisinin bulunması gerekmektedir. Bu işlevi ise peygamberler yerine getirmiştir.

Üçüncü delil, nefisler henüz kendi varlıklarının farkında değilken, onların gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen ahiret yurdunu tanımları beklenmektedir. Allah'ın rahmetinin tam olarak tecelli etmesi için, nefislere kendi hayırlarını tanıttak ve bu bilgilerin duyular aracılığıyla zihinlerde daha kolay tasavvur edilmesini sağlayacak bir aracıya ihtiyaç duyulmaktadır.

Dördüncü delil ise, bireyin iç dünyasında bulunan ruhsal yönelimin, onu Allah'a ve Resulü'ne itaate sevk etmesidir. Ancak bu ruhsal işaretleri anlamakta ve birleştirmekte güçlük çeken bireylerin bir vekile ihtiyaçları vardır. Bu ruhsal işaretleri birleştiren ve destekleyen unsur ise peygamberdir.¹²⁸

Kirmânî, eserinde beşinci delili, insanın diğer canlılardan farklı bir yaratılışa sahip olması üzerine temellendirmektedir. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak bilgi ve becerilerini dengeleyemediği takdirde, yeryüzünde bozgunculuk yapma eğilimi gösterebilir. Bu nedenle insanlar arasında düzeni sağlayacak bir otoritenin varlığı gereklidir. Bu otorite ise bir peygamberdir.

Altıncı delil, resimlerin kendiliğinden oluşmadığı, onları çizen bir ressamın bulunması gerektiği benzetmesiyle açıklanır. Benzer şekilde, insanı da bilmediği konularda yönlendirecek ve ona bazı şeyleri yasaklayacak bir rehberin bulunması gerekir.

¹²⁷ Hamidüddin Ahmed b. Abdullah el-Kirmânî, *el-Mesâbîh Fî Isbâti'l-Imâme = Master of the Age: An Islamic Treatise on the Necessity of the Imamate*, çev. Paul E. Walker (London: The Institute of Ismaili Studies, 2007), 33.

¹²⁸ Kirmânî, *el-Mesâbîh*, 34.

Son delil ise, her şeyin kendisine özen gösterildiğinde daha yüksek bir mertebeye ulaşacağı ilkesine dayanmaktadır. Örneğin bitkiler, besleyici tohumlar aracılığıyla buğdaya veya meyveye dönüşerek gelişir. Aynı şekilde insan da ancak bir peygamber aracılığıyla desteklenerek manevi anlamda yükselir.¹²⁹

Sicistânî de peygamberin gerekliliğini şu şekilde açıklamıştır: “Nefse asli vatanını hatırlatmak için peygamberler gereklidir. Nefs kendi alemini unutup tabiat alemine yönelmiştir. Ve asıl var olanı unutup, yaratıcıyı da tabiat aleminin sıfatları ile vasıflandırmıştır. Bu nedenle onları bu teşbihten uzaklaştıracak ve onlara ruhanî alemini idrak ettirecek peygamberlerin gönderilmesi zorunlu olmuştur. Peygamberler sayesinde nefisler kendi hakikatlerini hatırlayıp kurtuluşa ermektedirler.”¹³⁰

Dâvûdî Bohrâ inancında peygamberlik, yalnızca Allah’ın lütfu ile değil, aynı zamanda kişinin manevî yetkinliği, aklî olgunluğu ve ruhsal kemâli ile doğrudan ilişkili bir makam olarak görülmektedir. Bu anlayışa göre peygamberlik, Allah tarafından verildiği kabul edilen bir görev olmakla birlikte, bu görevin ancak kişinin yoğun bir içsel çaba, arınma ve bilgi yoluyla hak ettiği bir aşama sonucunda tecelli edeceği düşünülmektedir. Bunların yanı sıra, vahyin beş hudud aracılığı ile peygamberimize geldiğini iddia etmektedirler. Bu beş hudud şu şekildedir: Sâbık, Tâli, Ced, Feth, Hayal. Bu beş hududu Hz. Peygamber’den geldiği iddia edilen şu rivayete dayandırmaktadırlar: “Ben vahyi Cebrail’den alırım; Cebrail, Mikail’den; Mikail, İsrail’den; İsrail ise Levh’ten alır, Levh ise Kalem’den alır.”¹³¹

İsmâilî gelenek peygamberlerin arasında bir üstünlük olduğunu kabul etmektedir. Onlara göre bir elçi diğerinden daha yüksek bir makama ve dereceye sahip olabilmektedir. Mesela Ülü’l-azm (Nûh, İbrâhim, Mûsâ, İsâ ve Hz. Muhammed) peygamberler diğerlerinden daha üstün kabul edilmektedir. Ülü’l-azm peygamberlerin de kendi aralarında bir üstünlük sıralaması vardır. Bunlar içinde en üstün olan peygamber Hz. Muhammed’dir.¹³²

Dâvûdî Bohrâlar, Hz. Muhammed’i Allah’ın kulu ve tüm peygamberin başı olarak kabul etmektedirler. Bununla birlikte Dâvûdî Bohrâlar, dâilere de peygamberlerde bulunan bazı nitelikleri atfetmektedirler. Bu durumun dikkat çekici bir örneği, Avukat Mollajî’nin de

¹²⁹ Kirmânî, *el-Mesâbîh*, 35.

¹³⁰ Avcu, *Horasan-Maveraünnehir’de İsmaililik*, 252.

¹³¹ Meryem İbrahim, *Tâ’ifetü’l-Bohrâtü’l-İsmâilîyye fi’l-Hind Târihuhâ ve hakikatü ‘akâdetihâ*, 282.

¹³² Ebû Ya’kûb es-Sicistânî, *Kitâbü’l-iftihâr* (Beyrut: Dârü’l-Endelüs, 2000), 141.

bulunduğu bir dava sırasında, dâi-i mutlak için “Rütbesi olmasa da Muhammed’in güçlerine sahiptir.” şeklinde bir ifadenin kullanılmış olmasıdır. Diğer Şîî gruplarda olduğu gibi, Hz. Ali’yi Hz. Peygamber’in meşru halefi olarak kabul ettikleri için, ilk üç halifenin hilafeti gasbettiğine inanmaktadırlar.¹³³ Buna ek olarak küçük bir grup hariç sahabenin çoğunluğunun küfre düştüğüne inanmaktadırlar.¹³⁴

İlk İsmâîlîlere göre insanlık, nâtık ve sonrasında bir vasî ve altı sâmitin geldiği ve devir adını verdikleri yedili bir silsileden oluşmaktadır. Bu silsilede nâtıklar Adem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ, İsa ve Muhammed peygamberlerdir. Her nâtıktan sonra da altı tane sâmit gelmesi gerekmektedir. Hz. Muhammed altıncı nâtık olup kendisinden sonra da yedi tane imam gelmesi gerekmektedir. Bundan dolayı Bohrâlar Hz. Ali’yi esas kabul ederek imam sayısını yediye tamamlamaktadırlar. Sonuç olarak Hz. Muhammed devrinin imamları şu şekilde olmaktadır: Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ali b. Hüseyin, Muhammed el-Bâkır, Ca’fer es-Sâdık, İsmâîl b. Câfer, Muhammed b. İsmâîl. Hz. Ali de bu devrin esas’ı kabul edilmektedir.¹³⁵

2.3. İmâmet İnancı

Erken dönem Şîî mezheplerinden biri olan İsmâîliyye, İslâm tarihinin önemli bir unsuru hâline gelen ve mezhebin temel doktrini olarak kabul edilen imâmet teorisini ortaya koymuştur. Şîîler tarafından temel bir dinî prensip olarak görülen imâmet meselesi, Sünnî ve Şîî arasındaki en belirgin ayrışma noktalarından birini teşkil etmektedir. Bununla birlikte, İsmâîliyye mezhebinin iki ana kolu olan Nizârîler ve Müsta’lîler arasında da imâmet anlayışı bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Nizârîler, Ağa Han’ı yaşayan (hâzır) ve meşru imam olarak kabul etmekte; dolayısıyla onu masum bir imam olarak görmektedirler.¹³⁶ Öte yandan, bu bölümde ele alınacağı üzere, Müsta’lîler imamın günümüzde mevcut (hâzır) olmadığına ve gaybet hâlinde bulunduğuna inanmaktadır.

Bu farklılıkların anlaşılması için İsmâîlî gelenekte imâmet kurumunun ne anlama geldiğini doktrinel düzlemde ele almak gerekmektedir. İsmâîlî düşüncede imâmet, yalnızca siyasi liderlik değil, aynı zamanda ilahî hakikatin yeryüzündeki temsilidir. Bu anlayışa göre imam, Allah’ın insanlara olan hüccetidir ve onun varlığı, dinin hem zahirî

¹³³ Hussain, *Gulzare Daudi*, 3.

¹³⁴ Berîdî, “Şüzûzu fi’l-akâid ve Şüzûzu fi’l-avâkîf el-Bohrâ”, 15.

¹³⁵ Avcu, *Horasan-Maveraünnehir’de İsmâîlîlik*, 262; Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 221.

¹³⁶ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 139.

hem de batınî yönlerinin korunması açısından zorunludur. İmamlar, peygamberlerin vefatından sonra ilahî bilgiyi ve otoriteyi sürdüren, masum ve ilimle donatılmış rehberlerdir. İsmâilî literatürde, imamın rehberliği olmadan toplumun hakikate ulaşamayacağı, hatta dini hükümleri doğru anlayamayacağı açıkça vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, “Allah’a, Peygambere ve sizden olan ulü’l-emre itaat edin.” (Nisâ, 4/59) ayeti, İsmâilîler tarafından imamların ilahî otoritesine delil olarak kullanılır. Çünkü “ulü’l-emr” kavramı, İsmâilî yorumda doğrudan imamları işaret eder ve bu anlayış, imamın hem Tanrı’nın emrini temsil eden hem de halkı koruyup yönlendiren kişi olmasını gerektirir.¹³⁷ İsmâilîler için dinin temeli olan imâmet, imanın rûknü kabul edilerek dini inançların merkezi haline gelmiştir. İmanın ve diğer bütün farizaların geçerli olması, imametnin varlığına bağlanmıştır. Peygamberlikten sonra ikinci sıraya imamet makamını yerleştirip peygamberliğin tamamlayıcısı olarak görmektedirler. Bu nedenle imamet konusunun önemini açıklayan pek çok rivayet aktarılmaktadır. Kâdî Nu’mân’ın aktardığı “İslam, yedi direk üzerine kurulmuştur: Velâyet, en üstünü olup, onunla veli ile ilgili bilgiye erişilir. Temizlik, namaz, zekât, oruç, hac ve cihad” şeklindeki rivayet sıkça tekrarlanmaktadır.¹³⁸

İmam, dünyada Allah’ın hücceti olarak kabul edilmektedir. Bundan ötürü de kişinin yaşadığı zamanın imamını tanıması ve ona itaat etmesi gerekmektedir. Nitekim Kâdî Nu’mân İmâmiyye Şîası’nın da sıkça tekrar ettiği bir rivayet olarak, Ca’fer es-Sâdık’tan şöyle bir rivayette bulunmaktadır: “Kim zamanındaki imamı tanımadan ölürse, cahiliye ölümü üzere ölmüş olur.”¹³⁹

İsmâilî düşünce içerisinde imâmetin zorunluluğunu sistematik biçimde temellendiren önemli isimlerden birisi Kirmânî (ö.411/1020’den sonra)’dır. Onun imâmet anlayışı, nübüvvetin bir uzantısı olarak değerlendirilir ve bu nedenle doğrudan ilahi belirleme (nas) ile sabit olması gerektiği savunulur. Onun bu yaklaşımı, özellikle insan aklının sınırlılığına ve toplumun hakikati tayin edemeyeceğine dair kanaati üzerine inşa edilmiştir. Kirmânî’ye göre insanlar, kalplerdeki niyetleri ve manevi yeterliliği bilemeyeceği için en layık kişiyi kendi başlarına seçme yetkinliğinden yoksundurlar. Bu nedenle bir topluluk ya da ümmetin ittifakı, doğruyu garanti etmez; aksine tarihte bunun

¹³⁷ Müeyyed fi’-d-Din Şirâzî, *el-Mecâlisü’l-Müeyyediyye*, ed. Hüseyin (Kahire: Dârü’l-Kitabi el-Mısırî, 1949), 70.

¹³⁸ Kâdî Nu’mân, *De’â’imü’l-İslâm*, 2.

¹³⁹ Kâdî Nu’mân, *De’â’imü’l-İslâm*, 25.

zıddına örnekler bulunur. Nitekim peygamberlerin de halk tarafından çoğu kez reddedilmiş olması, halk iradesinin tek başına hakikati tespit etmede yetersiz olduğunu gösterir.¹⁴⁰

Ayrıca Kirmânî, imâmetin zorunluluğunu Kur'ân'a da dayandırır. “Yeryüzünde bir halife yaratacağım” (Bakara, 2/30) ayetini, Allah'ın temsilciliği konumuna atanmanın ancak O'nun doğrudan tayiniyle olabileceğine dair bir kanıt olarak sunar. Bu ayetten hareketle, Âdem'in halifeliği gibi, imamların da Allah tarafından belirlenmesi gerekir. Dolayısıyla Kirmânî'ye göre, imâmet tıpkı nübüvvet gibi insanların oylamasına, icmasına veya kıyasına bırakılmayacak kadar kutsal ve ilahî bir görevdir. Bu yaklaşım, İsmâîlî imamet teorisinin sadece teolojik değil, aynı zamanda metafizik bir yapı taşı olarak da görüldüğünü açıkça ortaya koyar.¹⁴¹

Müminlere her çağda rehberlik eden, varlığı kurtuluş için gerekli olan, Hz. Peygamber'in soyundan gelen, günahsız ve yanılmaz bir imamda bulunması gereken bazı nitelikler zikredilmiştir. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'nın soyundan gelen bir imamın, bir önceki peygamber, vasiyetçi ya da imam tarafından açık bir delil (nass) ile tayin edilmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle, imamın “nass” ve “tevki” ile atanmış olduğu kabul edilmektedir. Bohrâ topluluğu, bu atama zincirinin Hz. Âdem ile başladığını ve kıyamete kadar kesintisiz bir biçimde devam edeceğini iddia etmektedir. İmamın yerine geçecek kişiye “hüccet” denilmektedir. Hüccetler iki şekilde kategorize edilmektedir. İlk kategori, imamın yerine geçecek olan oğludur ve bu kategoriye “Hüccet-i A'zam” adı verilmektedir. Diğer kategori ise on iki “niharî” ve on iki “lâilî”den oluşmaktadır. “Niharî”ler, on iki kıtanın sorumluluğunu üstlenirken, “lâilî”ler ise daima imamın yanında bulunur. Bu kişiler gizli yönü temsil etmekte olup, varlıklarını daima gizli tutmaktadırlar.¹⁴²

İmamların bir diğer önemli vasfı, Allah tarafından kendilerine verilen bir lütuf sayesinde günah işlemekten uzak olmalarıdır. İmamların masumiyeti, bir gereklilik olarak kabul edilmekte ve bu görüş aklî delillerle temellendirilmeye çalışılmaktadır. Zira, eğer imam masum değilse, doğru yoldan sapma ihtimali doğar; bu da ümmetin bölünmesine yol açabilir. Dolayısıyla, ümmetin birliği açısından imamın masum olması zorunlu

¹⁴⁰ Kirmânî, *el-Mesâbih*, 48-53.

¹⁴¹ Kirmânî, *el-Mesâbih*, 51-53.

¹⁴² Misra, *Muslim Communities in Gujarat*, 16.

görülmektedir. Peygamberin halefi olan imam, sadaka ve zekât gibi malları alma hakkına sahiptir. Ancak masumiyet özelliği bulunmadığı takdirde, bu malları Allah'ın emrettiği şekilde harcamama riski ortaya çıkar. Bu nedenle imamın, dinî meselelerde hata yapmaması ve sorumluluğunu doğru şekilde yerine getirebilmesi için masum olması gerektiği ileri sürülmektedir. Ayrıca, Allah'a ve Resulü'ne itaati içeren yükümlülük, imama itaati de kapsamaktadır. Eğer imam masum olmazsa, asil ile âdi, temiz ile necis aynı düzlemde değerlendirilmiş olur ki bu durum kabul edilemez olarak görülmektedir.¹⁴³ Peygamberlerin görevinde bir kesinti olmadığı gibi imamların görevi de hiçbir şekilde kesintiye uğramadan sürdürülmektedir. Onlar babalarından devraldıkları üzere göreve devam etmektedirler. İmamların soyları açık bir şekilde bilinmektedir.¹⁴⁴ Hatta Bohrâ topluluğunun mensupları, günün belirli vakitlerinde onların isimlerini tek tek sayarak dua etmektedirler:

"دعاء التقرب: اللَّهُمَّ إِنِّي أَقْتَرِبُ إِلَيْكَ بِكَ وَبِمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى نَبِيِّكَ وَمَوْلَانَا عَلِيٍّ الْمُرْتَضَى أَسَاسِ الْإِمَامَةِ وَوَصِيِّهِ وَوَلِيِّكَ وَمَوْلَاتِنَا فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ بِنْتِ نَبِيِّكَ وَمَوْلَانَا الْحَسَنَ وَمَوْلَانَا الْحُسَيْنَ الْإِمَامَيْنِ سِبْطِي نَبِيِّكَ وَمَوْلَانَا عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ زَيْنَ الْعَابِدِينَ وَمَوْلَانَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الْبَاقِرَ عَلَوِّ الدِّينِ وَمَوْلَانَا جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ الصَّادِقَ الْأَمِينِ وَمَوْلَانَا إِسْمَاعِيلَ بْنَ جَعْفَرٍ سُلَالَةَ الْغُرِّ الْمِيَامِينَ وَمَوْلَانَا مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ سَابِعَ الْمُتَمِينَ وَبِالْأَئِمَّةِ الطَّاهِرِينَ الثَّلَاثَةِ الْمُسْتَوْرِينَ أَمْرَاءَ الْمُؤْمِنِينَ وَمَوْلَانَا عَبْدِ اللَّهِ بْنَ مُحَمَّدٍ وَمَوْلَانَا أَحْمَدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ وَمَوْلَانَا الْحُسَيْنَ بْنَ أَحْمَدَ وَبِالْقَائِمِينَ مِنْ نَسْلِهِمُ وَالْمُنْسَلِينَ مِنْ أَغْصَانِهِمْ أَرْبَابَ الظُّهُورِ وَالْبَابِ الدُّهُورِ وَالْعُلَمَاءِ بِخَفِيَّاتِ الْأُمُورِ وَمَوْلَانَا عَبْدِ اللَّهِ الْإِمَامَ الْمُهَدِّيَّ بِكَ وَمَوْلَانَا مُحَمَّدَ الْقَائِمِ بِأَمْرِكَ وَمَوْلَانَا إِسْمَاعِيلَ الْمُنْصُورَ بِنَصْرِكَ وَمَوْلَانَا مَعْدِنَ الْمُعِزِّ لِدِينِكَ وَمَوْلَانَا

نَزَار...¹⁴⁵

İmam, hiçbir zaman dünya üzerindeki tasarrufunu bırakmamaktadır. Yani imamın kontrolünün olmadığı hiçbir devir olmamıştır. Sadece bazı zamanlar insanlardan saklanmaktadır. Bu durumda da seçilmiş kişiler onun yerini bilip kendisi ile irtibat halinde olmaktadır. İmam ile irtibat kuran kişi ise sonraki başlıkta detaylıca anlatılacak olan dâî-i mutlakır.¹⁴⁶

2.4. İmamın Yeryüzündeki Temsilcisi Olarak Dâî-i Mutlak ve Otoritesi

İmamdan sonraki en önemli rütbe, insanları bu inanca davet eden ve “Mullaji/Mollacı” ya da “Mulla/Molla Sâhib” olarak isimlendirilen, ayrıca “efendimiz” anlamına gelen

¹⁴³ Kirmânî, *el-Mesâbîh*, 46.

¹⁴⁴ Eserî, *el-Bohra*, 112; Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 16.

¹⁴⁵ Yusuf Abd'îl Qadir, *Ramzan Full Hafti*, 2019.

¹⁴⁶ Eserî, *el-Bohra*, 112.

“Seyyidünâ” unvanını taşıyan dâî-i mutlak makamıdır.¹⁴⁷ Dâî, Dâî’ul-Belâğa, Dâî’ul-Mahdûd ve Dâî’ül-Mutlak olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Dâî’nin konumu, zuhur ve setr dönemlerine göre farklılık göstermektedir. Zuhur dönemindeki dâî’nin misyonu, Tâhir Seyfüddîn’in tanımıyla şu şekilde ifade edilmektedir: “İslam’ın erdemlerini ve felsefesini tevazu içinde anlatarak insanları Allah’ın doğru yoluna davet eden kişi.” Bu çerçevede, zuhur döneminde dâî’lerin görevi, çeşitli bölgelere giderek İslâm’ı tebliğ etmektir. Setr döneminde ise imamın gizlenmiş olması nedeniyle, dâî’nin konumu dünyadaki en yüksek mertebeye ulaşmıştır. Bu dönemde dâîlik makamı sosyal-dinî bir statüye dönüşmüş ve yetki alanı oldukça genişletilmiştir.¹⁴⁸ Artık dâî, imamın vekili konumunda olup, topluluk üzerinde kapsamlı bir yetkiye sahiptir.

Dâî’ler çeşitli niteliklere sahip olmalıdır. Bu nitelikler, kaynaklarda oldukça katı ve sistematik bir liste hâlinde sunulmaktadır. Bu vasıflardan bazıları şunlardır: Dâî, fıkıh ve kelim alanlarında yetkin bilgiye sahip olmalıdır. Kadıların ve yöneticilerin niteliklerini taşımalıdır. Sabır, nezaket, metanet, iffet ve emanet gibi ahlaki erdemlere sahip olmalıdır. Astronomun niteliklerine sahip olması beklenir; zira o, dinin ve hikmetlerin matematikçisidir. Ayrıca, toprağın özelliklerini bilmelidir. Ruhun hekimi olarak bir doktorun niteliklerini de taşımalıdır. Çağın imamına inanmalı ve Allah’a karşı derin bir saygı içinde olmalıdır. Hem dünyevî hem de manevî bilgiye hâkim olmalı, asil bir soydan gelmeli ve sır saklayabilmelidir. Tüm bu niteliklerin yanı sıra, her türlü kusurdan uzak olması gerektiği de vurgulanmaktadır.¹⁴⁹

Dâî’lerin, konumları gereği imamın sahip olduğu “ka’l-ma’sûm” sıfatına sahip oldukları ileri sürülmüştür. Ancak davet yetkilileri, bu tanımın pratikte sınırlı bir etkisinin bulunduğunu ifade etmekte ve söz konusu sıfatın yalnızca teolojik bir nitelik taşıdığını savunmaktadırlar. Yetkililere göre, dâî-i mutlak yalnızca dinî doktrini açıklarken yanılmaz kabul edilmektedir. Bununla birlikte, davet yetkilileri, insan olan bir varlığa ilahî sıfatlar atfetmekle Bohrâ reformistleri ve muhaliflerince eleştirilmektedirler.¹⁵⁰ Dâî-i mutlak, imamın yetkilerine sahip olmasının yanı sıra, kurallara uymayan topluluk üyelerini aforoz etme yetkisine de sahiptir. Dâî’nin bu yetkisi, topluluk üzerinde önemli

¹⁴⁷ Hollister, *The Shia of India*, 280.

¹⁴⁸ Misra, *Muslim Communities in Gujarat*, 16.

¹⁴⁹ Hussain, *Gulzare Daudi*, 114-116.

¹⁵⁰ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 133.

bir otorite kurmasına olanak sağlamakta ve üyeler üzerinde ciddi bir güç oluşturmaya neden olmaktadır.¹⁵¹

İmamların nass ile tayin edilmiş olması, dâî-i mutlakın otoritesini de sağlamlaştırmaktadır. Her dâî, imamdan aldığı ilham doğrultusunda bir sonraki dâî'yi görevine atamaktadır.¹⁵² Dolayısıyla bir otorite aktarımı söz konusudur. Dâî'nin halefini ne zaman açıklayacağına dair belirli bir zamanlama yoktur. Örneğin, 51. Dâî-i Mutlak Tâhir Seyfüddîn, en büyük oğlunu vefatından otuz yıl önce halef dâî olarak atamıştır. Buna karşılık, 52. Dâî-i Mutlak Muhammed Burhâneddîn halefini ancak vefatından birkaç yıl önce tayin etmiştir.¹⁵³

Gaybet hâlinde bulunan 21. imamı temsil etmek üzere tesis edilen Dâî-i Mutlaklık makamının günümüzdeki temsilcisi, 53. Dâî Seyyidünâ Mufaddal Seyfüddîn'dir. Bu makamda görev yapmış olan 53 dâî ve onların yardımcılara ilişkin bir liste mevcut olmakla birlikte, bu şahsiyetlerin hayatlarına dair yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle, yalnızca son üç dâî-i mutlakın biyografilerine yer verilecektir.

a. 51. Dâî-i Mutlak Tâhir Seyfüddîn

Tâhir Seyfüddîn, 5 Ağustos 1888 tarihinde Gucerât'a bağlı Surat şehrinde dünyaya gelmiştir. 1915 yılında, henüz 28 yaşındayken, 50. Dâî-i Mutlak'ın halefi olarak atanmıştır. Aynı gün, adını Muhammed koyduğu bir evlat sahibi olmuştur. Bombay başkanlığı tarafından kendisine “Sardar” unvanı verilmiştir.¹⁵⁴ 15 Nisan 1946 tarihinde Aligarh İslam Üniversitesi (Aligarh Muslim University-AMU) tarafından kendisine fahri doktora unvanı takdim edilmiştir. 1953 yılında aynı üniversitenin şansölyeliğini (temsili idare makamı) kabul etmiş ve dört dönem boyunca bu görevi yürütmüştür. Ayrıca, 20. yüzyılın en büyük 100 Hintli Müslümanı arasında yer almıştır.¹⁵⁵

51. Dâî-i Mutlak'ın göreve gelmesinin ardından, topluluk içerisinde dâînin destekçileri ile reformistler arasında belirgin bir kutuplaşma meydana gelmiştir. Tâhir Seyfüddîn'in dâîliği döneminin ilk yarısı, davetin otoritesini yeniden tesis etme çabaları, reformist kesimin güçlü itirazları ve çeşitli mahkeme süreçleriyle şekillenmiştir. Bu dönemde

¹⁵¹ Amiji, “The Bohras of East Africa”, 41.

¹⁵² Misra, *Muslim Communities in Gujarat*, 19.

¹⁵³ Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 18.

¹⁵⁴ Hussain, *Gulzare Daudi*, 60.

¹⁵⁵ “His Holiness Syedna Taher Saifuddin”, *The Dawoodi Bohras* (Erişim 27 Ocak 2025).

ayrıca, topluluğun vakıf malları doğrudan dâînin kontrolü altına alınmış ve önemli idari görevlere kendi tercih ettiği isimler atanmıştır. Tâhir Seyfüddîn, Batı'ya ait geleneklerin, eğitim anlayışının ve teknolojik gelişmelerin uygulanmasını da aktif biçimde teşvik etmiştir.

Davetin merkezini Bombay'a taşıyan Tâhir Seyfüddîn, burada Bohrâların en büyük mescidi olan Seyfi Mescidi'ni inşa ettirmiştir. Buna ilaveten pek çok Bohrâ türbesini restore ve imar ettirmiştir. Topluluk üyeleri ile düzenli olarak görüşen Tâhir Seyfüddîn, ilk kez Doğu Afrika ve Uzak Doğu Asya'ya kadar uzanan seyahatler gerçekleştiren ilk dâî-i mutlak olmaktadır.¹⁵⁶ Tâhir Seyfüddîn'in kaleme aldığı Risâle-i Ramazâniyye, Münacaat, Noha, Modeh, Mersiye, Dua, Vaazlar, konuşmalar ve edebi söylemler sayesinde topluluk en parlak dönemlerinden birisini yaşamıştır.¹⁵⁷

Tâhir Seyfüddîn, Kasım 1965 yılında, seksen yaşında vefat etmiştir. Topluluk üyeleri, her yıl Recep ayının on dokuzunda, Tâhir Seyfüddîn'in ölüm yıldönümü olması sebebiyle yas tutmaktadır. Tâhir Seyfüddîn'in cenazesi Ravza-i Tahire (Raudat Tahera/روضه طاہرہ)'ya¹⁵⁸ defnedilmiştir.

Dâvûdî Bohrâ topluluğu açısından büyük bir öneme sahip olan Tâhir Seyfüddîn'e dair hatıraların derlendiği bir eser, gazeteci Murdar Patherya tarafından 2008 yılında, Seyfüddîn'in 120. doğum yıldönümü vesilesiyle hazırlanmıştır. Söz konusu eser, çeşitli röportajlar aracılığıyla elde edilen anlatımları içermekte olup, onun yaşamı ve topluluk üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.¹⁵⁹

b. 52. Dâî-i Mutlak Muhammed Burhaneddîn

6 Mart 1915 yılında Surat'ta dünyaya gelen¹⁶⁰ Muhammed Burhaneddîn topluluğun başına geçen 52. dâî-i mutlak olmuştur. Babası Tâhir Seyfüddîn on dokuz yaşındayken kendisini halefi olarak atamıştır. Muhammed Burhaneddîn babasının yolundan gitmeyi

¹⁵⁶ Daftary, *İsmâililer*, 444-445.

¹⁵⁷ Rangwala, *A Study of The History of The Dawoodi Bohra Community*, 180.

¹⁵⁸ Raudat Tahera, Tâhir Seyfüddîn için oğlu tarafından inşa edilmiş bir türbedir. İçerisinde Tâhir Seyfüddîn'nin mezarı bulunmaktadır. bk. Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 43.

¹⁵⁹ Mudar Patherya, *Woh Jab Yaad Aay Bahut Yaad Aayed*, 2008.

¹⁶⁰ Rangwala, *A Study of The History of The Dawoodi Bohra Community and Its Contribution to Arabic Literature in India*, 188.

seçip onun politikalarını devam ettirmiştir. İlâveten kadınların topluluğun işlerinde daha fazla rol almasına özel ilgi göstermiştir.¹⁶¹

Muhammed Burhâneddîn, 1983 yılında Karaçi’de, cemaatin eğitim kurumu olan el-Câmiatü’s-Seyfiyye’nin bir şubesini açmıştır. 1970’li yıllarda ise Mısır hükümetinden çeşitli imtiyazlar elde ederek Fâtımî dönemine ait bazı eserlerin restorasyonunu gerçekleştirmiştir. Kahire’de bulunan el-Hâkim Camii ile el-Akmer Camii bu eserler arasındadır. Ayrıca, Batı ülkelerinde ve Güney Asya’da pek çok Bohrâ camisinin inşasını sağlamıştır. Hindistan’daki ilk türbe olma özelliğini taşıyan Ravza-i Tâhire (Raudat Tahera/روضه طاہرہ)’yı da inşa ettirmiştir.¹⁶²

Bilgi yayma geleneğini sürdüren Muhammed Burhâneddîn, el-Ezher ve Aligarh Üniversitelerinden çok sayıda akademik derece almış ve babası gibi Aligarh İslam Üniversitesi’nin şansölyeliği görevini üstlenmiştir. Dinler ve mezhepler arası diyaloga önem veren Burhâneddîn, Hindistan Başbakanı Narendra Modi, Ağa Han lideri Şah Kerîm el-Hüseynî, Canterbury Başpiskoposu Rowan Williams ve Dubai Emiri Râşid el-Mektûm ile çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. 2014 yılında, 102 yaşında Mumbai’de vefat eden Burhâneddîn, oğlu ve 53. Dâî-i Mutlak tarafından Ravza-i Tâhire (Raudat Tahera/روضه طاہرہ)’ya defnedilmiştir.¹⁶³

c. 53. Dâî-i Mutlak Mufaddal Seyfüddîn

Mufaddal Seyfüddîn, Dâvûdî Bohrâ topluluğunun 53. Dâî-i Mutlak’ı ve günümüzdeki lideridir. 1946 yılının Ağustos ayında Kadir Gecesi dünyaya gelmiştir. Babası, oğluna isim verilmesi konusunda Tâhir Seyfüddîn’den ricada bulunmuştur. Tâhir Seyfüddîn, “İsim olarak neyi tercih edersin?” diye sorduğunda, verilen “Seyyidünâ neyi fadl (ihsan) etmek isterse” şeklindeki cevaba istinaden, üstünlük anlamına gelen “Mufaddal” ismini vermiştir. On yedi yaşında, dedesi Tâhir Seyfüddîn tarafından yüksek davet derecesini ifade eden Hadiyyat makamına (Maqâm al-Hadiyya) yükseltilmiştir. Babası tarafından ise, Tâhir Seyfüddîn ve Abdüali Seyfüddîn’in anısını yaşatmak üzere kendisine

¹⁶¹ Daftary, *İsmâîliler: Tarihleri ve Öğretileri*, 445.

¹⁶² “His Holiness Syedna Mohammed Burhanuddin”, *The Dawoodi Bohras* (Erişim 29 Ocak 2025). Daftary, *İsmâîliler: Tarihleri ve Öğretileri*, 446.

¹⁶³ “His Holiness Syedna Mohammed Burhanuddin”. “Dr Syedna Mohammed Burhanuddin’s final journey begins” (Erişim 31 Ocak 2025).

“Seyfüddîn” lakabı verilmiştir. 51. Dâî-i Mutlak’ın 2011 yılındaki vefat yıldönümünde, Muhammed Burhâneddîn tarafından resmî olarak halefi ilan edilmiştir.¹⁶⁴

1987 yılında el-Câmiatü’s-Seyfiyye’den mezun olan Mufaddal Seyfüddîn, eğitimine Hindistan ve el-Ezher Üniversitesi’nin seçkin hocalarından aldığı derslerle Mısır’da devam etmiş ve eğitimini burada tamamlamıştır. Dâîlik makamına geçmesinin ardından, dedelerinin izinden giderek Aligarh İslam Üniversitesi’nin şansölyeliği görevini üstlenmiştir. Ayrıca, Karaçi Üniversitesi tarafından kendisine fahri edebiyat doktorası unvanı verilmiştir. Dedelerinden devraldığı el-Câmiatü’s-Seyfiyye’ye yeni kampüsler ekleyerek kurumu yüksek itibara sahip bir eğitim merkezine dönüştürmüştür. Fâtımîler döneminden kalan pek çok eserin restorasyonunu gerçekleştirmiş; babası gibi, çeşitli devlet başkanlarıyla dostane ilişkiler kurmuştur.¹⁶⁵

2.4.1. Bohrâ Yaşamında Dâî-i Mutlak’ın Yeri

Bohrâlar, dâî-i mutlakı yaşamlarının merkezine oturtarak diğer topluluklardan belirgin bir şekilde ayrılmaktadırlar. Topluluk üyeleri, bir iş kurarken, gayrimenkul alıp satarken, çocuklarına isim belirlerken, seyahate çıkarken ya da hayatlarında herhangi bir girişimde bulunurken dâî-i mutlakın önderliğine ve kutsamasına başvurumaktadırlar. Topluluk üyeleri Seyyidünâ şeklinde andıkları dâî-i mutlakın yönlendirmesine sahip oldukları için kendilerini diğer topluluklardan şanslı görmekte-dirler.

Dâî-i mutlak, topluluğa yalnızca ruhânî liderlik yapmakla kalmamakta, aynı zamanda hayatın her alanında rehberlik etmektedir. Topluluk üyeleri, geçici nitelikteki durumlarda dahi onun iznine başvurmaktadır. Onun onay vermediği herhangi bir işe girişmemektedirler; zira kendisine göre, Seyyidünâ her topluluk üyesi için en doğru olanı bilmektedir. Onun bu güçlü rehberlik rolünü daha iyi anlayabilmek açısından, topluluk üyelerinden Salman’ın Blank’a anlattığı şu hikâye dikkat çekicidir: Salman’ın ağabeyi bir hırdavat dükkânı işletmektedir; ancak işlerin iyi gitmemesi nedeniyle dükkânı gıda dükkanına dönüştürmek istemiştir. Bu düşüncesini Seyyidünâ’ya bir mektupla iletmış; ancak Seyyidünâ bu değişime izin vermemiş ve kendisine “Hırdavat işinde kal.” demiştir. Salman’ın ağabeyi de bu tavsiyeye uyarak kararından vazgeçmiştir. Seyyidünâ’nın bu

¹⁶⁴ Najmuddin, 75 *Momentous Years in Retrospect*, 22-45.

¹⁶⁵ “Syedna Mufaddal Saifuddin 53rd Leader of the Dawoodi Bohra Community”.

yönlendirmesine itaat etmesinden bir süre sonra işleri yoluna girmiş ve Salman'ın ağabeyi maddi refaha kavuşmuştur.¹⁶⁶

Dâî-i mutlak, cemaat içerisinde doğal olarak kişisel bir karizmaya sahiptir. Bu durum, karizmatik liderliğe katkı sağlamıştır. İki örnek bu kutsal karizmayı özetlemektedir. Birincisi, dâî-i mutlakın dokunduğu ya da giydiği her nesneye kutsiyet atfedilmesidir.¹⁶⁷ Bu nedenle, onun giyip çıkardığı hiçbir kıyafet atılmamakta; bu giysilerin kumaşları, yeni doğan çocuklara verilmek üzere yeniden dikilerek kullanılmaktadır. İkinci örnek ise, dâî-i mutlakın fotoğraflarının neredeyse her topluluk üyesinin evinde veya iş yerinde asılı bulunmasıdır. Genellikle son üç dâî-i mutlakın birlikte yer aldığı fotoğraflar tercih edilmektedir. Fotoğraflarını yalnızca duvarlarına asmakla yetinmeyen Bohrâlar, bu görselleri çeşitli nesnelere de bastırmaktadır. Örneğin, üzerinde dâî-i mutlakın fotoğrafı bulunan bir kalemle ödev yapan öğrenci, bu vesileyle ödevlerine dâî-i mutlakın yardım ettiğine inanmaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus ise, dâî-i mutlakın dışında Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hüseyin veya yirmi bir imam gibi herhangi bir dinî şahsiyetin fotoğrafına topluluk içinde rastlanmamasıdır.¹⁶⁸

Bohrâ topluluğu, dâî-i mutlaklık makamına büyük bir önem atfetmekte ve onları, dinî ve manevî rehberler olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda, topluluk üyeleri belirli zaman dilimlerinde her bir dâî'nin adını zikrederek dua etmektedir. Bu ritüel, dâîlerin toplum içindeki otoritesini ve manevî liderlik rollerini pekiştirdiği gibi, topluluk içinde tarihsel sürekliliğin korunmasına da katkıda bulunmaktadır.

2.5. Kutsal Kitap İnancı

Bohrâ topluluğu, Kur'ân-ı Kerîm'i temel kutsal metin olarak kabul etmekte ve diğer Müslümanlar gibi, bu metnin Ramazan ayında Hz. Muhammed'e vahyedildiğine inanmaktadır. Kur'ân'a büyük bir saygı gösteren topluluk, bu kutsal metnin öğretilmesini teşvik etmek amacıyla özel eğitim kurumları kurmuştur. Ayrıca, maddi imkânları elveren Bohrâ mensupları, Kur'ân'ın belirli ayetlerini evlerinin duvarlarına asmak suretiyle bu metne olan bağlılıklarını göstermektedirler. Günlük yaşamlarında Kur'ân'dan mutlaka birkaç ayet okumaya özen gösteren Bohrâlar, vefat etmek üzere olan bireylerin yanında

¹⁶⁶ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 121.

¹⁶⁷ Amiji, "The Bohras of East Africa", 42.

¹⁶⁸ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 133-134.

da Kur'ân'dan seçilmiş ayetler okuyarak bu uygulamayı dinî bir gelenek hâline getirmişlerdir.¹⁶⁹

Bohrâ topluluğu Kur'ân'ın zâhir ve bâtın olmak üzere iki yönü olduğunu iddia edip Kur'ân'daki her zâhirî bilginin altında bir bâtınî gerçeklik olduğunu söylemektedirler. Onlara göre zâhirî yönü Hz. Muhammed tarafından ortaya konulmuştur. Ancak daha derin anlamı olan bâtınî yön ise, yalnızca imamlar ve onların öğrettiği kişiler tarafından bilinmek ve bildirilmektedir.¹⁷⁰ Ayrıca diğer üç kitabın da kutsiyetinin kabul edildiği görülmektedir. Bohrâ misak yemininde vurgulanan bir husus olarak ahde sadık kalmayanın Tevrat'tan, İncil'den, Zebur'dan ve Kur'ân'dan, ilahi kelimelerden kopacağı belirtilmesi önemlidir.¹⁷¹

2.6. Ahiret İnancı

Dâvûdî Bohrâların ahiret anlayışı, doğrudan Fâtımî İsmâîlîliğin batınî ve ezoterik teolojisine dayanmakta; mebde (başlangıç), meâd (dönüş), kıyamet ve hesap gibi kavramlar bu ortak zeminde şekillenmektedir. Fâtımî öğretide olduğu gibi Bohrâlar da ahireti, sadece fiziksel ölüm sonrası bir hesap süreci değil, aynı zamanda ruhun ilahî hakikate dönüş yolculuğu olarak kavrarlar. Dolayısıyla ahiret öğretisinde Fâtımî çizginin korunarak sürdürüldüğü görülmektedir. Bu yönüyle Bohrâlar, Fâtımî İsmâîlîliğini yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda teolojik bir miras olarak benimseyip yaşatmaktadırlar.

2.6.1. Mebde ve Meâd

İsmâîlî inanç sisteminde “mebde” (başlangıç) ve “meâd” (dönüş), hem evrenin yaratılışını hem de insanın manevî kaderini açıklayan iki temel kozmolojik ilkedir. Bohrâlar, Hz. Âdem'in topraktan, Hz. Havva'nın ise onun kaburga kemiğinden yaratıldığına dair geleneksel anlatıyı sembolik ve zâhirî bir yorum olarak değerlendirirler. Bunun yerine, yaratılışın Allah'ın kudretiyle bir anda ve doğrudan gerçekleştiğine inanırlar. Onlara göre yaratılış, bir nesil ve üreme süreciyle değil, ilahî iradenin doğrudan ve anlık tecellisiyle vuku bulmuştur. Bu bağlamda, yaratılışın Âdem ve Havva'nın biyolojik çoğalması

¹⁶⁹ Hollister, *The Shia of India*, 284.

¹⁷⁰ Amiji, “The Bohras of East Africa”, 48.

¹⁷¹ Hussain, *Gulzare Daudi*, 91.

yoluyla başladığını savunanların, Allah'ın “kûn fe yekûn” (Ol der ve olur.) kudretini yeterince kavrayamadıklarını, dolayısıyla ilahî yaratımın mutlaklığını zedelediklerini ileri sürmektedirler.¹⁷²

İsamâilî gelenekte yaratılışın bu şekilde açıklanması, mebde kavramını yalnızca insanlık tarihiyle değil, Tanrı'dan sudûr eden ilk akıl (akl-ı küll) ile başlayan tüm varlık düzeniyle ilişkilendirir. Bu anlayışa göre, Tanrı'dan ilk sudûr eden varlık akıldır; akıldan ise kozmik ruh (nefs) doğar ve böylece tüm varlık zinciri tamamlanır. Bu zincirin başlangıcına mebde, Tanrı'ya dönüşüne ise meâd denir. Meâd yalnızca ölümden sonraki hayatı değil, ruhun hakikate yönelmesini ve Tanrı'ya tekrar kavuşma sürecini ifade eder. Bohrâlar için bu süreç, yalnızca fiziksel bir son değil, ruhun arınarak ilahî kaynağa döndüğü derin bir metafizik yolculuktur. Bu yolculuk, imamın temsilcisi olan dâî-i mutlak'ın rehberliğinde gerçekleşen bir manevi tekâmül süreci olarak görülür. Bu sebeple, mebde ve meâd inancı Bohrâlar arasında yalnızca bir akîde değil, aynı zamanda dünya hayatında yaşanan ruhsal eğitimin bir parçası olarak kabul edilmektedir.¹⁷³

2.6.2. Kıyamet

Hesap günü, ceza, cennet, cehennem gibi kıyamet ve sonrasına dair kavramlar Bohrâlara göre hem zahiri hem bâtinî anlamlar içermektedir. Bâtinî anlamı benimsemekle zahiren kıyamet ve ölüm sonrasına ilişkin hadiselerin varlığını reddetmemektedirler. Nitekim her Bohrânın cemaate girişini simgeleyen misak yemininde cennet, cehennem ve kıyametin hak olduğuna ilişkin bir ifade ve bunu onaylama mecburiyeti vardır.¹⁷⁴

Bohrâ düşüncesine göre ruh, bedenden ayrıldıktan sonra edindiği ilahî bilgilere bağlı olarak ya iyi bir ruh ya da kötü bir ruh hâline gelir ve metafiziksel bir yolculuğa başlar. İyi ruh, çeşitli manevî merhalelerden (hadlerden) geçerek, her aşamada kendisine atfedilen görevleri yerine getirir ve nihayetinde daha yüksek mertebelere ulaşmayı sürdürür. Bu yükseliş süreci, bireyin dünyevî yaşamındaki erdemli davranışlarına bağlı olarak şekillenir; ruh, tüm manevî aşamaları tamamladığında en yüce düzeye erişir. Bu durum da aslında ruhun cenneti hak etmesi ve ulaşması anlamındadır. Buna karşılık, kötü

¹⁷² Berîdî, “Şüzûzu fi'l-akâid ve Şüzûzu fi'l-avâkîf el-Bohrâ”, 14.

¹⁷³ Asiye Tıgılı, “Tayyibî İsmâilîler'de Nefsânî Tekâmül ve Tenasüh”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 16/1 (2023), 39-41.

¹⁷⁴ Hussain, *Gulzare Daudi*, 91.

ruh ise korku, dehşet ve yalnızlık duyguları içinde kalır; kaybettiği bedene geri dönemez ve kaçınılmaz biçimde cehenneme doğru bir yolculuğa sürüklenmektedir.¹⁷⁵

Bohrâlar, insanların hesaplarının Allah tarafından değil de kâim tarafından yapılacağına inanmaktadırlar. Kim kâime inanırsa o mutluluğa erecektir, kim de onu inkâr edip beklemezse sıkıntıya düşecektir. Bohrâlar, Sünnî bakış açısında bulunan, kıyamet günü evrenin düzeninin bozulacağı yönündeki iddialara karşı çıkmaktadırlar. Bu iddialar doğru olursa, Allah'ın yarattıklarında zayıflık ve eksiklik olduğu anlamına gelmektedir, ki bu da mümkün değildir.¹⁷⁶

2.7. Bohrâ Topluluğunun İbadetleri

2.7.1. Namaz

Bohrâlarda namaz ibadeti, İslam'ın en önemli şartı olarak kabul edilmektedir. Onlara göre bir Müslümanın namaz kılması onu gayrimüslimlerden ayırt eden en önemli göstergedir. Dolayısıyla “şeytanın aldatması” karşısında en hassas olunması gereken konu namazdır.¹⁷⁷ Uygulaması genel İslâm pratiğine büyük ölçüde benzemekte olup bazı küçük farklılıklar içermektedir. Namaz vaktinin geldiğini bildirmek amacıyla okunan ezanda, Şîî ezan formu takip edilmekte ve “Muhammed ve Ali yaratılanların en iyisidir ve onların soyundan gelenler insanlığın en iyisidir. (محمد وعلي خير البشر وعترتهما خير العتر)” ifadesi ezana eklenmektedir. Her Bohrâ topluluğunun kendisine ait bir camisi bulunmaktadır. Bohrâ nüfusunun yoğun olduğu şehirlerde birden fazla cami bulunabilirken, nüfusun daha az olduğu kırsal bölgelerde küçük mescitlerle ibadet ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bu camilerde, kadın ve erkekler ibadetlerini kendilerine ayrılan bölümlerde yerine getirebilmektedir.¹⁷⁸

Namaz kılmadan önce abdest almak farzdır. Abdestin alınış şekli, Sünnî uygulamalarla benzerlik göstermektedir.¹⁷⁹ Yüzü saç bitiminden, kolları dirseklerden itibaren yıkamak, başı saç başlangıcından enseye kadar 2 parmakla meshetmek ve ayakları bol su ile

¹⁷⁵ Hollister, *The Shia of India*, 292; Berîdî, “Şüzûzu fi'l-akâid ve Şüzûzu fi'l-avâkif el-Bohrâ”, 15.

¹⁷⁶ Berîdî, “Şüzûzu fi'l-akâid ve Şüzûzu fi'l-avâkif el-Bohrâ”, 15.

¹⁷⁷ *A Complete Book of Namaz and Dua I*, 13, <http://www.dawoodi-bohras.com/pdfs/NamazDua%20part-1.pdf> (Erişim 20 Mayıs 2025).

¹⁷⁸ Tahera Qutbuddin, “Bohras”, *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden-Boston: Brill, 2013), 3/62.

¹⁷⁹ Amiji, “The Bohras of East Africa”, 48-49.

meshetmek suretiyle yıkamak abdestin erkanındandır. Çorap üstüne meshetmek caiz değildir, bol su ile ayağın tamamen ıslanması gerekmektedir.¹⁸⁰

Bohrâlar sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere günde beş vakit namaz kılmaktadır. Ancak bu namazlar, Şîî mezheplerinde olduğu gibi cem edilerek üç vakitte eda edilmektedir. Buna göre, öğle ve ikindi namazları birlikte; akşam ve yatsı namazları da cem edilerek kılınmaktadır.¹⁸¹ Şîîlerde olduğu gibi, Bohrâ mensupları da namaz esnasında ellerini iki yana salarak ibadet ederler.

Camide, cemaatle namaz kıldırma yetkisi yalnızca dâî-i mutlak tarafından yetkilendirilmiş olan “âmil”e veya onun yetki verdiği kişiye aittir. Dâî’nin izni olmaksızın hiç kimse cemaatle namaz kıldırılmaz; aynı şekilde, cemaate girişi ifade eden misak yeminini etmemiş kişilerle aynı safta namaz kılınmamaktadır. Cemaat konusuna önem veren Bohrâlara göre, cemaatle kılınan namazlar yalnızca beş vakit namaz, bayram namazları ve cenaze namazıdır. Bu namazlar haricinde kalan teravih namazının Hz. Peygamber döneminde de Hz. Ebû Bekir döneminde de cemaatle kılınmadığını, bunun Hz. Ömer döneminde ihdas edilen bir bidat olduğunu ifade ederler. Bu sebeple Ramazan ayında cemaatle teravih namazı eda edilmez.¹⁸²

Bohrâ cemaatini İslam cemaatinden ayıran en önemli husus Cuma namazıdır. İmamlarının olmaması nedeniyle Cuma namazı kılınmamaktadır. Bu sebeple Cuma günü ve bayram namazlarında hutbe okunmaz; camilerinde minber bulunmaz. Zira hutbenin yalnızca imam tarafından okunabileceği kabul edilmektedir. Bu sebeple Cuma günleri de öğle namazı dört rekât olarak eda edilir. Namazın sonunda, namazı kıldıran kişi ayağa kalkar ve imamın dönüşü için Allah’a dua eder.¹⁸³ Buna karşılık yıl içerisinde bazı özel günlere has nafile namazlara önem verilir. Muharrem ayında Âşûrâ günü, Receb ayında Mirac gecesi, Zilhicce’nin 18’inde Gadîr-i Hum günü gibi özel günlerde kılınan nafile namazlar vardır.¹⁸⁴

Bohrâlar, namaz için cemaate katılacaklarsa özel namaz kıyafetlerini mutlaka giymektedirler. Başka yerlerde namaz kılmak zorunda kaldıklarında normal kıyafetleri

¹⁸⁰ Görsel anlatım için bk. Alavi Bohras, “Complete Arkaan from Istinja to Masah of Feet”, *YouTube* (30 Aralık 2016).

¹⁸¹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 50.

¹⁸² *A Complete Book of Namaz and Dua I*, 14.

¹⁸³ Sh. T. Lokhandwalla, “The Bohras a Muslim Community of Gujarat”, *Studia Islamica* 3 (1955), 133.

¹⁸⁴ *A Complete Book of Namaz and Dua I*, 14.

ile kılmalarına izin verilmektedir. Düzenli ibadethanelerden uzak kalmanın bir para cezası olduğu belirtilmiştir. Ancak günümüzde bu uygulamanın devam edip etmediği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁸⁵

2.7.2. Oruç

Bohrâlar da tüm Müslümanlarla beraber Ramazan ayı boyunca oruç ibadetini büyük bir titizlikle yerine getirmektedir. Oruç tutmaya herhangi bir engeli bulunan kişi, orucu tutabilecek duruma gelene kadar ertelemektedir.¹⁸⁶ Ramazan ayının özellikle on yedi, on dokuz ve yirmi birinci geceleri kutsal kabul edildiğinden bu günlerdeki oruçlarına daha fazla önem vermektedirler. Bu ayın yirmi yedinci gecesi Kadir gecesi olduğundan bugün oruç tutmanın bin aydan daha iyi olduğunu ifade etmektedirler. Bu geceyi mescitlerde ibadetle geçirmenin fazileti de vurgulanarak mescitlere katılamayanların tüm gece evde dua ve ibadet etmesi teşvik edilmektedir.¹⁸⁷

Ramazan ayı dışında önemli kabul edilen pek çok gün de oruçlu geçirilmektedir. Bu oruçlardan en önemlileri, Âşûrâ orucu, Gadîr-i Hum orucu, Recep ve Şaban ayında tutulan oruçlar, ilk ayın her perşembesi tutulan oruç ve her ayın orta çarşambası tutulan oruçtur. Ramazan ayında kasten oruç bozmanın kefareti de Sünnî gelenekteki gibi peş peşe iki ay oruç tutmak veya 60 fakiri doyurmak şeklindedir.¹⁸⁸

2.7.3. Hac

Bohrâ topluluğu, hac için zahîrî olarak Mekke'ye gitmeyi, gücü yeten her Bohrâ'ya farz bir yükümlülük olarak kabul etmektedir. Buna ilaveten, birçok Bohrâ mensubu, Kerbelâ gibi kutsal kabul ettikleri bazı yerlere ziyaretler yapmaktadır. Dolayısıyla Bohrâlara göre kutsal ziyaretler, İslam'ın merkezi olan Mekke'ye yapılan hac yolculukları ile özellikle Şîî gelenekte önemli bir yere sahip olan Kerbelâ gibi kutsal sayılan yerlere yapılan ziyaretler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁸⁹

Tüm Müslümanlarda olduğu gibi, Bohrâ topluluğunda da gücü yeten bir kimsenin hayatında en az bir defa Mekke'ye hac ibadetini yerine getirmesi gerekmektedir. Bohrâ

¹⁸⁵ Hollister, *The Shia of India*, 286.

¹⁸⁶ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 82.

¹⁸⁷ Hollister, *The Shia of India*, 289.

¹⁸⁸ *A Complete Book of Namaz and Dua I*, 84.

¹⁸⁹ Hollister, *The Shia of India*, 289.

hacıları, genellikle diğer Müslümanlardan birkaç gün önce Mekke'ye ulaşmakta ve ibadetlerini büyük ölçüde ayrı bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Kendilerine özel bir ay takvimi kullandıkları için ibadetlerine daha erken başlamaktadırlar. Hac ibadetleri, davet kurumu tarafından atanan bir hac emiri rehberliğinde organize edilmektedir. Bohrâ mensuplarının, hac sırasında herhangi bir otelde kalmak yerine, genellikle kurum tarafından ayarlanan konaklama alanlarında ya da akrabalarının evlerinde kalmayı tercih ettikleri belirtilmektedir. Hac sırasında yapılan ibadetler genel itibarıyla Sünnî uygulamalarla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, en belirgin fark, ibadetlerin yerine getirildiği tarihlerde ortaya çıkmaktadır. Bohrâ hacıları, kendilerinin düzenlediği ay takvimini esas aldıkları için ibadetlerine Sünnî hacılardan birkaç gün önce başlamaktadırlar.¹⁹⁰ Hac sonrasında Medine'ye Hz. Peygamber'i ve mescidini ziyaret ile Cennetü'l-Bakî'deki ehl-i beyt kabirlerini ziyaret etmek tavsiye edilmektedir.¹⁹¹

Mekke'ye yapılan ziyaretlere ek olarak pek çok Bohrâ mensubu Kerbelâ'ya da ziyaret yapmaktadır. Buralardaki toplantılar motivasyon ve maneviyat bakımından son yıllarda hacdaki toplanma gibi vazife görmektedir. Irak'taki bu kutsal mekanlara yolculuk yapan Bohrâların daha rahat bir seyahat geçirmeleri için Faiz-i Hussain isimli bir tur şirketi kurulmuştur. Bu şirket ile seyahat eden Bohrâ mensupları konforlu ve sorunsuz bir şekilde ibadetlerini yerine getirmektedir. Şirket Kerbelâ, Necef, Kâzimiye ve Basra'da oteller kurmuştur. Adamji Musaji, Rahe Karbala eserinde kuruluşun ne kadar iyi organize olduğunu şu cümleler ile ifade etmektedir: “Yollardaki korku kesinlikle bir sorun olmamalıdır; çünkü Allah'ın lütfuyla, cemaatimiz her yerde gerekli düzenlemeleri yapmıştır ve Faiz-i Hussain tarafından yolculara en sıcak yemekler ve en soğuk sular sunulmaktadır.” Sunduğu tüm bu imkanların yanı sıra Faiz-i Hussain daha sonra Mekke, Medine, Mısır, Yemen gibi, Bohrâlar için kutsal mekanların bulunduğu ülkelere de seyahatler düzenleyerek kapsamını genişletmiştir. Şirket günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir.¹⁹²

Mekke ve Kerbelâ'ya yapılan seyahatler dışında çeşitli bölgelere ziyaretler de yapılmaktadır. Bu ziyaretler, imamların ve peygamberlerin makamlarına yapılan

¹⁹⁰ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 83.

¹⁹¹ *A Complete Book of Namaz and Dua I*, 97.

¹⁹² Michael Sullivan, “Indian Money, Intra-Shi'i Polemics, and the Bohra and Khoja Pilgrimage Infrastructure in Iraq's Shrine Cities” (Erişim 20 Ocak 2025), 19-24; *Faiz-i Hussain* hakkında detaylı bilgi için bk. <https://faizepanjetani.com/about>

ziyaretler, Dâîlik ve davetçilik çabası ile hizmet eden kişilerin mezarlarına yapılan ziyaretler şeklindedir. Dâî-i Mutlak Muhammed Burhaneddîn tarafından babası Tâhir Seyfüddîn için yaptırılan türbe “Ravza-i Tâhire (Raudat Tahera/روضه طاهره)” bunun en güzel örneklerindendir.¹⁹³ Ek olarak Ahmedâbâd’ta 23. ve 33. Dâî-i mutlakların mezarları, Surat’ta bulunan 42, 46, 48 ve 50. Dâî-i mutlakların mezarları, Jamnagar’da 34, 35, 36 ve 38’inci dâî-i mutlakların mezarları, Mandvi’de 37’inci dâî-i mutlakın mezarı, Ücceyn’de 39, 40 ve 37’nci dâî-i mutlakların mezarları, Burhanpur’da 41’inci dâî’nin mezar yeri önemli ziyaret yerleri arasında bulunmaktadır.¹⁹⁴

Bu türbeleri ziyaret ederken uyulması istenen ve uygulanan çeşitli kurallar vardır. Türbenin içine girdiklerinde yarı secde pozisyonuna gelip her bir köşesini öpmeye başlanırlar. Ardından gül ve zambak yapraklarını türbeye sunarlar ve bir miktar bağışta bulunulur. En son dilek ve isteklerini içeren bir dua ve Kur’ân’dan bir bölüm okuyup türbeye veda etmektedirler. Veda ederken türbeye saygıdan dolayı arkalarını dönmeden geri adım atarak çıkılmaktadır.¹⁹⁵

2.7.4. Zekât ve Diğer Dini Mali Yükümlülükler

Bohrâlar tarafından ödenmesi zorunlu olan birçok dini mali yükümlülük çeşidi bulunmaktadır. Bu vergiler, davet kurumu tarafından görevlendirilen bir elçi vasıtasıyla toplanmaktadır.

2.7.4.1. Zekât

Belirlenen şartları sağlayan tüm Müslümanlar, her yıl sahip oldukları malların belirli bir kısmını ihtiyaç sahiplerine vermektedir. Bundan dolayı Bohrâlar da her yıl üzerinden sene geçen birikmiş mallarının %2,5’ini zekât olarak ödemektedir.¹⁹⁶

2.7.4.2. Fitre ve Sıla

Bunlar iki ayrı dini mali yükümlülük türüdür. Genellikle birlikte ödendiğinden aynı başlık altında zikredilmesi uygun görülmüştür. Fitre tüm Müslümanların Ramazan Bayramı

¹⁹³ Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 43.

¹⁹⁴ Hollister, *The Shia of India*, 289-290.

¹⁹⁵ Rehana Ghadially, “Devotional Empowerment: Women Pilgrims, Saints and Shrines in a South Asian Muslim Sect”, *Asian Journal of Women’s Studies* 11 (2005), 86.

¹⁹⁶ *A Complete Book of Namaz and Dua I*, 80.

içinde ödedikleri bir sadakadır. Sıla ise İsmâillilere özgü bir sadaka olup miktarı her yıl değişmektedir. Blank, 1995 yılında yarısı sıla yarısı da fitre olarak 40 rupi toplandığını belirtmiştir.¹⁹⁷

2.7.4.3. Hakku'n-Nefs

Ölen kişinin Bohrâ mezarlığına defnedilmesi için ödenen bir vergidir. Meblağın 119 rupi olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Güncel miktarının ne kadar olduğunu hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır.

2.7.4.4. Evlilik Vergisi

Bir evliliğin yapılması için âmile ödenen bir dini mali yükümlülüktür. Miktarı 11 rupi olup zengin olanlar daha fazla da ödeyebilmektedir.

2.7.4.5. Salame-Syedna

Dâi-i mutlaka gönüllü olarak nakdi yapılan bir bağıştır. Genellikle dâilerin doğum günlerinde ya da özel etkinliklerde âmil ile ulaştırılmaktadır. 25,000 rupiden daha az olmamaktadır. Bu vergi çeşidinin bir diğer türü de minnettarlığı göstermek için dâ-i mutlaka verilen selam için yapılan bağıştır ve miktarı selama göre çeşitlilik göstermektedir.¹⁹⁸

2.7.4.6. Nazara Makam

Gizli imama yapılan adaklardır. Bu adaklar özel sıkıntı ve manevi olarak ihtiyaç hissedildiğinde sunulmaktadır.¹⁹⁹

2.7.4.7. Zekâtü't-Da've

Bu bağışlar davetin devamlılığı için yapılan bağışlardır. Üç gruba ayrılmaktadır. İlki tüccarlardan alınan bir vergidir. İkincisi ise humustur. Aileden kalan miras gibi beklenmedik bir gelir geldiğinde %20'lik kısmı davet kurumuna verilmektedir.

¹⁹⁷ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 153.

¹⁹⁸ Hussain, *Gulzare Daudi*, 66.

¹⁹⁹ Hollister, *The Shia of India*, 288.

Sonuncusu ise kefarettir. Çeşitli sebeplerden ötürü oruç ve namaz ibadetleri yerine getirilmediğinde verilir. Kefaret ihtiyaç sahiplerine dağıtılmalıdır.

Bohrâların zekât hukukunda evlatlar da vergilere dahil edilmektedir. Beş erkek çocuğa sahip olan Bohrâ üyeleri çocuklarından birisini dâi-i mutlaka hizmet için adayıp çocuklarının vergisini ödemiş olur. Adak olarak seçilen çocuk dâi-i mutlaka hizmetle görevlendirilir. Bunun karşılığında dâi-i mutlak da çocuğa iyi bir gelecek sunmaktadır.²⁰⁰

²⁰⁰ Hollister, *The Shia of India*, 288; Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 154-155.

3. BÖLÜM: DOĞUMDAN ÖLÜME DÂVÛDÎ BİR KİMLİK İNŞASI

Dâvûdî Bohrâ topluluğu, yalnızca inanç ve ibadet esaslarıyla değil, bireylerin hayatlarında doğumdan ölüme kadar geçirdikleri tüm evrelerinde cemaat yapısı içinde şekillenen kapsayıcı bir kimlik inşası ile de dikkat çekmektedir. Bu kimliğin merkezinde yer alan dâ-i mutlak, sadece dini bir lider değil; aynı zamanda cemaat üyelerinin gündelik yaşamlarını düzenleyen, yönlendiren ve denetleyen bir rehber konumunda bulunmaktadır. Bireyin dünyaya gelişinden itibaren isimlendirme, sünnet, misak (mithâk) gibi sembolik giriş törenleri; evlilik, eğitim ve ölüm süreçleri boyunca icra edilen tüm dini ve kültürel pratikler, dâ-i mutlak'ın otoritesine ve önderliğine bağlı olarak şekillenmektedir. Bohrâ yaşamı, bireysel kararların değil, cemaatin bütüncül yapısı ve dâ-i mutlakın belirleyici rehberliğiyle yön bulan bir düzene tabi olmaktadır. Bu nedenle Bohrâ kimliği, yalnızca soy, dil ya da coğrafyaya değil; cemaatin düzenli denetimi, ortak kimlik bilinci ve ruhani otoriteye itaat ilkesiyle pekişen bir yaşam tarzına dayanmaktadır. Bu bölümde, cemaat mensubu bireyin doğumundan ölümüne kadar geçirdiği ritüel süreçler detaylandırılarak, söz konusu kimlik inşasının pratik ve sembolik boyutları değerlendirilecektir.

3.1. Doğum

Dâ-i mutlakın bir Bohrâ'nın yaşamına yön vermesi, gebe kalma anından önce başlamaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynler, doğrudan kendileri başvurarak ya da teknolojik imkânları kullanarak ondan tavsiye ve manevi destek talep etmektedirler. Ebeveynler, sağlıklı bir çocuk dünyaya getirmek ya da çocuğun cinsiyetine yönelik temennilerde bulunmak amacıyla dâ-i mutlakta dua talep edebilmektedir.²⁰¹

Çocuk sahibi olma konusunda zorluk yaşayan bireyler, yine dâ-i mutlaka başvurarak kendileri için öneride bulunmasını talep etmektedirler. Hatta doğurganlık sorunu yaşayan bir çift, gebelik sürecine başlamak için uygun bir gün ve saat belirlemesini dahi dâ-i mutlakta isteyebilmektedir. Bu tür durumlarda, dâ-i mutlak çeşitli astrolojik hesaplamalara başvurarak belirli bir gün ve saat önermektedir.²⁰² İsmâîlî gelenekte önemli işlerde uğurlu vakitlerin belirlenmesi amacıyla astrolojiye başvurulması, Fâtımîler

²⁰¹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 45.

²⁰² Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 45.

dönemine kadar uzanan köklü bir gelenektir.²⁰³ Bu uygulamadan Bohrâların bu geleneği halen sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Gebe kalma durumu kesinleştikten sonra, anne adayını ağır bir sorumluluğun altına girmiş kabul edilir. Bu nedenle, doğum hazırlıkları hâmile kadının görümcesi tarafından üstlenilir. Doğumun yaklaşmasıyla birlikte görümce, dâî-i mutlaka ulaşarak hurma ve su talebinde bulunur. Bebeğin geç doğma riski söz konusuysa, bu gıdaların tüketilmesiyle doğumun hızlanacağına inanılmaktadır. Bebek vaktinde doğarsa, hurma başka bir gebe kadına verilirken su toprağa dökülmektedir.²⁰⁴

Küçük kasabalarda doğumun evde gerçekleştirilmesi tercih edilirken, büyük şehirlerde doğum için genellikle Mumbai’de bulunan Saiffee Hastanesi gibi Bohrâlara ait sağlık kuruluşları tercih edilmektedir. Bu hastanelerde, ilaç haricindeki tüm masraflar Davet kurumu tarafından karşılanmaktadır. Bir kadının, eşi ve kan bağı bulunan erkekler dışında başka bir erkeğe saçını ve vücudunu göstermesi yasak olduğundan, doğum esnasında odaya hiçbir erkek alınmamaktadır. Yalnızca kadın akrabaların, annenin başucunda Kur’ân okumasına izin verilmektedir. Hz. Peygamber’in torunu Hz. Hasan’ın dünyaya geldiğinde kulağına ezan okunduğuna dair rivayet sebebiyle, bir Bohrâ bebeğinin de dünyaya geldiğinde ilk duyduğu şey ezan olmaktadır. Bu uygulama, diğer Müslüman topluluklarla paylaşılan ortak bir gelenektir.²⁰⁵

Yeni doğan bebek üç gün boyunca Kerbelâ’dan alınan ve tıbbi ve ruhsal faydaları olduğuna inanılan kutsal topraktan küçük bir parça ile beslenmektedir. Bu sebeple o topraklara ziyarete giden her Bohrâ hâmile yakınları için Kerbelâ toprağı getirmektedir. İnce toz haline getirilip su ile eritilen toprak günümüzde doktorun izni ile bebeklere verilmektedir.²⁰⁶

Bohrâları doğum konusunda Hindu ve Hintli Müslüman ailelerden ayıran en önemli özellik, geleneksel ve modern uygulamaları birbirini tamamlayacak şekilde sürdürebilmeleridir. Yapılan bir ankette Bohrâlara doğum ritüelinin kendi dini-geleneksel pratikleri arasındaki yeri sorulduğunda, katılımcıların çoğu bu ritüeli ilk on sıraya bile

²⁰³ Seyfettin Kaya, “Orta çağ Arap-İslam Devletlerinde İlm-i Nücum ve Müneccimlik”, *History Studies International Journal of History* 11/6 (20 Aralık 2019), 9.

²⁰⁴ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 46.

²⁰⁵ Hussain, *Gulzare Daudi*, 72.

²⁰⁶ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 48.

koymamıştır. Bu durum, doğuma önem verilmediğini değil, doğumun diğer ritüellere kıyasla daha arka planda konumlandığını göstermektedir.²⁰⁷

3.1.1. Ad Koyma

Görümcenin en önemli görevlerinden biri, bebeğe güzel bir isim bulmaktır. Bu amaçla, dâî-i mutlak ile kısa bir görüşme ayarlamaya çalışarak ismi doğrudan kendisinden almak istemektedir. Ancak her zaman doğrudan görüşme imkânı bulunmadığından, e-posta veya faks yoluyla da isim talebinde bulunulabilmektedir. Dâî-i mutlak, çoğu zaman bir erkek ve bir kadın ismi önerir; kimi durumlarda ise yalnızca bir cinsiyete yönelik isim verir ki bu durum, bebeğin cinsiyetine işaret olarak değerlendirilir. Dâî-i mutlak tarafından verilen isimler, ebeveynlerin kişisel tercihine bırakılmaksızın kabul edilir. Diğer Şîî topluluklarda olduğu gibi, Bohrâlar da Sünnî ilk üç halifenin isimlerini (Ebû Bekir, Ömer ve Osman) çocuklarına vermekten kaçınmaktadırlar.²⁰⁸

3.1.2. Sünnet

Hitân (sünnet), binlerce yıldır Müslüman topluluklar tarafından uygulanan ve tarihî kökeni Hz. İbrahim'e kadar dayandırılan bir gelenektir. Sünnet genellikle doğumdan kısa bir süre sonra, bir hekim veya uzman tarafından gerçekleştirilir. Bohrâ topluluğu, sünnet işleminden sonra yapılan törene özel bir önem atfetmediği için, bu merasim çoğunlukla başka zamanlarda gerçekleştirilen kutlamalarla birleştirilmektedir. Törende, erkek çocuğun başına çiçeklerden oluşan bir örtü takılır ve çocuk, bir atın üzerinde evin avlusundan geçirilir. Bu törenin Dâî-i mutlak tarafından bizzat yönetilmesi tercih edilmektedir. Bu nedenle, dâî-i mutlakın şehri ziyaret edeceği yıl, toplu bir sünnet töreni organize edilmektedir.²⁰⁹

Diğer bazı Müslüman mezheplerinde büyük bir tartışmaya sebep olan kadının sünneti, Bohrâ toplumunda “khaft” olarak adlandırılmaktadır. Dini bir eylem ve sosyal bir norm olan “khaft”, yedi yaşını aşmış kız çocukları için özel bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

²⁰⁷ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 47.

²⁰⁸ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 45.

²⁰⁹ Hussain, *Gulzare Daudi*, 72.

Uygulamanın nasıl gerçekleştiği dünyanın farklı bölgelerine göre çeşitlilik gösterirken Hindistan ve Pakistan’ın kentsel bölgelerinde tıbbi bir ortamda gerçekleştirilmektedir.²¹⁰

3.1.3. Chatti Töreni

Bebeğin isminin duyurulduğu, yakın akrabalar için doğumdan sonraki altıncı gün düzenlenen törene “chatti” denilmektedir. Bu tören gerçekleşene kadar ebeveynler de dahil olmak üzere kimse bebeğin ismini bilmemektedir. Görümce kibleye çevirdiği bebeğin kulağına ismini fısıldadıktan sonra bu ismi anne ile paylaşır, o da mecliste bulunan diğer akrabalara ismi açıklar. Daha sonra dokuz ay boyunca anneye destek olduğundan dolayı ebeveynler görümceye hediye takdim ederler.²¹¹

Görümcenin, malzemesini dâî-i mutlakdan temin ederek dikmiş olduğu elbiseyi bebeğe giydirmesiyle tören sona ermektedir. Bu elbisenin, dâî-i mutlakın giymiş olduğu bir kıyafetin parçasından yapılmış olması özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenle dâî-i mutlak, yeterli miktarda kumaş stoğuna sahip olduğundan emin olmak amacıyla bol miktarda kıyafet giyip kenara ayırmaktadır. Birkaç yıl öncesine kadar, “altıncı gün elbisesi” temin edebilmek yalnızca dâî-i mutlak ile yakın kişisel ilişkileri olan aileler için mümkünken, teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu durum değişmiştir. Günümüzde Bohrâlar, Mumbai’deki yakın arkadaşları aracılığıyla Federal Express veya DI gibi kargo hizmetleri kullanarak “altıncı gün elbisesine” ait kumaşı temin edebilmektedir.²¹²

3.1.4. Akîka

Doğumdan sonraki yedinci, on dördüncü veya yirmi birinci gün gerçekleştirilen ve Allah’a, bahşedilen çocuk için bir teşekkür mahiyetinde düzenlenen törene “Akîka” adı verilmektedir. Bebeğin güç kazanması amacıyla, bu törenin on dördüncü veya yirmi birinci günde yapılması tercih edilmektedir. Ancak bebek doğduktan sonraki yirmi bir gün içinde tören gerçekleşmezse, çocuğun ergenliğe erişmesine kadar ertelenebilmektedir.

²¹⁰ Yasmin Bootwala, “A Review of Female Genital Cutting in the Dawoodi Bohra Community: Part 3—the Historical, Anthropological and Religious Underpinnings of FGC in the Dawoodi Bohras”, *Current Sexual Health Reports* 11/3 (2019), 5.

²¹¹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 49.

²¹² Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 49.

Chatti törenine kıyasla daha kapsamlı şekilde gerçekleştirilen akîka töreninde, önce bebeğin saçları tıraş edilir, ardından tıraş edilen saçların ağırlığınca bir fakire gümüş verilir. Daha sonra aile, fiziksel kusuru bulunmayan bir keçi kurban eder ve bu kurbanın kanı, bebeğin alnına sürülür. Kurban edilen keçinin eti, törene katılan akrabalara ikram edilirken, annenin bu etten yemesi yasaktır. Hz. İbrahim'in, oğlu İsmâil'i kurban etmeye yöneldiği esnada bir koç ile ikame edilerek İsmâil'in kurban edilmesinin engellenmesi kıssasını hatırlatan bu uygulama, İslâm inancına sahip toplulukların ortak biçimde yerine getirdiği bir ibadet niteliğindedir.²¹³

3.2. Bebeklik ve Çocukluk

Dünyanın pek çok yerinde yaygın olan uygulamaya göre, bebeklerin konuşmaya başladıklarında ilk kelimelerinin “anne” ya da “baba” olması arzu edilmektedir. Ancak Bohrâ topluluğunda bu durum farklılık göstermektedir. Bohrâlar, bebeklerinin ağızlarından çıkan ilk kelimenin “Allah” olması için özel çaba sarf etmektedirler. Bebekler konuşmaya başlar başlamaz, inançlarının temelini oluşturan Ali, Muhammed, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin gibi isimleri öğretmeye özen göstermektedirler.²¹⁴

Bohrâlar, fırsat buldukça dâî-i mutlaka şahsen selam vermeye özen göstermektedirler. Çocukların da bu selamı vermesine ayrı bir önem atfedilerek selam verme geleneği bir törene dönüştürülebilmektedir. Dâî-i mutlakın sağ elini öpmek suretiyle gerçekleştirilen bu selam, özellikle bir çocuğun ilk kez vermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bu durum, ebeveynlerin çocuğa verdikleri dinî eğitimin zirve noktası olarak değerlendirilir. Çocuk gruplarının birlikte ilk selamlarını sunmaları için belirli aralıklarla selam ritüelleri düzenlenmektedir. Ancak bazı çocuklar bu selamı bireysel olarak vermeyi tercih edebilmektedir. Dâî-i mutlakın elini öpecek yaşta olmayan bebekler için ise farklı bir uygulama söz konusudur. Bebek, bir minder üzerine yerleştirilir ve dâî-i mutlak, nazikçe ayağını bebeğin üzerine basarak ilk selam ritüelini yerine getirir. Mumbai dışında yaşayan topluluk üyeleri açısından bu ritüelin yerine getirilmesi zor olabildiğinden, söz konusu kişiler yaşlarına bakılmaksızın dâî-i mutlak kendi şehirlerine geldiğinde ilk selamlarını sunma fırsatına kavuşmaktadırlar.²¹⁵

²¹³ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 49; Hussain, *Gulzare Daudi*, 72.

²¹⁴ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 50.

²¹⁵ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 51.

3.3. Ergenlik

3.3.1. Misak (Mithaq)

Topluluğun bir parçası olmak isteyen her bireyin uyması zorunlu olan ve yalnızca Bohrâlara özgü olan en önemli ritüel “misak” (mithaq)’tır. Kökenleri Hz. Muhammed’e kadar uzandığına inanılan bu yemin, inanan kişi ile Allah’ın yeryüzündeki temsilcisi arasında yapılan bir ahit niteliğindedir. Misak, bir müminin Allah’a karşı sorumluluklarını ifade etmenin yanı sıra, İmam’a ve dâî-i mutlak mutlak itaati de içermektedir. Bohrâ inancına göre, bu yemine Kur’ân-ı Kerîm’de yetmişden fazla yerde atıf yapılmakta; ayrıca tarihî Fâtîmî kaynaklarında da misak uygulamasından bahsedilmektedir. Her ne kadar bu yeminin kökenlerinin kesin olarak nereye dayandığı tespit edilememişse de 1920 yılında görülen bir davada, doksan yaşında olduğu ifade edilen bir kişinin bu yemin uygulamasına tanıklık ettiği belirtilmiştir.²¹⁶

Toplum hayatında büyük bir öneme sahip olan bu yemin töreni, Bohrâ topluluğunda çocuklar on beş yaşına geldiğinde yapılmaktadır. Misak, her yıl yenilenmek suretiyle tazelenmektedir. Dâî-i mutlakın bizzat yönettiği yemin törenlerine binlerce kişi katılmakta; bununla birlikte, onun adına bu töreni gerçekleştirme yetkisi âmile de verilebilmektedir.²¹⁷ Misaktan önce çocuk kabul edilen Bohrâ gençleri artık bu yemin ile topluluğun bütün hak ve görevlerine sahip olmaktadırlar. Davetin sunmuş olduğu konut, kredi, sağlık hizmetleri gibi pek çok hizmetten yararlanma fırsatı sunan elektronik bir kart almaya hak kazanmışlardır.²¹⁸ Kızlar ve erkekler bu yemin törenine kadar rahatça birbirleri ile konuşup oyun oynayabilirken bu yeminden sonra aralarına görünmez bir sınır çizilir ve ilk kez cinsiyetlerine göre ayrışırlar. Artık kızlar birer kadın kabul edilir ve eskisi gibi erkeklerle iletişim kuramaz, mescidin erkekler kısmında ibadete katılamazlar.²¹⁹

Diğer Şîî grupların Gadîr-i Hum gününe dair kabullerinde olduğu gibi Bohrâ topluluğuna göre de Zilhicce ayının on sekizinde Hz. Muhammed damadı Hz. Ali’yi halefi olarak tayin etmiştir. Hz. Peygamber’in o gün orada bulunan Müslümanlardan aldığı söz

²¹⁶ Hollister, *The Shia of India*, 283.

²¹⁷ Amiji, “The Bohras of East Africa”, 51.

²¹⁸ Al-Deen, “The Ismaili Minority: Between Oppression and Integration”, 15.

²¹⁹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 51.

Bohrâlara göre misak yeminini ifade eder. Bu sebeple her Bohrâ, cemaati ile her yıl Zilhicce ayının on sekizinde misak yeminini tazelemektedir.²²⁰

Yemin töreni belli bir usulde gerçekleşmektedir. Töreni yöneten âmil sorular sorar ve her bir sorudan sonra topluluktan duyduk ve kabul ediyoruz anlamında “neam” lafzını duymak için bekler. Bohrâlar tarafından “ahdü’l-evliyâ” (Dostların Antlaşması) olarak adlandırılan yemin, erkek ve kadınlar için aynıdır. Sadece fiil ve sıfatlarda dil bilgisinden ötürü kadınlar için dişil lafızlar kullanılmaktadır.²²¹ Güncel haline erişim izni verilmeyen yemin metninin, muhtelif eserlerde basılmış tek bir nüshası bulunmaktadır. Bu metne bakıldığında bu yeminin zorla değil rıza ile, gaybette bulunan 21. İmam Ebü’l-Kâsım Tayyib adına yapıldığı, bu yemine ihanete edilmeyeceği, her durumda Allah’ın dinini ve Peygamberinin şeriatının korunacağı, imama, dâî-i mutlaka ve onların atadığı kişilere her durumda sadakat duyulacağı, emir ve yasaklarına uyulacağı, el-velâ ve’l-berâ prensiplerine uyulacağı gibi hususlarda rıza istendiği görülmektedir. Yeminde dikkat çeken hususlar ise İslam şeriatının geçerliliğinin vurgulanması ile imametin zorunluluğu, imamın konumu ve velâyet-berâet gibi geleneksel Şîî hassasiyetlerin tekrarlanmasıdır. Yemin sonunda oradakilere Feth Sûresi’nin Allah’a söz verenlerden bahsettiği 10. ayeti okunarak topluluktan bu ahde sadakat yemini istenmektedir.²²²

3.4. Yetişkinlik

3.4.1. Uygunluk (Ortopraksi) Sertifikası

Bohrâ toplumu geçmişte dini otoritenin tüm üyeler üzerinde hegemonya kurabileceği ölçüde küçük ve içe kapalı bir yapıya sahipti. Ancak toplumun giderek genişlemesi ve modern yaşamın beraberinde getirdiği artan belirsizlikler, davet yetkililerini yeni bir kimlik tanımlama yöntemi geliştirmeye sevk etmiştir. Uygunluk (Ortopraksi) Sertifikası şeklinde ifade edilebilecek olan, üyelerce ITS Card (İdâretü’t-ta’rîf eş-Şahsî) ve “Kart” olarak adlandırılan bu belgeler, başlangıçta yalnızca “tam uyumlu” ya da “tam uyumlu değil” şeklinde ikili bir sınıflandırma içermekteydi. Günümüzde ise bu sertifikalar yeşil, sarı ve kırmızı olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır.²²³ Cemaat üyelerinin kimlik

²²⁰ Amiji, “The Bohras of East Africa”, 51.

²²¹ Hollister, *The Shia of India*, 283.

²²² Yemin metni için bk. Eserî, *el-Bohra*, 323; Hussain, *Gulzare Daudi*, 91.

²²³ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 137.

numaraları ve şifreleri ile giriş yapabildikleri bir site ve ayrıca akıllı telefonlar üzerinden erişim sağlanan ve yalnızca kartla uyumlu çalışan bir uygulama da bulunmaktadır. Bu site ve uygulama üzerinden cemaat üyeleri namaz vakitleri, duyurular, etkinlikler, törenlere giriş izni gibi hususlara ulaşabilmektedirler.²²⁴

Kamusal ve özel tüm alanlarda dâî-i mutlakın tüm talimatlarına eksiksiz şekilde uyan bireyler, yeşil kart sahibi olarak kabul edilmektedir. Dâî-i mutlakın ailesi, davet kurumunda görevli çalışanlar ve din adamları genellikle bu grupta yer almakta olup, toplumun tanınmış simaları arasında bulunduklarından kimliklerini ispat etmeleri gerekmez ve bu nedenle fiilen yeşil kart edinme gereksinimi duymazlar. Bir alt kategoriye ise sarı kart sahipleri oluşturmaktadır. Bu grup, inancın temel gereklerine riayet eden fakat bazı ikincil detay ritüelleri eksik uygulayan bireylerden oluşur. Örneğin, sarı kart sahibi bir kişi alkol kullanmaz, davet vergilerini eksiksiz olarak öder; ancak yalnızca ritüel ortamlarında topi (başlık) takabilir veya bazı oruçları tutmayabilir. Her ne kadar bazı kusurları bulunsa da bu bireyler de toplumun saygın ve dürüst üyeleri olarak görülmekte olup, günümüzde dünyanın pek çok bölgesindeki Bohrâ nüfusunun bu kategoride yer aldığı düşünülmektedir. Buna karşın, bir ya da daha fazla önemli alanda dâî-i mutlakın talimatlarına aykırı davranan bireyler kırmızı kart ile sınıflandırılmaktadır. Bu bireyler hâlen cemaatin meşru üyeleri olarak kabul edilmekle birlikte, alkol kullanmaları, faizli bankalarda hesap bulundurmaları veya sakal bırakmamaları gibi uygulamalarıyla dikkat çekerler. Herhangi bir davet hakkından mahrum bırakılmamakla birlikte, sürekli denetim altında tutulmakta ve zamanla tam uyuma erişeceklerine dair bir beklenti taşınmaktadır.²²⁵

Fiziksel biçimi ve gereklilikleri yerel farklılıklar gösterebilen kimlik kartlarının her yıl yenilenmesi zorunludur. Yenileme sürecinde, ilgili birey, âmil tarafından yöneltlen bir dizi soruya tabi tutulur. Bu sorular, kişinin inançsal bağlılığını ve uygulama düzeyini ölçmeye yönelik olup şu tür soruları içermektedir: “Topi ve kurta ya da burka ve rida giysilerini her zaman mı, yoksa yalnızca mescitte mi kullanıyorsunuz? Alkol veya tütün tüketiyor musunuz? Ne sıklıkla namaz kılar ve Kur’ân okursunuz?” Bu kimlik kartlarına sahip olmak, Bohrâ yaşam döngüsünün tüm aşamalarında zorunlu kabul edilmektedir.

²²⁴<https://www.its52.com> (Erişim 25 Mayıs 2025);

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.its52.pushnotifications&hl=en&pli=1> (Erişim 25 Mayıs 2025)

²²⁵ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 140.

Dâi-i mutlakdan dua almak, misak yemini etmek, evlilik işlemlerini gerçekleştirmek, konut edinmek, kredi temin etmek ya da sağlık hizmetlerinden ayrıcalıklı biçimde yararlanmak gibi pek çok durumda bireyden kimlik kartı ibraz etmesi talep edilebilmektedir.²²⁶ Bu kartlar bir cemaat olarak Bohrâ topluluğunun disiplin kurallarını ve insanların yaşamlarını nasıl kontrol edebildiğini göstermesi bakımından oldukça ilgi çekicidir. Bu sıkı kuralların her birey tarafından rıza ile kabul edilmesi ise bir cemaat mensubu olmanın bireye sağladığı bağlanma duygusu ile açıklanabilir.

3.4.2. Evlilik-Boşanma

3.4.2.1. Evlenme

Neslin korunması, İslam dininin temel ilkeleri arasında olduğu için evlenmek suretiyle nesli devam ettirmek Bohrâların da önemsendiği ve önemli bir ritüele dönüştürdüğü bir fiildir. Bohrâ evlilik törenleri, Müslümanlara göre nikahın ve Hind geleneğine göre shadi'nin (evlilik) buluşma noktası olarak görülmektedir.²²⁷ Bu da bize Bohrâların İslamî usûllerle Hindu geleneklerini harmanladığını göstermektedir.

Gençler, küçük yaşta iken aileleri onların evlenmelerine ön ayak olmak için çalışmalara başlayabilir ve çocukları için uygun birliktelikler hayal edebilirler. Lakin Blank'ın da söylediği gibi, bu düşünceler hayalden öteye geçememektedir. Çünkü gençler misak yeminini almadan evlilik hazırlıkları başlanmamaktadır. Hatta çoğu zaman genç, misak yemini alsa bile aile kurabilmesi için gereken mali güvenceye sahip olması beklenmektedir.²²⁸ Bohrâ gençleri genellikle aile ve yakınlarının kendisine uygun gördüğü kişi ile evlenmeyi tercih etmektedir. 1944'te Surat'ta bir dergide yazan Bohrâlı yazarın da dediği gibi gençlerin bakışlarını başka toplumlara çevirme ihtimalinden dolayı eş seçimi gençlerin kendisine bırakılmamalıdır.²²⁹

Diğer bütün Müslüman topluluklarda olduğu gibi evlilik öncesinde erkeğin kadına vermesi gereken mehir, Bohrâ erkekleri tarafından da ödenir. Dâvûdî Bohrâ toplumunda sembolik olan mehir 786 rupiden oluşmaktadır. Bu rakam, Arap harfleri ile yazılan “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” kelimesinin ebced'e göre rakamsal karşılığını oluşturmaktadır.²³⁰ Fakat bu

²²⁶ Al-Deen, “The Ismaili Minority: Between Oppression and Integration”, 15.

²²⁷ Akkerman, *A Neo-Fatimid Treasury of Books*, 88.

²²⁸ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 53.

²²⁹ O'Sullivan, *No Birds of Passage*, 256.

²³⁰ Akkerman, *A Neo-Fatimid Treasury of Books*, 88.

kesin şekilde belirlenmeyip nikah öncesinde ailelerin müzakeresi ve tercihiine açılmıştır. Hussain'e göre asgari tutar 40 rupi olup belirlenen miktar ne kadar düşük ise o kadar iyidir.²³¹ Alevî Bohrâlarda ise mehir, yakın zamanda din adamları tarafından 1000 rupi olarak belirlenmiştir.²³²

Dâvûdî Bohrâ toplumunda diğer Müslümanlarda olduğu gibi nikah, icab ve kabulden oluşmaktadır.²³³ Evliliğin geçerli olabilmesi için genelde gelinin akrabalarından seçilen iki şahit huzurunda her iki tarafın da bu kararı özgürce verdiklerini belirtmeleri gerekmektedir. Bundan dolayı âmil, nikaha başlamadan gelini bir kenara çekerek gerçekten rızasının olup olmadığını sorar. Âmil gelinin kendi rızası ile orada olduğuna kani olunca nikah töreni başlamaktadır. Nikah alanında damat âmilin solunda, gelinin babası ise sağında durmaktadır. Ve sağ ellerini birbirine kenetledikten sonra âmil ellerinin üzerine bir mendil sarar. Ardından âmil damattan bir dizi sorunun cevabını aldıktan sonra baba "Kızımı sana Allah adına veriyorum. Ve şu miktarda mehir alıyorum." dedikten sonra evlilik belgesi dört nüsha olacak şekilde doldurularak nikah sonlanır.²³⁴

Nikâh akdi yalnızca dâî-i mutlak ya da onun yetkilendirdiği görevliler tarafından kıyılabilir. Bu yetki dışında gerçekleştirilen nikâh akitleri geçersiz kabul edilmekte, bu tür birlikteliklerden doğan çocuklar ise evlilik dışı doğmuş sayılmaktadır. Ayrıca, herhangi bir din görevlisi, misak yemini etmemiş bir kişinin nikâhını kıyma yetkisine sahip değildir.²³⁵

Dâî-i mutlakın cemaat içindeki evlilikler üzerinde doğal olarak üstün yetkilerinin olduğu görülmektedir. Örneğin 51. Dâî-i Mutlak Tâhir Seyfüddîn döneminde görülen, sakalsız Bohrâ damatlarının evliliğine izin verilmemesi, bütün evliliklerin kendisinin onayından geçme zorunluluğu gibi hususlar bu durumun en belirgin örnekleridir. Hatta Michael O' Sullivan bize şunları aktarmaktadır: "Bir keresinde Shaikhsiraj Vasi adında biri, evliliğinin onaylanması için dâî'ye 700 rupi yatırmak, bir yıl içinde sakal bırakacağına dair söz vermek ve kendine güvenmeyen kardeşleriyle görüşmeyeceğine dair yemin etmek zorunda kalmıştı."²³⁶

²³¹ Hussain, *Gulzare Daudi*, 73.

²³² Akkerman, *A Neo-Fatimid Treasury of Books*, 88.

²³³ Eserî, *el-Bohra*, 325.

²³⁴ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 57.

²³⁵ Eserî, *el-Bohra*, 325.

²³⁶ O'Sullivan, *No Birds of Passage*, 56.

Davet tarafından izin verilmesine rağmen nadiren çok eşlilik görülmektedir. Genellikle tek eşli evlilik tercih edilmektedir.²³⁷ 51. Dâ-i Mutlak Tâhir Seyfuddîn ilk eşi vefat ettikten sonra çok eşli evlilikler yapmış olmasına rağmen oğlu Muhammed Burhaneddîn tek eşli evlilik yapmıştır. Bohrâlar imâmiyye mezhebi mensuplarına meşru saydıkları mut'a nikahını kabul etmemektedirler.²³⁸ Ancak bu reddedişte Ca'ferîler gibi Hz. Ömer'i sorumlu bulmayıp uygulamanın Fâtımîler döneminden gelen bir hüküm olduğunu dile getirmektedirler.

Her iki aile için özel olan nikahın ardından hem Hintçe hem de Gucerâtça düğün anlamına gelen ve daha geniş çaplı icra edilen shadi kutlamaları başlamaktadır. Nikah sadece aile üyeleri arasında gerçekleştirilirken shadi törenlerine tüm halk davet edilmektedir. Mumbai gibi büyük şehirlerde bir gün süren kutlamalar köy ve kasabalarda üç gün sürebilmektedir.²³⁹ Dâvûdî alim Mian Bhai Hussain kutlamaları şu şekilde anlatmaktadır: "Hindular gibi damadı tomtom, müzik, havai fişekler ve zengin kişilerde ışıktandırma eşliğinde at üzerinde gelin evine götürüyorlar."²⁴⁰ Hemen hemen her Bollywood filminde görebileceğimiz gibi tören gelin ve damattın evinde ayrı ayrı düzenlenir. Damat ve gelin, kına, zerdeçal ve süslü çiçekler ile süslenmektedir.

3.4.2.2. Boşanma

Hz. Peygamber döneminden itibaren bir sosyal dışlanma unsuru olmaksızın hukuken meşru kabul edilen boşanma, Bohrâ toplumu içerisinde de geçerli bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Ancak diğer Müslüman topluluklardan farklı olarak, Bohrâ toplumunda boşanmanın gerçekleşebilmesi için dâ-i mutlakın veya onun yetkilendirdiği kişilerin onayı gerekmektedir. Bu bağlamda davet makamının sürece iki yönlü bir etkisi söz konusudur: İlk olarak, başvuru yapan çifti boşanma kararından vazgeçirmeye yönelik caydırıcı bir yaklaşım benimsenir. İkinci olarak ise eşlerden birinin İslamî kurallara riayet etmediği tespit edildiğinde, davet makamı bizzat boşanma sürecine rehberlik ederek taraflara danışmanlık yapabilmektedir. Dâ-i mutlakın nadiren de olsa doğrudan boşanma

²³⁷ Hussain, *Gulzare Daudi*, 73.

²³⁸ Hollister, *The Shia of India*, 302.

²³⁹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 58.

²⁴⁰ Hussain, *Gulzare Daudi*, 73.

emri verme yetkisine sahip olduğu, özellikle eşlerden birinin topluluktan dışlanması durumlarında görülmektedir.²⁴¹

Bohrâ topluluğu gibi geleneksel yapılarda evlilik, bireysel bir sözleşmeden ziyade toplumsal ve dinsel bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Bu anlayış, boşanma olgusuna yönelik yaklaşımı da büyük ölçüde şekillendirir. Nitekim Mian Bhai Hussain'e göre, boşanma dinen mümkün olsa da uygulamada nadiren başvurulanan bir çözüm yoludur; zira boşanmış kadınların toplumsal konumu çoğunlukla olumsuz bir biçimde yeniden tanımlanmaktadır. Bu durum, kadınların evlilik içinde karşılaştıkları sorunlara doğrudan boşanma yoluyla değil, başka yollarla çözüm aramalarına neden olmaktadır.²⁴²

3.5. Eğitim

Topluluk tarafından peygamberî bir miras olarak kabul edilen eğitim, Fâtımîler döneminden günümüze kadar kurulan çeşitli kurumlarla çağa uyarlanarak sürdürülmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinde 350'den fazla eğitim kurumuna sahip olan Bohrâların eğitim anlayışını 53. Dâi-i Mutlak Mufaddal Seyfüddîn şu sözlerle ifade etmektedir: "İslam geleneğindeki eğitimin asıl amacı, kişinin bildiklerini pratiğe dökmesi ve yerel ve küresel zorluklara yenilikçi çözümler üretmesi ve böylece içinde yaşadığımız toplumlara fayda sağlamasıdır. Kişinin pratiğe dökmediği ve başkalarına fayda sağlamadığı bir eğitim, eğitim değildir."²⁴³

Bohrâ topluluğu, geleneksel değerlerle modern yaklaşımlar arasında kurdukları dengeyi en görünür biçimde eğitim alanında ortaya koymaktadır. Gelenek ve modernitenin eğitimde uyum yakalamasının en önemli sebebi, Tâhir Seyfüddîn'in modern eğitimi teşvik etmesi olarak görülmektedir. Bu teşvik sadece öğrencilerin seküler bir toplumda ilerlemesini sağlamak değil, aksine geleneklerini, öğretilerini ve kimliklerini desteklemek için yapılandırılmıştır.²⁴⁴

Toplumdaki okuryazarlık seviyesi, Dâvet kurumu tarafından zaman zaman abartılı rakamlarla sunulsa da genel tablo itibarıyla Hindistan ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir. Jonah Blank, yaklaşık yirmi yıl önce gerçekleştirdiği saha çalışmasında, Bohrâ topluluğu mensuplarının eğitim düzeyine ilişkin dikkat çekici bulgular

²⁴¹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 62.

²⁴² Hussain, *Gulzare Daudi*, 73.

²⁴³ "Education", *The Dawoodi Bohras* (blog) (Erişim 06 Kasım 2024).

²⁴⁴ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 159.

paylaşmıştır. Blank'in anketine katılanların %91'i, hanelerindeki bireylerin eğitim seviyesinin en az ortaokul düzeyinde olduğunu belirtmiştir. Bu veri, eğitimin Bohrâ topluluğu içinde yaygın bir toplumsal değer olarak benimsendiğini ve topluluğun eğitim aracılığıyla kendi dini ve kültürel yapısını çağın gereklerine uyarladığını göstermektedir.²⁴⁵Eğitimin topluluk içinde merkezi bir değer haline gelmesi, bu alanın kurumsallaşmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Dâvet kurumu tarafından kurulan eğitim kurumları, bu yaklaşımın somut bir yansıması olarak öne çıkmaktadır.

3.5.1. Burhânî Medreseleri

52. Dâ-i Mutlak Muhammed Burhaneddîn döneminde modern ve geleneksel eğitimi harmanlamayı misyon edinen davet tarafından ana okuldan liseye kadar uzanan bir okul ağı kurulmuştur. Mumbai, Nairobi, Surat, Haydarabad, Kalküta, Dakka ve Karaçi gibi şehirlerde bulunan ve dönemin dâ-i mutlakına atfen "Burhânî Medreseleri" şeklinde isimlendirilen bu okulların öğrenci sayısı 1500'ün üzerinde olup hepsi aynı müfredatı takip etmektedir. Küçük sınıflarda eğitim kültürel eğitimden oluşmaktadır. Bir Bohrânın nasıl davranması gerektiği, nasıl dua etmesi, nasıl yemek yemesi gibi konular üzerinde durulmaktadır. Hindistan'ın en önde gelen Batı odaklı okulları gibi Burhânî Medreseleri'nde de son sınıfta Amerika ya da Avrupa üniversitelerine girebilmek için gerekli olan tüm dersler okutulmaktadır.

Öğrencilerinin hepsi Bohrâ olup inançlarının gerektirdiği gibi giyinmek zorunda olmalarına rağmen öğretmenler için böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Hatta öğretmenler arasında Bohrâ olmayan diğer Müslümanlar, Hristiyanlar, Hindular ve Zerdüşter gibi diğer din ve gruplara mensup kişiler de bulunmaktadır. Medreselerde iyi donanımlı fizik, kimya ve dil laboratuvarları bulunmasına ilaveten öğrencilerin çeşitli spor alanlarında faaliyet göstermelerine olanak tanımak için spor tesisleri de bulunmaktadır.²⁴⁶

Burhânî medrese sistemini Ayman bhai sâhib şu sözlerle ifade etmektedir:

"Coğrafya, tarih, matematik gibi öğrenmenin tüm yönleri hakkında İslâmî bir düşünce tarzı geliştirmeye çalışıyoruz. Çocuklara muson yağmurlarını öğretiyorsak, onlara sadece bu tür hava koşullarının bilimsel nedenlerini değil, aynı zamanda

²⁴⁵ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 160.

²⁴⁶ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 163.

şiddetli yağışları Allah'ın gücünün bir işareti olarak tanımlayan Kur'ân ayetlerini de öğretiyoruz. Modern Batı eğitimini İslam'a karşıt olarak görmüyoruz. Günümüz dünyasında bir insanın daha geniş bir toplumda işlev görebilmesi için her türlü bilgiye sahip olması gerekir. Ancak biz öğrencilerimize bu eğitimin altında yatan İslamî temeli vermeye çalışıyoruz.”²⁴⁷

3.5.2. el-Câmiatü's-Seyfiyye

41. Dâî-i Mutlak Abdü'ali Seyfüddîn tarafından 1810 yılında, davet kurumuna hizmet etmek isteyen Bohrâ öğrencilerine yönelik olarak Surat şehrinde bir eğitim kurumu açılmıştır. İlk olarak “ed-Dersu's-Seyfiyye” ismiyle faaliyet göstermeye başlayan bu kurum, kuruluş döneminde yalnızca Hindistan'dan öğrenci kabul etmekteydi. Ancak zamanla dünyanın farklı bölgelerinden Bohrâ topluluğuna mensup öğrencileri de bünyesine almaya başlamıştır. Arapça öğretimi üzerine uzmanlaşan bu eğitim kurumunda hem kız hem de erkek öğrencilere yönelik eğitim verilmektedir. Öğrencilerin barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçları ise davet kurumu tarafından karşılanmaktadır.²⁴⁸

Kurum, 1810 yılında Hindistan'ın her yerinden hatta Arabistan'dan bile öğrenci çeken bir akademiye 1897'ye gelindiğinde büyük bir düşüş yaşayarak ilkokul seviyesinde bir mektepten öteye geçememiştir. Bu durumu Campbell, *Bombay Gazetesi*'nde şu şekilde aktarmaktadır:

“1807-1809'da Surat'ta bir molla olarak görev yapacak gençlerin eğitimi için bir kolej kuruldu ve 1897'de yılda 10.000 rupee sürdürülen küçültülmüş bir ölçekte olsa da hâlâ ayakta idi. Bu okulda 50 ila 200 çocuk giydirilir, beslenir ve Arapça, geometri, mantık ve hukuk (fıkıh) eğitimi alırdı. Hindistan'ın dört bir yanından ve hatta Arabistan'dan öğrenciler gelirdi. Çoğu 3 yıl kadar kalırdı. Ancak 1919'da bu kolej ne yazık ki sadece bir mektep (ilkokul) haline gelmiştir ve kaliteli öğretmenlerden yoksundur.”²⁴⁹

51. Dâî-i Mutlak Tâhir Seyfüddîn dönemine gelindiğinde kurum adına önemli bir adım atılarak bir imaj yenilemesine ve canlandırmasına gidildiği görülmektedir. Seyfüddîn al-“ed-Dersu's-Seyfiyye” olarak bilinen kurumun adını “el-Câmiatü's-Seyfiyye” olarak değiştirmiş ve aynı zamanda kurumun yeniden yapılandırılması adına önemli

²⁴⁷ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 165.

²⁴⁸ Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 190.

²⁴⁹ Jamaes Campbell, “Gujarat Musalmans”, *Gazetteer of the Bombay Presidency* (1899), blm. 2, 32.

harcamalarda bulunarak kurumu canlandırmıştır. Bu dönüşümle birlikte kurum, yalnızca geleneksel İslamî eğitimi değil, aynı zamanda doğa bilimlerini de kapsayan daha geniş bir müfredatla eğitim vermeye başlamıştır. Günümüzde üniversite ve yükseköğretim düzeyinde faaliyet gösteren el-Câmiatü's-Seyfiyye, davet kurumunun en önde gelen din adamlarını yetiştiren başlıca merkezlerden biri hâline gelmiştir. Bu kurumdan mezun olan öğrenciler, ilk olarak “molla” unvanıyla göreve başlamakta ve zamanla “Şeyh”, “Me’zûn” ve “Mukâsır” gibi üst mertebelere yükselebilmektedirler.²⁵⁰

el-Câmiatü's-Seyfiyye’de eğitim gören öğrenciler, on bir yıl süren ve üç aşamadan oluşan bir öğretim programından geçmektedirler. Birinci aşama, genel kültür düzeyindeki eğitim merhalesi olup, bu aşamada Fâtımî tarihi, edebiyatı ve fıkına giriş dersleri verilmektedir. Bu aşamayı tamamlayan öğrencilerden, temel düzeyde Arapça ve orta düzeyde İngilizce bilgisi edinmeleri beklenmekte; ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemeleri istenmektedir. Bu aşamanın sonunda öğrencilere Mübtegi’l-ilm (İlim Talep Eden) unvanı verilmektedir. İkinci aşama, te’vil ilimlerinin öğretildiği ve en az iki yıl süren bir dönemdir. Bu aşama iki kısımdan oluşmaktadır: İlk kısımda, Kâdî el-Nu‘mân’ın fıkıh eserlerinin tamamı incelenmekte; ayrıca Hamîduddîn el-Kirmânî’nin felsefe ve diğer alanlardaki eserleri okutulmaktadır. İkinci kısımda ise öğrenciler edebiyat, tarih, hukuk gibi alanlarda uzmanlaşmakta ve belirli bir alanda onuncu yılda teslim edilmek üzere bir tez çalışmasına başlamaktadırlar. Bunun yanında, hitabet eğitimi alan öğrenciler, Aşere-i Mübârek döneminde dokuz vaaz vermek üzere farklı bölgelere gönderilmektedir. Bu aşamanın sonunda öğrencilere el-Fakîhu’l-mütkın (Yetkin Fakih) unvanı verilmektedir. Son aşama ise iki yıl sürmekte olup, öğrencilerin yazdıkları tezleri savunarak diğer kurumsal yapılarda görev alabilecek yeterliliğe ulaşmaları hedeflenmektedir. Bu aşamanın tamamlanmasının ardından öğrencilere el-Fakîhu’l-ceyyid (Seçkin Fakih) unvanı verilmektedir.²⁵¹ Hussain kitabında akademide okutulan bazı kitapların isimlerini listelemektedir:

a. Edebiyat

Şiir: Divanlar aşağıdaki kişilere aittir. Mevlâna Ali, Seyyid Tamin b. Mevlâna Muizz (14. İmam), Seyyid Hüseyin b. Emîn (Mevlâna Hakim’in Dâisi, 16. İmam), Seyyid Müeyyed

²⁵⁰ Hussain, *Gulzare Daudi*, 51.

²⁵¹ “The Three Stages at a Glance - Aljamea-Tus-Saifiyah” (Erişim 09 Kasım 2024); Eseri, *el-Bohra*, 221.

fi'd-Dîn (Müstansir-Billâh'ın Hücet'i, 18. İmam); Seyyid Hattab (Hurratü'l-Melike'nin kuzeni); Seyyid Ali b. Velid (Dâî); Seyyid İdrîs İmâdüddin (19. Dâî-i Mutlak); Seyyid Abdü'l-Ali Seyfeddîn (43. Dâî-i Mutlak); Seyyid Abdülkadir Necmeddîn (47. Dâî-i Mutlak). Eserler arasında Dîvânu'l-Mütenebbî, Dîvânu Muhammed bin Hânî, Seb'atu'l-Muallakât, Kelîle ve Dimne, Kasîdetü'l-Bürde, Kasîdetü'l-Hamziyye, Kasîdetü'l-Karrâriyye ve Seb'atu'l-Aleviyyât bulunmaktadır; sonuncusu, Şerh-i Nehcü'l-Belâğa İbn Ebi'l-Hadîd tarafından kaleme alınmıştır.

Nesir: Hadîs-i Benî İsrâîl; Kitâb-ı Tevrat; Nehcü'l-Belâğa Mevlânâ Ali tarafından; Akalîm-i Emîrû'l-Mü'minîn Ali; Şehâbü'n-Nebevî; Hutebât-ı Rasûlullah; Kitâb-ı Tezkira; Bilhe ve Yûzâsaf; Kitâb-ı Zebûr.

b. Tarih Kitapları

Yedi ciltlik 'Uyûnül-ahbâr 19. Dâî-i Mutlak Seyyid İdrîs İmâdüddin tarafından derlenmiştir. Yine İdrîs İmâdüddin döneminden Hasan b. Nûh'a ait yedi ciltlik Ezher bulunmaktadır. İdrîs İmâdüddin'e nispet edilen diğer eserler arasında Kitâbü Ravzâtî'l-ahbâr ve Kitâbü Nüzheti'l-ahbâr yer almaktadır. Kâdî Nu'mân tarafından kaleme alınan dört ciltlik Şerhu'l-Ahbâr, Kitâbü iftitâhi'd-da've ve Keşfü'z-zulûm fî istîtâri'l-İmâm adlı eserler de bu külliyat içerisinde. Ayrıca, Kâdî Nu'mân'ın yazdığı Sîretü Kâdî'l-Kudât, bunun yanı sıra Sîretü Ca'feri'l-Hâcib, Sîretü Üstâd Cüzer (oto-biyografi) ve Sîretü Muayyediyye de bu döneme ait önemli biyografik metinler arasında yer almaktadır.²⁵²

Bohrâ topluluğunun yıllık ritüelleri arasında önemli bir yere sahip olan uygulamalardan biri, el-Câmiatü's-Seyfiyye'nin giriş ve mezuniyet sınavlarıdır. Sınavların gerçekleştirileceği mekânın bulunduğu sokaklar özenle süslenmekte ve sınav alanına geçiş, adeta bir bayram atmosferi eşliğinde gerçekleşmektedir. Sınav, dâî-i mutlakın hem izleyicileri hem de öğrencileri takdisiyle başlamaktadır. Sözlü ve yazılı olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilen bu sınavlara, bizzat Mufaddal Seyfüddîn başkanlık etmektedir. Sınavlar hem topluluk üyelerinin hem de dâî-i mutlak huzurunda icra edilmekte; sözlü sınavda sorular doğrudan dâî-i mutlak tarafından yöneltilmekte, yazılı sınav soruları ise onun onayı alınmaksızın öğrencilere sunulmamaktadır.²⁵³

²⁵² Hussain, *Gulzare Daudi*, 56-57.

²⁵³ "Al imtehan al sanawi - Aljamea-Tus-Saifiyah" (Erişim 09 Kasım 2024).

Pakistan'ın Karaçi kentinde açılan kardeş kampüs ile Hindistan'ın Surat şehrinde faaliyetlerini sürdüren el-Câmiatü's-Seyfiyye'nin üçüncü kampüsünün, 52. Dâi-i Mutlak Muhammed Burhâneddîn'in 100. doğum günü kutlamaları vesilesiyle Kenya'nın Nairobi kentinde kurulacağı ilan edilmiştir. Bu açıklamayı takiben, kampüsün faaliyete geçmesi için Muhammed Burhaneddîn yoğun bir çaba sarf etmiştir. Günümüzde, 12 dönümlük bir arazi üzerine inşa edilen bu kampüs, 1000'den fazla öğrenciye eğitim hizmeti sunmaktadır. Akademinin en son kampüsü ise Hindistan'ın Mumbai kentinde, Hindistan Başbakanı Narendra Modi tarafından 2023 yılında açılmıştır.²⁵⁴

3.5.3. Ma'hedü'z-Zehrâ Enstitüleri

el-Câmiatü's-Seyfiyye'nin Karaçi ve Nairobi şubelerine ek olarak dâi Muhammed Burhâneddîn Surat'ta Ma'hedü'z-zehrâ adında Kur'ân'ın okunması ve ezberlenmesine adanmış bir enstitü inşa etmiştir.²⁵⁵ 11 yıllık müfredata sahip olan enstitü, öğrencilerini ilk yıllarda Kur'ân'ın tamamının ezberlenmesine teşvik etmektedir. Sonrasında bu ezberi Kur'ân'ın tefsiri ile birleştirerek kapsamlı bir eğitim vermektedir. Ayrıca Kur'ân'ın ezberlenmesini kolaylaştırmak için çevrimiçi bir sistem de geliştirmiştir. Bu sistem sayesinde dünyanın dört bir yanındaki topluluk üyeleri sertifikalı hafızlara ve eğitmenlere ezberledikleri ayetleri dinletme imkânı bulmaktadır.²⁵⁶

Çevrimiçi deneyimin yanı sıra topluluk üyelerinin nüfuslarının fazla olduğu Dubai, Houston, Colombia gibi büyük şehirlerde bir dizi fiziksel merkez ve inziva yeri kurmaktadır. Bunlara ilaveten Ramazan ayında enstitünün eğitmenleri daha küçük şehirlere giderek 30 günlük Kur'ân seminerleri yapmaktadır. Bu seminerlerde Kur'ân'ın son cüzünün ezberlenmesi amaçlanmaktadır.²⁵⁷

Son yıllarda Güney Asya, Avrupa, İngiltere, Körfez ülkeleri ve Afrika'da öğrenciler okula devam ederken Kur'ân ezberi yapabilmeleri için okulla eş zamanlı yürütülen ve 4 yıl süren hafız yetiştirme programları açılmaktadır. Bütün bu girişimlerin sonucunda

²⁵⁴ Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 191-196; "Nairobi Campus - Aljamea-Tus-Saifiyah" (Erişim 09 Kasım 2024).

²⁵⁵ Qutbuddin, "Bohras", 3/62.

²⁵⁶ Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 202.

²⁵⁷ "Mahad Al-Zahra", *The Dawoodi Bohras* (blog) (Erişim 16 Kasım 2024); Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 203.

enstitü 3.800'den fazla hafıza sertifika vermesinin yanında 49.000'den fazla kişiye de “Amme cüzü” ezberleme sertifikası vermiştir.²⁵⁸

Ma‘hedü’z-Zehra tarafından dört ila on iki yaşındaki çocuklara Kur’ân eğitimi vermek amacıyla Ravzâtü’l-Kur’ân adında bir bölüm kurulmuştur. Tâhir Seyfüddîn’in türbesinin bulunduğu Mumbai şehrinde kurulan bu bölüm, Kur’ân’ın çocuklar tarafından ezberlenmesine ek olarak anlamındaki incelikleri de çocuklara öğretmeyi hedeflemektedir.²⁵⁹

3.6. Dil

Davet tarafından kullanılan ve dünya çapındaki Bohrâların çoğunluğu tarafından konuşulan dile Lîsânü’l-d-da‘ve veya Dawat ni zaban denilmektedir. Hem Devangari alfabesiyle hem de Arapça nesih hattı ile yazılabilen dilin kökenleri, Gucerâtça’ya dayanmakla birlikte Arapça, Urduca ve Farsça’dan önemli ölçüde etkilenmiştir.²⁶⁰

Lîsânü’l-d-da‘ve dilinin yanı sıra Arapça, dinî bağlamda özel bir konuma sahiptir. Özellikle hac ziyareti sırasında yapılacak uygulamaları açıklayan risalelerde Arapça dualar yoğun bir şekilde yer almaktadır. Dinî eserlerin bir kısmı Arapça olarak kaleme alınmakta, ayrıca dinî vaazların önemli bölümleri ile vaaz esnasında okunan dualar da Arapça olarak icra edilmektedir. Ali Asghar Engineer’in de belirttiği üzere, Arapça bilmeyen birçok Bohrâ mensubu, bu ayinleri takip etmekte güçlük çekebilmektedir.²⁶¹

Tâhir Seyfüddîn, göreve başlamasından itibaren Arapça eserlere duyduğu ilgiyi açıkça ortaya koymuştur. Bu ilginin ilk örneği, bizzat kendisi tarafından kaleme alınan Dav’ Nûr el-Hakk adlı Arapça risaledir. Arapça ile Lîsânü’l-d-da‘ve dilinin birlikte kullanımı oldukça yaygındır. Özellikle dinî metinlerde, ana metin Lîsânü’l-d-da‘ve dilinde kaleme alınırken, içerisinde yer alan dualar Arapça olarak sunulmaktadır. Bu uygulamanın en dikkat çekici örneklerinden biri de 1938 yılında yayımlanan Barakât al-Qurba adlı Bohrâ

²⁵⁸ Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 203; “Mahad Al-Zahra”, *The Dawoodi Bohras* (blog).

²⁵⁹ “Learn Quran | Edexcel Board Institute Mumbai | Rawdat al-Quran | Rawdat al-Quran al-Kareem” (Erişim 16 Kasım 2024).

²⁶⁰ Qutbuddin, “Bohras”, 3/62.

²⁶¹ Babak Rahimi - Peyman Eshaghi (ed.), *Muslim Pilgrimage in the Modern World* (ABD: The University of North Carolina Press, 2019), 240; el-Eserî, *el-Bohra*, 323.

hac rehberidir. Eser, hacılara yönelik talimatların dışında tamamen Arapça olarak yazılmıştır.²⁶²

3.7. Davet Kurumu

Topluluk üyelerinin bulunduğu yerlerdeki yönetim ağlarının desteğiyle organize edilen bu yapı, ulusötesi bir teşkilatlanma biçiminde faaliyet göstermektedir. Kurumun en üst düzeydeki üç yetkilisi, dâî-i mutlak ve onun tarafından atanan me'zûn ve mükâsir'dir. En yüksek yetki ise, gaybetteki imamın yerine görev yapan dâî-i mutlak'a aittir. Dâî ve sahip olduğu yetkiler ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alındığından, bu bölümde detaylara yer verilmemiştir.

Dâî-i mutlakdan sonra gelen iki önemli makam, me'zûn ve mükâsir makamlarıdır. Mezûn, dâî-i mutlak'ın yardımcısı olup, onun yokluğunda vekâlet görevini üstlenir ve genellikle onun halefi olarak tayin edilir. Mükâsir ise her yönüyle dinî faaliyetlerle ayrıntılı biçimde ilgilenmekle sorumludur. Ancak daha ciddi meselelerle karşılaşıldığında bu görev me'zûna devredilir.²⁶³ Fâtımîler döneminde her iki makamın görevleri birbirinden daha keskin çizgilerle ayrılırken günümüzde bu çizgiler silikleşmiştir. Örneğin her ikisi de hac ziyaretlerinden, Kerbelâ matem törenlerinden, mezhep dışı ilişkilerde ve yıllık ritüellerde dâî-i mutlak'ı temsil etmek gibi görevlere sahip olmuşlardır. Tüm bunlara ek olarak mükâsir Mumbai baş âmilliği görevini de yürütmektedir.²⁶⁴

Şeyh ve Molla unvanları, dâî-i mutlak tarafından verilen iki önemli unvandır. Bu kişiler, dâî-i mutlakın emirlerini topluluğa aktarmanın yanı sıra, cemaatle namaz kıldırma yetkisine de sahiptir. Molla unvanı genellikle el-Câmiatü's-Seyfiyye mezunlarına ve Bohrâ inancına sahip okullarda görev yapan öğretmenlere verilmektedir. Şeyh unvanı ise dâî-i mutlakın takdirine bağlı olarak, genellikle topluluğa büyük hizmetlerde bulunmuş kimselere verilir.²⁶⁵

Tıpkı bir devlet yapısında olduğu gibi, davetin de çeşitli yetkilileri ve alt kurumsal organları bulunmaktadır. Dâî-i mutlak, âmil olarak adlandırılan yetkiliyi birçok merkeze atamakta ve âmil, hem topluluğun hem de davetin taleplerini ileten bir aracı rolü

²⁶² Michael O'Sullivan, "The Multiple Registers of Arabic in the Daudi Bohra Da'wa and South Asian Public Life, c. 1880–1920", *International Journal of Middle East Studies* 55/1 (Şubat 2023), 153-155.

²⁶³ Misra, *Muslim Communities in Gujarat*, 18; Hollister, *The Shia of India*, 281.

²⁶⁴ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 107.

²⁶⁵ Hollister, *The Shia of India*, 281; Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 107.

üstlenmektedir. Âmil, Dâî-i mutlak adına misak alma yetkisine de sahiptir. Vefat eden kişilerin defin izni âmil tarafından verilmekte olup, tüm dinî ve sivil törenlerin gerçekleştirilmesi için de onun izni gerekmektedir. Ayrıca, cemaatle namaz kıldırma iznini verme yetkisi de âmilin sorumlulukları arasındadır. Tüm bu görevlerine ek olarak âmil, topluluğa hayatın her alanında rehberlik etmektedir.²⁶⁶ Topluluk üyelerinin yoğun olarak yaşadığı büyük şehirler, birkaç yönetsel bölüme ayrılmakta ve her bir bölümün başına bir âmil atanırken, daha küçük kasabalarda ise tek bir âmil görev yapmaktadır. Yönetim süreçlerinin daha etkin ve hızlı bir şekilde işlemlerini sağlamak amacıyla, dâî-i mutlak, bu işleyişi on iki örgütsel alt birime ayırmaktadır. Bu birimler şu şekilde sıralanmaktadır: 1) Din işleri, 2) Eğitim, 3) Bütçe ve hesaplar, 4) İnsan kaynakları, 5) İç işleri, 6) Vakıflar, 7) Finans ve iş geliştirme, 8) Hukuki konular, 9) Faiz al-Mawa'id al-Burhaniyya, 10) Halkla ilişkiler, 11) Toplum refahı, 12) Sağlık.²⁶⁷

Davet yönetiminin merkez ofisi Mumbai'de bulunan Bedri Mahal'dir. Dâvûdî Bohrâ topluluğu için hem idari hem de manevi bakımdan merkezi bir rol oynamaktadır. Bu yapı, topluluğun ruhani lideri dâî-i mutlakın ofisi olarak işlev görmektedir ve Davet kurumunun çeşitli idari birimlerine ev sahipliği yapmaktadır. 20. yüzyılın başlarında Tâhîr Seyfüddîn'in liderliğiyle birlikte Bedri Mahal, yalnızca bir ikametgâh değil, aynı zamanda topluluğun idari organizasyonunun yeniden yapılandığı bir merkez haline gelmiştir. Bu bağlamda Bedri Mahal, sadece fiziksel bir yapıdan ibaret olmayıp, aynı zamanda Dâvûdî Bohrâ kimliğinin tarihsel sürekliliğini ve kurumsal hafızasını yansıtan önemli bir simge konumundadır.²⁶⁸

3.8. Kılık-Kıyafetler

Bohrâlarda geleneksel kimliğin en belirgin şekilde gözlemlendiği alanlardan biri, kişisel görünüm kurallarıdır. Bohrâ erkekleri, kıyafet seçiminde genellikle beyaz rengi tercih etmekle birlikte, siyah ya da diğer koyu renkleri giyme özgürlüğüne de sahiptir. Kadınlar ise belirli sınırlar dâhilinde istedikleri şekilde giyinebilmektedir. On dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başlarında bir ferman yayımlanarak Bohrâ topluluğuna mensup bireylerin kıyafetlerine yönelik belirli kısıtlamalar getirilmiştir. Aynı dönemde

²⁶⁶ Misra, *Muslim Communities in Gujarat*, 18.

²⁶⁷ Najmuddin, *75 Momentous Years in Retrospect*, 227.

²⁶⁸ "Badri Mahal", *Dawat-e-Hadiyah* (blog) (Erişim 17 Mayıs 2025).

İran’da devrim gerçekleştiren Humeynî’nin kadınlara çarşaf giymeyi zorunlu kıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda, dâî-i mutlakın yayımladığı bu fermanın, Humeynî’yi taklit ettiği yönünde bazı iddialar da dile getirilmektedir.²⁶⁹

Hüseyin’in aktardığına göre, toplumda fiziksel görünüme dair uyulması gereken kurallar şu şekildeydi: “Ev içinde erkekler tipik olarak diz altına kadar uzanan bir kurta (dize kadar uzanan geleneksel tunik), beyaz kumaştan bir ceket, ayak bileklerini sıkıca saran beyaz veya çizgili pamuklu pantolon ve beyaz pamuklu bir takke giyerken; dışarıda erkekler takke yerine küçük beyaz bir sarık, Hindu tarzı bir palto ve sivri uçlu ayakkabılar giyyordu. Kadınlar tipik olarak kırmızı, lacivert ya da sarı pamuklu ya da ipekli bir eşarp, (kuzey Gucerât’ta) dar ipek bir içlik ya da (güney Gucerât’ta) ipek bir ceket, ipek bir astar ve deri ya da tahta ayakkabılar giyerlerdi; evin dışında kadınlar tüm vücudu kaplayan koyu ipek bir burka ve baş ve yüz için küçük bir ağ açıklığı olan bir peçe takarlardı.”²⁷⁰

Kıyafet yönetmeliği, geçmişte var olan giyim kuşam tarzını köklü biçimde değiştirmekten ziyade, tek tip bir uygulamayı hayata geçirmeyi amaçlamıştır. Bu düzenlemenin ardından, hiçbir Bohrâ mensubu kıyafet konusunda bireysel tercihlere yer vermemiştir. Tüm Bohrâ erkekleri; beyaz pantolon, diz boyuna kadar uzanan beyaz kurta ve üzerine giyilen beyaz şervani paltodan oluşan üç parçalı bir kıyafet giymektedirler. Ayrıca başlarına topi adı verilen bir takke takmaktadırlar. Bohrâ kadınları ise canlı renklere sahip, işlemeli ve ayaklara kadar uzanan bir etek ile omuzlardan aşağı sarkan purdah adlı örtüden oluşan iki parçalı bir kıyafet giymektedir. Kadınların kıyafeti, erkeklerin kıyafetine nazaran daha az kısıtlayıcıdır ve siyah renk hariç olmak üzere istedikleri renkleri tercih etme özgürlüğüne sahiptirler. Kadınların daha çok beyaz rengi tercih etmelerinin temelinde, bu rengin temizlik ve saflığı sembolize etmesi ile birlikte Fâtımîler döneminde siyah rengin Abbâsîler tarafından kullanılmış olması yatmaktadır. Ayrıca, siyah rengi tercih eden İsnâaşerî Şîîlerinden kendilerini ayırma amacı da bu tercihleri etkileyen bir diğer husustur.²⁷¹

Bohrâ topluluğunda kıyafet birliğine rağmen, topluluk içindeki statü farklılıkları en belirgin biçimde başlık türleriyle ifade edilmektedir. Dört ana başlık tipi bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan Ahmadi, daha yüksek ve kabarık yapısı ile dikkat çeker ve

²⁶⁹ Engineer, *The Bohras*, 291.

²⁷⁰ Hussain, *Gulzare Daudi*, 78.

²⁷¹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 144; Eserî, *el-Bohra*, 223.

yalnızca dâi-i mutlak tarafından kullanılmaktadır. İkinci tür olan Ujjaini, en küçük ve en düzgün şekilde sarılan başlık olup, sadeliği ile öne çıkar. Üçüncü tür Surti, daha yüksek ve daha dolgun bir yapıya sahiptir. Dördüncü başlık türü ise Kathiawari olup, altın iplikle örülmüş konik bir yapıya sahiptir ve genellikle yüksek statülü kişiler tarafından tercih edilmektedir. Küçük çocukların başlıkları, erkeklerle aynı formda olmakla birlikte genellikle turuncu, sarı veya kahverengi gibi canlı renklerde olmaktadır. Bunlara ek olarak, el-Câmiatü's-Seyfiyye mezunları ve diğer din adamları pagri adı verilen özel bir başlık kullanmaktadırlar. Statüsü yüksek olan bireyler daha gösterişli başlıkları tercih ederken, sıradan topluluk üyeleri genellikle daha sade başlıklar olan topi veya feta kullanmayı tercih etmektedirler. Bu başlık türleri, topluluk içinde hem dinî hem de sosyal statünün dışavurumu olarak işlev görmektedir.²⁷²

3.9. Bohrâ Takvimi

Bohrâ topluluğunu Sünnî ve diğer Şîî Müslüman gruplardan ayıran en belirgin unsurlardan biri, kullandıkları takvim sistemidir. Bohrâlar, Fâtımî mirası olarak kabul edilen Mısır ay takvimini benimsemişlerdir. Bu takvim, ayın döngüsel hareketlerine dayalı olarak oluşturulmuş olup, 6 ay 30 gün, diğer 6 ay ise 29 günden oluşmaktadır. Geleneksel Arap ay takviminden farklılık arz eden bu sistemde otuz gün süren aylar: Muharrem, Rebûlevvel, Cemâziyelevvel, Recep, Ramazan ve Zilkade; yirmi dokuz gün süren aylar ise: Safer, Rebûlâhir, Cemâziyelâhir, Şaban, Şevval ve Zilhicce'dir. Bu düzen sabit ve sonlu bir yapıya sahiptir. Ayrıca, her üç yılda bir, 30 günlük ay sayısı yediye çıkarılarak takvimde denge sağlanmaktadır.²⁷³

Takvimleri sabit olduğundan dolayı diğer topluluklardan bir-iki gün ileridedir. Bu sebeple bayramlarını Sünnîler ve diğer Şîîlerden daha önce kutlamaktadırlar. Örneğin Müslümanlar oruç tutarken Bohrâ topluluğu Ramazan Bayramı'nı kutlar. Şîîler daha Muharrem matemine başlamadan Bohrâlar Muharrem ayına girdiklerinden, etkinliklere Şîîlerden önce başlamaktadırlar.²⁷⁴

Bohrâ topluluğu, haftanın her gününün belirli işlerin yapılması açısından farklı anlamlar taşıdığına inanmaktadır. Bu inanç doğrultusunda, herhangi bir işe başlamadan önce, o iş

²⁷² Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 108.

²⁷³ Sh. T. Lokhandwalla, "The Bohrâs a Muslim Community of Gujarat", *Studia İslâmîca* 3 (1955), 132. Ayrıca bk. Hussain, *Gulzare Daudi*, 103.

²⁷⁴ Amiji, "The Bohrâs of East Africa", 52.

için en uygun günün gelmesi beklenmektedir. Pazartesi günü, ilk banyonun yapıldığı gün olarak kabul edilmekte ve birine emanet bırakmak için uygun bir zaman olarak değerlendirilmektedir. Salı günü ise yeni bir yemek denemek, herhangi bir işe başlamak ve istirahat etmek açısından elverişli bir gün olarak kabul edilmektedir. Çarşamba günü, çocuklara isim verilmesi, evlilik akdinin gerçekleştirilmesi ve yeni işlere başlanması için uygun bir gün olarak görülmektedir. Perşembe günü, fil satın almak için elverişli bulunmazken; cuma günü keçi, cumartesi günü ise deve satın almak uygun görülmemektedir. Öte yandan, pazar günü, yeni işlere başlanması açısından olumlu değerlendirilen bir gündür.²⁷⁵

3.10. Bayramlar ve Törenler

Bohrâ yıllık ritüellerinin bir kısmı Sünnî ve Şîî uygulamalar ile ortak iken bir kısmı sadece Sünnî ya da sadece Şîîlerle ortak kutlanmaktadır. En fazla bayram veya törenin olduğu aylar Muharrem, Ramazan ve Zihhicce aylarıdır. Diğer aylarda çok fazla ritüel bulunmamakla birlikte üç önemli gün bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in doğum günü, 51. Dâî-i Mutlak Tâhir Seyfüddîn ve 52. Dâî-i Mutlak Muhammed Burhâneddîn'in doğum günleridir. Bunlara ilaveten pek çok imam ve dâî'nin doğum ve ölüm günleri, Hz. Fâtıma'nın şehadeti ile Hz. Ali'nin doğum günü düzenlenen törenlerle bu aylarda kutlanmaktadır.

Bir sene boyunca Dâvûdî Bohrâların özel önem atfettikleri gün ve gecelerine bakılacak olursa;

Muharrem ayının 1-10. günleri Âşûrâ, 27. günü 16. Dâî-i Mutlak Abdullah Fahrüddîn'in ölüm yıldönümü; Safer ayının 20. günü Hz. Hüseyin'in şehadetinin kırkıncı günü idrak edilen Erbeîn (Çelhum), 26-27. günleri Hz. Hasan'ın şehadeti; Rebûlevvel'in 12. günü Hz. Peygamberin doğum günü (mevlid); Rebûlâhîr'in 4. günü İmam Tayyib'in doğum günü, 20. günü 52. Dâî-i Mutlak Muhammed Burhâneddîn'in doğum günü; Cemâziyelâhîr'in 10. günü Hz. Fâtıma'nın şehadeti, 29. günü Receb ayının öncüsü ve velâyet bayramı; Receb ayının 13. günü Hz. Ali'nin doğum günü, 19. günü Tâhir Seyfüddîn'in vefatı, 27. günü Hz. Muhammed'e peygamberlik verildiği gün; Şâban ayının ilk günü Tâhir Seyfüddîn'in hayatı ve öğretilerinin anıldığı gün, 15. gecesi Berat

²⁷⁵ Hussain, *Gulzare Daudi*, 84.

Gecesi; Ramazan ayının 17. günü Hz. Muhammed'in annesi Âmine'nin anılması, 19. günü Hz. Hatice'nin anılması, 23. gecesi Kadir Gecesi; Şevval ayında Ramazan Bayramı; Zilkade ayının 27. günü Tâhir Seyfüddîn'in doğum günü; Zilhicce'nin 9. günü Arafat'ta vakfe, 10. günü Kurban Bayramı, 18. günü Gadîr-i Hum bayramı şeklinde idrak edilmektedir.

3.10.1.Muharrem Ayı Törenleri: Aşere-i Mübârek

Hicri takvime göre ilk ay olan Muharrem ayı, en önem verilen ve mezhebi ritüele sahip olan aydır. Şîî inancına göre üçüncü imam olarak kabul edilen Hz. Hüseyin, Irak'ın Kûfe şehrine yola çıktığı sırada beraberindeki yakınları ve destekçileriyle birlikte öldürülmüştür. Grunebaum'um da dediği gibi Hz. Hüseyin'in ölümü bir tür fedakârlık olarak yorumlanmış ve Şîî toplumunda bir kahramanlık sembolü olmuştur.²⁷⁶ Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin acılarını kendilerine hatırlatmak için her yıl Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü ay olan Muharremde çeşitli törenler icra ederler. Şîa ile ortak idrak edilen Âşûrâ merasimi bu ayın en önemli olayıdır. Bu sebeple ilk on gün Aşere-i Mübârek şeklinde anılır. İslam dünyasında Sünnî ve Şîîler arasında bir ayrışmaya sebep olan bu tören, Hindistan'da yalnızca Şîîlere özgü bir pratik olmaktan çıkmış; Hindu toplumu tarafından da sürdürülen ortak kültürel bir tören hâline gelmiştir.²⁷⁷

Dâî-i mutlak her yıl farklı bir şehirde âşûrâ merasimini bizzat kendisi yönetmektedir. Dünyanın dört bir yanından Bohrâ topluluğuna mensup inananlar bu merasimleri izlemek için törenin yapılacağı şehre akın etmektedir. Törene bizzat katılamayanlara da canlı takip etme imkânı sunulmaktadır. 2024 yılında Dubai'de gerçekleştirilen töreni 75.000 kişinin izlediği bildirilmiştir.²⁷⁸

Muharrem ayının ilk günü yemek ikramı ile karşılanmaktadır. Gücü yetenler her bir imam için bir çeşit yemek yapar, ona gücü yetmeyenler gaybet dönemine kadar olan imamların her birisi için hazırlar, ona da gücü yetmeyenler tek sayı olmak üzere yemek hazırlayıp ikram etmektedirler. Ayın ikinci günü ile onuncu günü arasında her gün sabah ve akşam olmak üzere İmam Hüseyin'in şehadetini anmak için vaazlar verilmektedir. Blank, on

²⁷⁶ Gustave E. von Grunebaum, *Muhammadan Festivals* (London: Curzon, 1988), 86.

²⁷⁷ Rahimi - Eshaghi, *Muslim Pilgrimage in the Modern World*, 242; Hasnain Baş, *Hinduların ve Tanrılarının İmam Hüseyin ile İlişkisi* (Katra Khuda Yar Khan, ts.), 31.

²⁷⁸ Moiz Jamali, "75,000 Dawoodi Bohrâs Gather in Dubai to Observe Ashara Mubarakâ", *The Dawoodi Bohrâs* (blog), 23 Temmuz 2023.

günün vaaz konularını her güne bir kişi gelecek şekilde sıralamaktadır. Hz. Âdem ile başlayan günler Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve İsâ, Muhammed, Fâtıma, Ali, Hasan, Hüseyin şeklinde devam etmektedir. Her gün vaaz konusuna geçilmeden mutlaka İmam Hüseyin'in şehit edilme hikayesi anlatılmaktadır. Blank'ın da dediği gibi bir Bohrâ müntesibi çocukluğundan beri bu olayı dinlediği için artık ezberindedir.²⁷⁹ Bu anlatılar esnasında dinleyiciler sesli bir şekilde ağlar ve elleri ile göğüslerine vururlar. Orada bulunan herkes o gün İmam Hüseyin ile beraber yeniden o acıları yaşamaktadır. Herkes o gün gün doğumundan batımına kadar yemek ve içmekten uzak durarak oruç tutmaktadır. Hatta küçük çocuklar bile bu oruca teşvik edilmektedir.²⁸⁰

Tâhir Seyfüddîn'nin âşûrâ arefesi yaptığı konuşmasından bir bölüm şu şekildedir:

“Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur. Salat ve selam, O’nun son peygamberi olan Hz. Muhammed’e ve onun tertemiz âline ve ashabına olsun.

İslam tarihinde Âşûrâ günü, tüm ilahi vahiyler arasında Kur’ân’ınkine benzer bir statüye sahiptir. Tıpkı Kur’ân olmadan İslam öğretilerinde bulunan değerli mücevherleri kazanamayacağımız gibi, Âşûrâ’da verilen kurbanlar olmasaydı, İslam’ın ışığı da var olmayacaktı. Peygamber bu dünyaya gelmeseydi, dünya İslam gibi bir dini edinemezdi. Aynı şekilde, torunu İmam Hüseyin’in şehadeti olmasaydı, İslam’ın bu dünyada hayatta kalması zor olurdu.”

“Bugün, 1300 yıldan fazla bir süre önce, talihsizlik bulutlarının üzerine yağdığı bir zamanda, Kerbelâ’nın çorak çölünde hakkın (doğru ve haklı olanın) sesini yükselten o zulüm görmüş İmam’ın şehadet günüdür. Bu, sadece İmam’ın cevabının- evet veya hayır- hak ile batıl (yalan) arasındaki zaferi ve yenilgiyi belirleyebildiği belirleyici bir andı.

İmam Hüseyin üç gün boyunca yiyecek ve sudan mahrum bırakıldı. İmam Hüseyin’in arkadaşlarının ve akrabalarının açlığı ve susuzluğu her an sıkıntısını daha da artırdı. Gencin [akrabalarının ve arkadaşlarının] şehadeti onu ölüm kadehinden tekrar tekrar içirdi ve masum şehzadelerin [oğullarının] feryadı sabrını sınamdı. Böylesine vahim bir durumda önünde sadece iki yol vardı; ya hak için kendini feda edecek ya da bâtıl önünde başını eğecekti...”²⁸¹

²⁷⁹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 70.

²⁸⁰ Amiji, “The Bohrâs of East Africa”, 50.

²⁸¹ Editor, “The Message of Imam Husain”, *The Dawoodi Bohrâs* (blog), 21 Ağustos 2020.

3.10.2. Ramazan ve Kurban Bayramı

Bohrâlar kullandıkları takvimden dolayı Ramazan Bayramı'nı diğer Müslümanlardan iki gün önce kutlamaktadır. Bundan dolayı gösterişli bir kutlama töreni gerçekleştiremezler. Çünkü onlar bayrama girdiklerinde diğer Müslümanlar hala oruç tutmaktadır. Bayram günü sabah namazı ile başlamaktadır. Ve uyandıklarında kuru hurma ile oruçlarını açarlar. Bayram günlerinde akrabalarını ziyaret ederler. Bayram yiyeceği olarak o güne özgü şekerli süt veya kuru meyve gibi yiyecekler yenir.²⁸²

Bohrâlar Kurban Bayramı'nı da diğer Müslümanlarla aynı zamanda kutlamamakta; diğer Müslümanlardan iki gün önce idrak edilmektedir. Gücü yeten herkesin kurban kesmesi vaciptir. Hacda olan hacıların da istenilen koşulları sağlayan bir hayvan kurban etmeleri gerekmektedir. Gün farkından dolayı Bohrâlar dört gün süren Kurban Bayramı'nın üçüncü gününde diğer Müslümanlarla beraber kurbanlarını kesmeyi tercih ederler. Kesilen kurbanın eti fakirlere, ev halkına ve ziyarete gelen misafirlere yedirilmektedir.²⁸³

3.10.3. Gadîr-i Hum Bayramı

Zilhicce ayının 18. günü İmâmiyye Şîa'sında olduğu gibi Bohrâlar için de kutsal bir gün ve bayram olarak kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'in Veda Haccı dönüşünde durakladığı Gadîr-i Hum denilen mevkide Hz. Ali'yi halefi olarak tayin ettiğini kabul eden Bohrâlar, bugünü bir bayram olarak kutlamaktadırlar. Bugünü tüm Bohrâlar oruç ile geçirirler ve öğle namazından sonra bağlılık yemini olan misak yeminini tazelerler. Bugün on beş yaşına gelmiş ve artık topluluğun üyesi olmaya hak kazanmış küçük Bohrâlar da bir törenle ilk yeminlerini etmektedirler.²⁸⁴

3.11. Ölüm ve Cenaze

Bir Bohrânın doğumla başlayan ve hayatının her anında dâî-i mutlakı idrak eden hikayesi ölümüyle neticelenir. Kişinin ölümü ve cenazesi de mezhebi unsurların ve müntesibi olduğu topluluğun gölgesi altında geçer. Bohrâlarda ölümle ilgili törenler, genel hatlarıyla diğer Müslüman topluluklardaki uygulamalara benzerlik göstermektedir. Ancak bu süreçlerin tamamı, Davet otoritesinden alınan izin çerçevesinde gerçekleştirilmek

²⁸² Amiji, "The Bohras of East Africa", 52; Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 82.

²⁸³ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 84.

²⁸⁴ Amiji, "The Bohras of East Africa", 51.

zorundadır. Din adamları tarafından onaylanmayan bireylerin cenazeleri, Bohrâlara ait mezarlıklara defnedilememektedir.

Ölüm anı yaklaştığında, bireyin yönü kibleye çevrilmekte ve başucunda Kur'ân'dan belirli ayet ve cüzler okunmaktadır. Ölmeden önce, bireyin ağzına bir parça bal sürülmekte ve kulağına ezan okunmaktadır. Geleneksel dinî ritüellerin devamlılığını sağlayan bu uygulamalar, topluluğun otorite yapısının ölüm sonrası pratiklere dahi yön verdiğini göstermektedir.²⁸⁵

Kişinin son nefesini vermesinin ardından, cenaze işlemlerini yürütmekle yetkili olan mollaya haber verilmektedir. Cenaze sürecinin resmî olarak başlatılabilmesi için, hakku'n-nefs adı verilen ve ibadet niteliğindeki malî bir vecibenin yerine getirilmesi gerekmektedir.²⁸⁶ Bu ödemenin ardından cenaze, yıkanmak üzere gasilhaneye götürülür. Yıkama işlemi tamamlandıktan sonra, yerel âmil tarafından imzalanmış ve içerisinde dua bulunan bir bez parçası, merhumun göğsüne yerleştirilmektedir. Bu bezin üzerine yazılmış olan dua şu şekildedir:

“Taşlanmış şeytanın şerrinden Yüce Allah'a ve mükemmel doğasına sığınırım. Ey Allah'ım! Bu ölen ve ölümü hakkında hüküm verdiğin kulun zayıf ve fakirdir, senin merhametine muhtaçtır. Onun günahlarını bağışla, ona lütfet ve ruhunu Peygamberlerin, doğruların, şehitlerin ve kutsal insanların ruhlarıyla birlikte yücelt. Çünkü onlarla birlikte olmak güzeldir. Bu, senin lütfundur.

Ey Allah'ım! Toprağın içinde kalan bedenine merhamet et ve ona şefkatini göster ki acılardan kurtulsun, sığınağı senin sevgili meleklerin, huzurlu meleklerin, peygamberlerin, yaratılmışların en iyisi olan resuller ve seçilmiş peygamberler aracılığıyla iyi bir yer olsun; yeryüzünde yürüyenlerin en hayırlısı ve göğün gölgelendiklerinin en iyisi olan Seçkin Emin Muhammed ve halifesi Ali b. Ebî Tâlib, asil imamların babası ve Peygamberinin omuzlarından ağır yükleri kaldıran kişi hürmetine;

Ve Efendimiz Fâtîmetü'z-Zehrâ ve Peygamberinin soyundan olan çocukları Hasan ve Hüseyin hürmetine; ve Hüseyin'in oğlu Ali; Ali'nin oğlu Muhammed; Muhammed'in oğlu Ca'fer ve Ca'fer'in oğlu İsmâil ve İsmâil'in oğlu Muhammed; ve Abdullah el-Mestûr; ve Ahmed el-Mestûr; ve Hüseyin el-Mestûr; ve Efendimiz Mehdî; ve Efendimiz Kâim ve Efendimiz Mansûr; ve Efendimiz Muizz; ve

²⁸⁵ Hussain, *Gulzare Daudi*, 73.

²⁸⁶ Hollister, *The Shia of India*, 292.

Efendimiz Azîz; ve Efendimiz Hâkim ve Efendimiz Zâhir; ve Efendimiz Müstansır; ve Efendimiz Musta‘lî; ve Efendimiz Âmir; ve Efendimiz Emirü’l-Müminin İmam Ebu’l-Kâsım et-Tayyib, ve onların vekilleri ve temsilcileri; ve resuller; ve Ahir Zaman Kâim’i ve onun temsilcileri; ve zamanın dini imamları hürmetine. Allah’ın rahmeti onların üzerine olsun.

Ve şu anki zamanın Resul Dâîsi ve efendimiz ve liderimiz ve onun vekilinin efendisi ve onun efendisinin komşusu olan efendimiz hürmetine. Allah en iyi vekil ve en iyi savunucudur. Güç ve kudret yalnızca Allah’tandır.”²⁸⁷

Yas tutanların hürmetlerini sunmaları için cenaze birkaç saat bekletilmektedir. Bundan sonraki bütün uygulamalar erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadınlar mezarlıktaki sürece katılmamaktadırlar. Cenaze mescit içinde omuz altında taşınırken dışarı çıkınca omuzlanarak taşınır ve Bohrâ mezarlığına götürülür. Ölü sağ tarafı üzerine kibleye dönük bir şekilde defnedilir. Ölümden sonra, 3. gün (Tiia), 9. gün (Noamia), 30. gün (Masma), 40. gün (Chahlum) ve son olarak ölüm yıldönümünde (Urs) bir vefat yıl dönümü tertip edilir. Ve bu günlerde âmil, ölen kişi için dualar okumaktadır.²⁸⁸

²⁸⁷ Hussain, *Gulzare Daudi*, 101-102; Eserî, *el-Bohra*, 327.

²⁸⁸ Hussain, *Gulzare Daudi*, 74.

SONUÇ

Bu çalışmada, İslam dünyasında az bilinen bir grup olan Davûdî Bohrâ topluluğu, tarihsel, teolojik ve kültürel boyutlarıyla ele alınarak bir analize tabi tutulmuştur. Araştırmanın ilk bölümünde, Şîa'nın günümüzde yaşayan kollarından birisi olan İsmâîlîliğin tarihsel temelleri ile Fâtımîler sonrası Musta'îlî-İsmâîlîlerin gelişimi incelenmiş, bu bağlamda Dâvûdî Bohrâların kökeni, Hindistan'a yerleşme süreçleri ve farklı kollarla yaşanan ayrışmalar detaylandırılmıştır. Bu tarihsel arka plan, Bohrâ kimliğinin nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmuştur.

İkinci bölümde, topluluğun inanç sistemi; peygamberlik ve imamet anlayışı, dâî-i mutlaklık makamının otoritesi ve ibadet pratikleri değerlendirilmiştir. Bu inanç yapısının, bireylerin dini hayatlarını nasıl şekillendirdiği ve topluluğun ruhani liderliğe dayalı hiyerarşik yapısının nasıl sürdüğü ortaya konmuştur. Özellikle dâî-i mutlakın merkezi rolünün hem dinî hem de dünyevî otoritenin topluluk nezdinde birleştiği özel bir yapı olduğu görülmüştür.

Her ne kadar inanç esasları bakımından açıkça Şîî geleneğin bir parçası olsalar da Dâvûdî Bohrâlar'ın ibadet pratikleri birçok açıdan Sünnî Müslümanlarla dikkate değer benzerlikler göstermektedir. Özellikle namaz, oruç, hac gibi temel ibadetlerin şekli uygulamaları, günlük dini pratikleri Sünnî mezheplerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu benzerlik, dışarıdan bakıldığında Bohrâların Sünnî gelenek içinde algılanmasına neden olabilse de topluluğun teolojik altyapısı, özellikle imamet inancı, dâî-i mutlakla mutlak bağlılık ve batınî yorum geleneği gibi unsurlar, onların İsmâîliyye'nin Musta'îlî-İsmâîlî koluna mensup olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Dâvûdî Bohrâlar, ibadet biçimlerinde Sünnî pratiklerle benzeşse de inanç öğretileri bakımından Şîî düşüncesinin kendine özgü bir yorumunu temsil ederler. Bununla birlikte her ne kadar İsmâîlî geleneğe ait bir topluluk olsalar da Nizârî İsmâîlîliğinden önemli ölçüde farklılaştıkları da görülmüştür. Nizârîlerin bugün İslam şeriatine zıt bazı uygulamalar gerçekleştirmeleri, namaz, oruç, hac gibi ibadetleri batınî şekilde anlayıp İslam dünyasından son derece farklı şekilde uygulamaları, imamlarının hâzır olduğuna inanıp liderlerine İmâm demeleri onları Bohrâlardan ayırmaktadır. Dolayısıyla aynı kökene sahip olsalar da Bohrâların Şîa'nın daha çok Ca'ferî koluna yakın oldukları, imam silsileleri farklı olsa da her iki grubun da imamlarının gaybette olduğuna inanmaları,

namaz, hac, oruç gibi uygulamalarda benzer fıkhi süreçleri işletmeleri bu iki grubu birbirine önemli ölçüde yaklaştırmaktadır.

Üçüncü ve son bölümde ise Dâvûdî Bohrâ kimliğinin doğumdan ölüme kadar olan yaşam döngüsü içinde nasıl inşa edildiği analiz edilmiştir. Eğitim kurumları, evlilik ritüelleri, dil kullanımı, kılık-kıyafet normları ve topluluk içi törenler bu insanın temel yapı taşlarıdır. Aynı zamanda grup içi muhalefet ve reformist hareketlerin varlığı, Dâvûdî Bohrâların modernleşme ve gelenek arasındaki dengeyi nasıl kurmaya çalıştığını göstermektedir. Dikkat çekici bir diğer husus ise, bu topluluğun moderniteyle uyum içinde yaşarken kültürel ve dini kimliğini asimile olmadan koruyabilmiş olmasıdır. Teknolojiyi, eğitim sistemlerini ve küresel iletişim araçlarını etkin şekilde kullanan Davûdî Bohrâlar, geleneksel değerlerinden ödün vermeksizin çağın gereklerine uyum sağlayabilmişlerdir. Bu çalışmada, Musta'li-İsmâilî geleneğin Hindistan merkezli bir kolu olan Dâvûdî Bohrâlar ele alınmıştır. Ancak aynı tarihsel kökenden gelen Yemen merkezli Süleymânî kolu, henüz yeterince incelenmemiş bir alan olarak dikkat çekmektedir. Süleymânî Bohrâlar, benzer bir teolojik temele sahip olmakla birlikte, farklı coğrafi, siyasi ve kültürel şartlar altında gelişmişlerdir. Bu nedenle ileride yapılacak akademik çalışmalar için, Dâvûdî ve Süleymânî kollarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi; Musta'li-İsmâilîliğin çeşitliliğini daha iyi anlamaya, ayrıca Şiîliğin alt kolları arasındaki farklılaşmaları analiz etmeye katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- A *Complete Book of Namaz and Dua I*, <http://www.dawoodi-bohras.com/pdfs/NamazDua%20part-1.pdf>
- Ağırakça, Ahmet. *Emeviler Döneminde Kıyamlar: Saltanata Karşı Hilafet Mücadelesi*. İstanbul: Şafak, 1992.
- Al-Deen, Maysaa Shuja. "The Ismaili Minority: Between Oppression and Integration", 33.
- Amiji, Hatim. "The Bohras of East Africa". *Journal of Religion in Africa* 7 (2024), 27-61.
- Arslan, Hulusi - Bozkurt, Mustafa. *SistematiK Kelâm*. Malatya, 3. Basım, 2018.
- Avcu, Ali. *Horasan-Maveraünnehir'de İsmailîlik*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2018.
- Avcu, Ali. "Karmatîler: Ortaya Çıkışları, Fikirleri, Edebiyatı ve İslam Düşüncesine Katkıları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/1 (ts.), 199-246.
- Bağlıoğlu, Ahmet. "Dürzî Mezhebinin Teşekkülünde Hasan b. Haydara el-Fergânî ve Muhammed b. İsmail Neştekin ed-Derezî'nin Rolü". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2012).
- Baş, Hasnain. "Hinduların ve Tanrılarının İmam Hüseyin ile İlişkisi". Katra Khuda Yar Khan, ts.
- Berîdi, Hamad Abdul el-Celîl el-. "Şuzuzu Fi'l Akâid ve Şuzuzu fi'l Avâkıf el-Bohrâ". *Merkezi Salâfî li'l Buhûsi ve e-Dirâsât*, 30.
- Blank, Jonah. *Mullahs on the Mainframe: Islam and Modernity among the Dawudi Bohras*. Chicago: University of Chicago Press, 2001.
- Bootwala, Yasmin. "A Review of Female Genital Cutting in the Dawoodi Bohra Community: Part 3—the Historical, Anthropological and Religious Underpinnings of FGC in the Dawoodi Bohras". *Current Sexual Health Reports* 11/3 (15 Eylül 2019), 228-235. <https://doi.org/10.1007/s11930-019-00214-x>
- Bulut, Halil İbrahim. *İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Büyükkara, Mehmet Ali. "Bir Bilim Dalı Olarak İslâm Mezhepleri ile İlgili Metodolojik Problemler". *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes'elesi*.
- Campbell, Jamaes. "Gujarat Musalmans". *Gazetteer of the Bombay Presidency* (1899), blm. 2.
- Çelik, Aydın. *Fatımîler Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.

- Daftary, Farhad. *Historical Dictionary of the Ismailis*. The Scarecrow Press, 2012.
- Daftary, Farhad. *İsmaililer: Tarihleri ve Öğretileri*. çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Alfa, 2017.
- Demirer, Hasan Basri. *Hindistan'da İsmaililik*. İzmir: İzmir Katip Çelebi, 2025.
- Editor. "The Message of Imam Husain". *The Dawoodi Bohras* (blog), 21 Ağustos 2020. <https://www.thedawoodibohras.com/the-message-of-imam-husain-as/>
- Ekber, Nâşî el-. *Mesâilu'l-İmame ve Muktetafât mine'l-Kitâbi'l-Evsat fî'l-Makâlât*. ed. Josef van Ess, 1971.
- El-Eseri, Rahmetullâh. *el-Bohrâ Târîhuhâ ve Akâiduhâ*. Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Doktora Tezi, 1985.
- Engineer, Asghar Ali. "Dawoodi Bohra Reform Movement".
- Engineer, Asghar Ali. *The Bohras*. Delhi: Vikas Publishing House, 1993.
- Engineer, Asghar Ali. "The Bohras: Bound by Terror". *Economic and Political Weekly* 14/23 (1979).
- Enthoven. *The Tribes and Castes of Bombay*. Bombay: Government Central Press, 1920.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "İslam Mezhepleri Tarihi Araştırmalarında Karşılaşılan Bazı Problemler". *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Ghadiyally, Rehana. "Devotional Empowerment: Women Pilgrims, Saints and Shrines in a South Asian Muslim Sect". *Asian Journal of Women's Studies* 11 (2005).
- Grunebaum, Gustave E. von. *Muhammadan Festivals*. London: Curzon, 1988.
- Halm, Heinz. *Shi'ism*. Edinburgh University Press, 2004.
- Halm, Heinz. *The empire of the mahdi : the rise of the fatimids*. E.J. Brill, 1996.
- Hollister, John Norman. *The Shia Of India*. London: Luzac and Co., 1953.
- Hussain, Abdul. *Gulzare Daudi for the Bohras of India*, ts.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik. *Siretü'n-Nebi*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Ivanow, Wladimir Alekseevich. *Ismaili Tradition Concerning the Rise of the Fatimids*. Oxford: Oxford University Press, 1942.
- "Ismail K. Poonawala Bohra Scholar Who Speaks Truth to Power" (Görüşmeci: Shaukat Ajmeri, Görüşme 2013).

- İmadüddin, İdris. *Uyûnu'l-Ahbâr ve Funûnu'l-Âsâr*. ed. Eymen Fuâd Seyyid. Kahire: Daru'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2019.
- Jamali, Moiz. "75,000 Dawoodi Bohras Gather in Dubai to Observe Ashara Mubaraka". *The Dawoodi Bohras* (blog), 23 Temmuz 2023. <https://www.thedawoodibohras.com/75000-dawoodi-bohra-community-members-gather-in-dubai-to-observe-ashara-mubaraka/>
- jiwabhai, Muhammet Ali İbn. *Mausame-i Bahar*. 3 Cilt, 1894.
- Kartaloğlu, Habib. "Şîa/Doğu ve Teşekkülü". *İslam Mezhepleri Tarihi*. ed. Mehmet Saffet Sarıkaya - Mehmet Ümit. 87-97. Ankara: Nobel, 2022.
- Kaya, Seyfettin. "Ortaçağ Arap-İslam Devletlerinde İlm-i Nücum ve Müneccimlik". *History Studies International Journal of History* 11/6 (20 Aralık 2019), 2311-2324. <https://doi.org/10.9737/hist.2019.813>
- Kirmânî, Hamidüddin Ahmed b. Abdullah. *Rahatü'l-akl. Dârü'l-Endelüs*, 1983.
- Kirmânî, Hamidüddin Ahmed b. Abdullah el-. *El-Mesâbih Fî Isbâti'l-Imâme = Master of the Age: An Islamic Treatise on the Necessity of the Imamate*. çev. Paul E. Walker. London: The Institute of Ismaili Studies, 2007.
- Kutlu, Sönmez. "İslam Mezhepleri Tarihinde Usûl Sorunu". *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes'elesi*. 391-440. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Lokhandwalla, Sh. T. "The Bohras a Muslim Community of Gujarat". *Studia Islamica* 3 (1955), 117. <https://doi.org/10.2307/1595105>
- Meryem İbrahim, Muhammed Emin İbrahim. *Tâifetü'l-Bohratü'l-İsmâîliyyetü fî'l-Hind Târihuhâ ve hakikatü Akidetüha*. Kahire: Darü'l-Afaki'l-Arabiyye, 2022.
- Mes'udi, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali. *et-Tenbih ve'l-İşraf: Dünya Coğrafyası ve Tarihi*. çev. Mithat Eser. Ankara Okulu Yayınları, 2020.
- Misra, Satish C. *Muslim Communities in Gujarat Preliminary Studies in their History and Social Organization*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publisher, 1985. <http://ktp.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=eng&idno=117547&wKitaplar=history>
- Momen, Moojan. *An Introduction to Shi'i Islam*. Yale University Press, 1985.
- Najmuddin, Yusuf. *The 53 Rd Al-Dai al-Fatimi 75 Momentous Years in Retrospect*. India: Aljamea-tus-Saifiyah, 2019.
- Nevbahtî, Ebû Muhammed Hasan b. Musa b. Hasan en-. *Fıraku's-Şia*. İstanbul: Matbaatü'd-Devle, 1931.
- Nu'mân b. Muhammed, el-Kâdî. *De 'â'imü'l-İslâm*. Kahire: Dâr'ul-Maârif, 1965. Basım, ts.

- Nu'mân b. Muhammed, el-Kâdî. *El-Mecâlis ve'l-Müsâyerât*. Lübnan: Dâr'ul-Muntazar, 1996.
- Nu'mân b. Muhammed, el-Kâdî. *Iftitah al-Da'wa*. ed. Hamid Haji. London: The Ismaili Studies, 2006.
- Nüveyri, Şehabeddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed en-. *Nihayetü'l-Ereb Fî Fünuni'l-Edeb*. ed. Muhammed Cabir Abdullah Ale'l-Hiyne. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1984.
- Onat, Hasan. *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Onat, Hasan. "Şiiliğin Doğuşu Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1-2 (1997), 79-118.
- O'Sullivan, Michael. *No Birds of Passage: A History of Gujarati Muslim Business Communities, 1800-1975*. Cambridge: Harvard University Press, 1. Basım, 2023.
- O'Sullivan, Michael. "The Multiple Registers of Arabic in the Daudi Bohra Da'wa and South Asian Public Life, c. 1880–1920". *International Journal of Middle East Studies* 55/1 (Şubat 2023), 152-158. <https://doi.org/10.1017/S0020743823000430>
- Öz, Mustafa. *Başlangıç Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze Şiilik ve Kolları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Öz, Mustafa. "Bohrâ". 6/273-274. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992.
- Öz, Mustafa. "Müsta'liyye". 32/116-118. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, ts.
- Patherya, Mudar. *Woh Jab Yaad Aay Bahut Yaad Aayed*, 2008.
- Project, Joshua. "Bohra in India". Erişim 28 Mayıs 2025. https://joshuaproject.net/people_groups/16494/IN
- Qutbuddin, Tahera. "Bohras". *The Encyclopaedia of Islam*. 3/56-66. Leiden-Boston: Brill, 2013.
- Rahımı, Babak - Peyman Eshaghı (ed.). *Muslim Pilgrimage in the Modern World*. ABD: The University of North Carolina Press, 2019.
- Rangwala, Sarah. *A Study of The History of The Dawoodi Bohra Community and Its Contribution to Arabic Literature in India*. Gucerat: The South Gujarat University, 1991.

Sansarkan, Yusuf. *İsmâililiğin Yeni Eflâtuncu Dönüşümü: Ebû Ya‘Kub Es-Sicistânî Örneği*. Bursa: Bursa Uludağ, Doktora Tezi, 2022.

Sarıkaya, Mehmet Saffet - Mehmet Ümit (ed.). *İslam Mezhepleri Tarihi*. Nobel, 2022.

Sicistânî, Ebû Ya‘kub. *El-Yenâbi*. Beyrut: El- Mektebetü’t-Ticârî li’t-Tibâa ve’n-Neşr, 1. Basım, 1965.

Sicistânî, Ebu Yakub. *Kitâbü’l-İftihar*. Beyrut: Dârü’l-Endelüs, 2000.

Sullivan, Michael. “Indian Money, Intra-Shi’i Polemics, and the Bohra and Khoja Pilgrimage Infrastructure in Iraq’s Shrine Cities”. Erişim 20 Ocak 2025. https://www.academia.edu/44733752/Indian_Money_Intra_Shii_Polemics_and_the_Bohra_and_Khoja_Pilgrimage_Infrastructure_in_Iraqs_Shrine_Cities_JRAS_

Şirazî, Müeyyed fi’d-Din. *El-Mecalisü’l-Müeyyediyye*. ed. Kâmil Hüseyin. Kahire: Dârü’l-Ktiabi el-Misri, 1949.

Takkuş, Muhammed Süheyl. *Tarihü’l-Fatımiyyin fî şimali İfrikiyye ve Mısır ve biladi’ş-Şam*. Beyrut: Dârü’n-Nefâis, 2001.

Tamir, Arif. *Tarihü’l-İsmailiyye*. London: Riyazü’r-Reis li’l-Kütüb ve’n-Neşr, 1991.

Tan, Muzaffer. *İsmailiyye’nin Teşekkül Süreci*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2005.

Tıgılı, Asiye. “Tayyibî İsmâilîler’de Nefsânî Tekâmül ve Tenasüh”. *e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 1 (2023), 35-65.

Ümit, Mehmet. *Zeydiyye- Mu’tezile etkileşimi : Zeyd b. Ali’den Kasım er-Ressi’nin ölümüne kadar*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010.

Verdânî, Salih el-. *Mısırda Şiilik*. Kahire: Mektebetü’l-Medbûlî, 1993.

Yemen, Hazar. “Community: Introduction to the Alawi Bohras”. *A Neo-Fatimid Tressury of Books*. 382. Edinburgh university press, 2022.

Yusuf Abd’il Qadir. *Ramzan Full Hafti*, 2019. <http://archive.org/details/ramzan-full-hafti>

İnternet Kaynakları

“Al imtehan al sanawi - Aljamea-Tus-Saifiyah”. Erişim 09 Kasım 2024. <https://jameasaifiyah.edu/al-imtehan-al-sanawi/>

Dawat-e-Hadiyah. “Badri Mahal”. Erişim 17 Haziran 2025. <https://dawatehadiyah.org/badri-mahal/>

- The Dawoodi Bohras USA. “Bohras USA”. Erişim 07 Nisan 2025.
<https://usa.thedawoodibohras.com/>
- “DARGAH E HAKIMI”. Erişim 28 Mayıs 2025.
<https://www.dargahakimi.org/about.php?aid=OWJ3OWNSOTdFalVmczdONTVhZlFCUT09>
- “Dawoodi Bohra Case | No Change In Dawoodi Bohra Community Leadership, High Court Junks Petition”. haz. NDTV. Yayın Tarihi 23 Nisan 2024.
<https://www.youtube.com/watch?v=Gmwh8JgWpH8>
- “Dawoodi Bohras - Udaipur History - 1”. Erişim 28 Mayıs 2025.
https://www.dawoodi-bohras.com/about_us/jamaats/udaipur/udaipur_history_1/?utm_source=chatgpt.com
- “Dr Syedna Mohammed Burhanuddin’s final journey begins”. Erişim 31 Ocak 2025.
<https://www.ndtv.com/india-news/dr-syedna-mohammed-burhanuddins-final-journey-begins-548180>
- The Dawoodi Bohras. “Education”. Erişim 06 Kasım 2024.
<https://www.thedawoodibohras.com/education/>
- archive.md. “Faith & food in the Bohra way : Sourish Bhattacharya, News - India To...”. 05 Nisan 2014. Erişim 28 Mayıs 2025. <https://archive.md/HVaEQ>
- “Galiyakot Mazar Booking for Dawoodi Bohra - Mumineen Travel Portal”. Erişim 28 Mayıs 2025. https://www.zaareen.com/mazaraat/galiyakot/syedi-fakhruddin-shaheed.html?utm_source=chatgpt.com
- The Times of India*. “HC disposes of litigations over Dawoodi Bohra trusts, properties” (24 Mayıs 2024).
https://timesofindia.indiatimes.com/city/ahmedabad/hc-disposes-of-litigations-over-dawoodi-bohra-trusts-properties/articleshow/110377352.cms?utm_source=chatgpt.com
- The Dawoodi Bohras. “His Holiness Syedna Mohammed Burhanuddin”. Erişim 29 Ocak 2025. <https://www.thedawoodibohras.com/office-of-the-al-dai-al-mutlaq/syedna-mohammed-burhanuddin/>
- The Dawoodi Bohras. “His Holiness Syedna Taher Saifuddin”. Erişim 27 Ocak 2025.
<https://www.thedawoodibohras.com/office-of-the-al-dai-al-mutlaq/syedna-taher-saifuddin/>
- “Learn Quran | Edexcel Board Institute Mumbai | Rawdat al-Quran | Rawdat al-Quran al-Kareem”. Erişim 16 Kasım 2024. <https://rawdatalquran.com/about-us/>
- The Dawoodi Bohras. “Mahad Al-Zahra”. Erişim 16 Kasım 2024.
<https://www.thedawoodibohras.com/mahad-al-zahra/>

“Nairobi Campus - Aljamea-Tus-Saifiyah”. Erişim 09 Kasım 2024. <https://jameasaifiyah.edu/nairobi-campus/>

The Times of India. “Saifee Hospital- The Centre for World-Class Healthcare Facilities” (28 şubat 2020). <https://timesofindia.indiatimes.com/times-health-survey/articles/saifee-hospital-the-centre-for-world-class-healthcare-facilities/articleshow/74380775.cms?from=mdr>

The Dawoodi Bohras. “Syedna Mufaddal Saifuddin 53rd Leader of the Dawoodi Bohra Community”. Erişim 29 Ocak 2025. <https://www.thedawoodibohras.com/office-of-the-al-dai-al-mutlaq/syedna-mufaddal-saifuddin/>

Deccan Herald. “Syedna Mufaddal Saifuddin Wins Succession Battle of Dawoodi Bohra Community”. Erişim 21 Mayıs 2025. <https://www.deccanherald.com/india/maharashtra/dawoodi-bohra-succession-row-bombay-hc-dismisses-suit-against-appointment-of-syedna-mufaddal-saifuddin-2990459>

The Dawoodi Bohras of Australia & New Zealand. “The Dawoodi Bohras of Australia & New Zealand”. Erişim 30 Mart 2025. <https://aus.thedawoodibohras.com/>

The Dawoodi Bohras of Canada. “The Dawoodi Bohras of Canada”. Erişim 30 Mart 2025. <https://ca.thedawoodibohras.com/>

The Dawoodi Bohras Middle East. “The Dawoodi Bohras of Middle East”. Erişim 30 Mart 2025. <https://me.thedawoodibohras.com/>

The Dawoodi Bohras of Pakistan. “The Dawoodi Bohras of Pakistan”. Erişim 07 Nisan 2025. <https://pk.thedawoodibohras.com/>

The Dawoodi Bohras UK. “The Dawoodi Bohras of the United Kingdom”. Erişim 07 Nisan 2025. <https://uk.thedawoodibohras.com/>

Fatemi Dawat. “The Syedna Case: Exposing the Succession Conspiracy”. Erişim 21 Mayıs 2025. <https://www.fatemidawat.com/videos/featured/the-syedna-case-exposing-the-succession-conspiracy>

“The Three Stages at a Glance - Aljamea-Tus-Saifiyah”. Erişim 09 Kasım 2024. <https://jameasaifiyah.edu/the-three-stages-at-a-glance/>

“Welcome to the Official Website of Shi’a Isma’ili Musta’alavi Taiyebi Alavi Bohras - Home page”. Erişim 11 Haziran 2025. <https://www.alavibohra.org/>

EK

Ek 1: Fotoğraflar²⁸⁹

51. Dâ-i Mutlak Tâhir Seyfuddîn

Soldan sağa, Dâvûdî Bohrâ topluluğunun 51., 52. ve 53. Dâ-i Mutlakları

²⁸⁹ Bu Ek'teki fotoğraflar <https://www.thedawoodibohras.com/> ve *The 53 rd al-Dai al-Fatimi 75 momentous years in retrospect* kitabın'dan alınmıştır.

52. Dâi-i Mutlak Muhammed Burhâneddin şü anki Hindistan Cumhurbaşkanı Narendra Modi ile.

52. Dâi-i Mutlak Muhammed Burhâneddin IV. Ağa Han Şah Kerîm el-Hüseynî ile.

53. Dâi-i Mutlak Mufaddal Seyfüddîn Dubai emiri Muhammed b. Râşid el-Mektûm ile.

عالي قدر بفضل
۱۳۶۵

51. Dâi-i Mutlak Tâhir Seyfüddîn'in el yazısı ile Mufaddal'ın adı ve altında sayısal değeri.

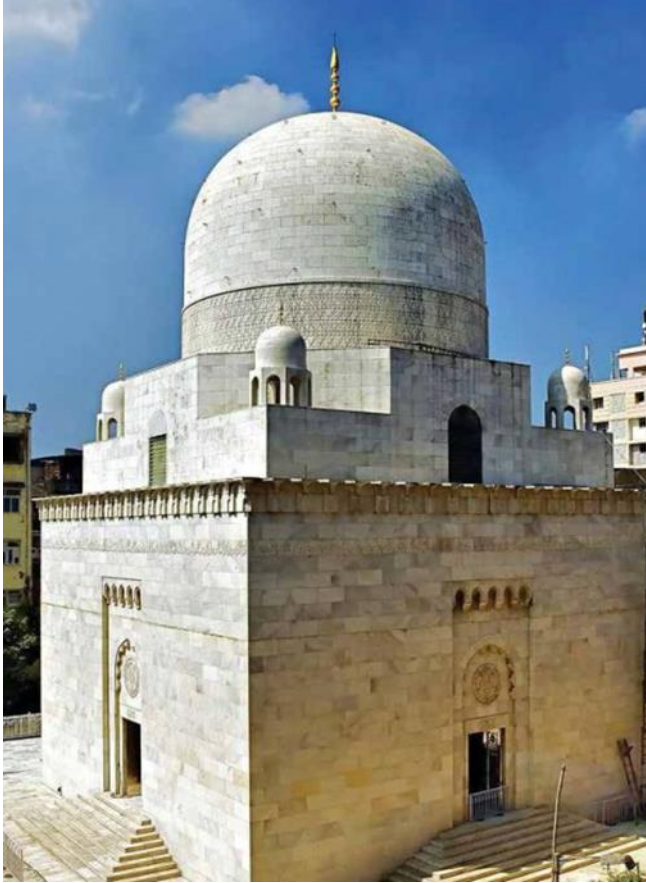
Pakistan'ın en yüksek sivil ödülü olan Nişan-ı Pakistan'ın Mufaddal'a takdimi.

Sindh Valisi Dr. Ishrat-ul-Ibad Khan'ın, 9 Eylül 2015 tarihinde Karaçi Üniversitesi adına Dâi-i Mutlak'a fahri doktora unvanı takdimi.

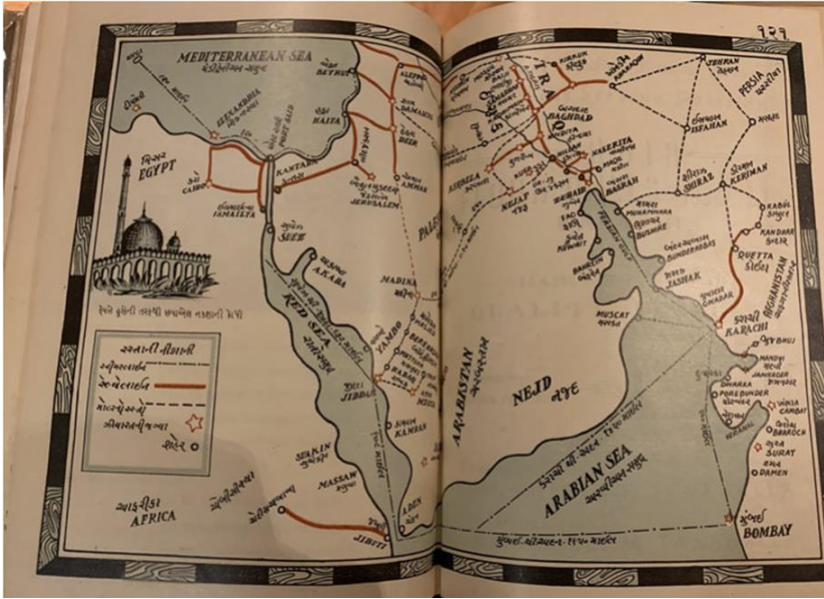
Nisan 2015'te Aligarh Müslüman Üniversitesi protokolleri ve yönergeleri uyarınca, Mufaddal Seyfüddîn'in bir seçimde şimdiye kadar görülen en büyük farkla AMU şansölyesi seçilmesi.

Ravza-i Tâhire (Raudat Tahera/روضۃ طاہرہ)'nın dış görünümü.

Ravza-i Tâhire (Raudat Tahera/روضه طاهره)'nın içerisinde bulunan 51. ve 52. Dâ-i Mutlakların mezarları.

Faiz-i Hussain tarafından çizimi yapılan Bohrâ hac güzergahı haritası.

C  m  t  's-Seyfiyye'nin Nairobi kampüsünden bir görüntü.

Ma'hedü'z-Zehr  

Bir Bohrâ ailesinin kılık kıyafeti.

Davet yönetiminin merkez ofisi Bedri Mahal

Ek 2: Dâvûdî Bohrâ Dâî-i Mutlakları Listesi²⁹⁰

a. Yemen'deki Müsta'li Dâî-i Mutlaklar

1. Züeyb b. Mûsâ el-Vadii (ö. 546/1151)
2. İbrahim b. el-Hüseyn el-Hamidî (ö. 557/1162)
3. Hatim b. İbrahim el-Hamidî (ö. 596/1199)
4. Ali Hatim el-Hamidî (ö. 605/1209)
5. Ali b. Muhammed b. el-Velid (ö. 612/1215)
6. Ali b. Hanzala el-Vadii (ö. 626/1228)
7. Ahmed b. el-Mübârek Muhammed b. el-Velid (ö. 627/1230)
8. el-Hüseyn b. Ali b. Muhammed b. el-Velid (ö. 667/1268)
9. Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. el-Velid (ö. 682/1284)
10. Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Hanzala (ö. 686/1287)
11. İbrahim b. el-Hüseyn b. Ali b. el-Velid (ö. 728/1328)
12. Muhammed b. Hatim b. el-Hüseyn b. el-Velid (ö. 729/1329)
13. Ali b. İbrahim b. el-Hüseyn b. el-Velid (ö. 746/1345)
14. Abdülmuttalib b. Muhammed b. Hatim b. el-Velid (ö. 755/1354)
15. Abbas b. Muhammed b. Hatim b. el-Velid (ö. 779/1378)
16. Abdullah b. Ali b. Muhammed b. el-Velid (ö. 809/1407)
17. el-Hasan b. Abdullah b. Ali b. el-Velid (ö. 821/1418)
18. Ali b. Abdullah b. Ali b. el-Velid (ö. 832/1428)

²⁹⁰ Daftary, *İsmaililer: Tarihleri ve Öğretileri*.

19. İdrîs b. el-Hasan b. Abdullah b. el-Velid (ö. 872/1468)
20. el-Hasan b. İdrîs b. el-Hasan b. el-Velid (ö. 918/1512)
21. el-Hüseyn b. İdrîs b. el-Hasan b. el-Velid (ö. 933/1527)
22. Ali b. el-Hüseyn b. İdrîs b. el-Velid (ö. 933/1527)
23. Muhammed b. el-Hasan (el-Hüseyn) b. İdrîs b. el-Velid (ö. 946/1539)

b. Hindistan'daki Dâvûdî Dâî-i Mutlaklar

24. Yûsuf b. Süleyman (ö. 974/1567)
25. Celal b. Hasan (ö. 975/1567)
26. Davud b. Acebşah (ö. 997/1589 ya da 999/1591)
27. Davud Burhanüddin b. Kutbşah (ö. 1021/1612)
28. Şeyh Âdem Safiyüddin b. Tayyibşah (ö. 1030-1621)
29. Abdüttayyib Zekiyyüddin b. Davud b. Kutbşah (ö. 1041/1631)
30. Ali Şemseddin b. el-Hasan b. İdrîs el-Velid (ö. 1042/1632)
31. Kasım Zeynüddin b. Pirhan (ö. 1054/1644)
32. Kutbhan Kutbüddin b. Davud (ö. 1056/1646)
33. Pirhan Şücaüddin b. Ahmedci (1065/1655)
34. İsmâil Bedreddin b. Molla Raj b. Âdem (ö. 1085/1674)
35. Abdüttayyib Zekiyyüddin b. İsmâil Bedreddîn (ö. 1110/1699)
36. Mâsâ Kelimüddin b. Abdüttayyib Zekiyyüddîn (ö. 1122/1710)
37. Nur Muhammed Nureddin b. Mûsâ Kelimüddîn (ö. 1130/1718)
38. İsmâil Bedreddin b. Şeyh Âdem Safiyüddîn (ö. 1150/1737)
39. İbrahim Vecihüddîn b. Abdülkadir Hekimüddîn (ö. 1168/1754)

40. Hibetullah el-Müeyyed fi'd-Din b. İbrahim Vecihüddîn (ö. 1193/1779)
41. Abdüttayyib Zekiyyüddîn b. İsmâil Bedreddîn (ö. 1200/1785)
42. Yusuf Necmeddin b. Abdüttayyib Zekiyyüddîn (ö. 1213/1798)
43. Abdali Seyfeddin b. Abdüttayyib Zekiyyüddîn (ö. 1232/1817)
44. Muhammed İzzeddin b. Şeyh Civanci Evrengabadi (ö. 1236/1821)
45. Tayyib Zeynüddin b. Şeyh Civanci Evrengabadi (ö. 1252/1837)
46. Muhammed Bedreddin b. Abdali Seyfeddin (ö. 1256/1840)
47. Abdülkadir Necmüddin b. Tayyib Zeynüddîn (ö. 1302/1885)
48. Abdülhüseyin Hüsameddin b. Tayyib Zeynüddîn (ö. 1308/1891)
49. Muhammed Burhanüddin b. Abdülkadir Necmüddîn (ö. 1323/1906)
50. Abdullah Bedreddin b. Abdülhüseyin Hüsameddin (ö. 1333/1915)
51. Tâhir Seyfeddin b. Muhammed Burhanüddîn (ö. 1385/1965)
52. Muhammed Burhânüddîn b. Tâhir Seyfeddin (ö. 1435/2014)
53. Mufaddal Seyfeddin b. Muhammed Burhânüddîn

Ek 3: Uygunluk (Ortopraksi) Sertifikalarında Kullanılan Sorular²⁹¹

Haydarabat cemaatinin kullandığı bu örnek form, Jonah Blank tarafından lîsânü'd-da‘ve dilinden İngilizce'ye çevrilen metnin Türkçe tercümesi;

Başlık Bilgileri ve Giriş:

Yer:

Mevcut Âmil:

[Not: Kimlik kartı bazı durumlarda normalde görevli olan âmil dışında güvenilir başka bir cemaat üyesi tarafından da verilebilir.]

Selamün Aleyküm. Allah'ın rahmeti üzerinize olsun [Örneğin âmile hitaben].

Allah'ın adını anarak, Ali'ye ve onun ailesine de salavat getirerek hamd ederim.

Ben, Ali'ye ve âline iman ederim, kalpten severim. Tıpkı şu anki 53. Dâi-i Mutlak olan Muhterem Mufaddal Seyfüddîn'i sevdiğim gibi.

Ona itaat ederim, emirlerine boyun eğirim ve bu doğrultuda hareket edeceğime söz veririm.

Ben bir müminim, İslam'a ve İmamlar'a inanıyorum ve bu imanı bana Allah'ın verdiğine inanıyorum.

Tüm bunlar için Allah'a şükrederim.

Kişisel Bilgiler:

Cinsiyet: Erkek / Kadın

Amaç: [Kartın alınma nedeni; bir veya birden fazlası işaretlenebilir.]

1. Hac
2. Ziyaret [Misafirhanelerde kalma izni dahil]
3. Oğlunun evliliği
4. Kızının evliliği
5. Dâi-i Mutlak ile görüşme
6. Salavat [Ehli Beyt'i övmek için verilen yemek; başka şehirde yapılacaksa bu karta ihtiyaç duyulur.]
7. Fatiha [Yakın akrabasının başka şehirde vefat etmesi durumunda, orada dini görevleri yerine getirmek amacıyla gidilir.]
8. Diğer

²⁹¹ Blank, *Mullahs on the Mainframe*, 224-228.

Adı: _____

Baba Adı: _____

[Sadece erkekler ve evlenmemiş kadınlar içindir. Genellikle formu aile reisi doldurur. Misak yaşına gelmemiş çocuklar için karta gerek yoktur.]

Misak (Bağlılık yemini)

[Başvuran kişi uygun olanı işaretler.]

- Dâi-i Mutlak'ın huzurunda verildi.
- Kasr-ı Ali'den (Dâi-i Mutlak ve ailesi) başka bir üyenin huzurunda verildi.
- Yerel amil ya da başka bir yetkili kişinin huzurunda verildi.

Dinî Unvanlar: Var / Yok

Verildiği Yıl:

- Molla
- Şeyh
- Diğer unvanlar

[Diğer unvanlar, yerel cemaatte aktif olan kişilere verilir.]

Komite Üyelikleri:

[Geçmişte veya şu an, geçerli olan tüm komiteler işaretlenir.]

- Cemaat
- Şebab (Genç Yetişkinler, yaklaşık 25-40 yaş arası)
- Medreseler
- Faizsiz kredi komitesi
- Tasarruf bankası
- Kadınlar Komitesi
- Burhânî Kadınlar Derneği

[50 yaş üzeri kadınlar için bir komitedir. 1994 yılında vefat edene kadar Dâi-i Mutlak'ın eşi tarafından yönetilmiştir.]

- [Ayrıca yedi boş alan, diğer yerel komiteler için ayrılmıştır.]

Cemaat Görevi [Uygun olan işaretlenir]:

- Vali Molla (Amil şehir dışında olduğunda onun yerine geçebilir)
- Muhâsib (Hazineci): Mumbai'deki Davet ile finansal işlemleri yürütür, zekât gönderir.
- Müteveli
- Başkan Yardımcısı: Yardımcı yönetici konumundadır.
- Sekreter
- Yardımcı Sekreter
- Muhasebeci: Günlük yerel harcamaları yönetir.
- Yardımcı Muhasebeci
- Üye

Meslekî Görevler (Seküler Alan):

[Cemaatin; hâkimler, avukatlar, doktorlar, akademisyenler vb. kimlerin olduğunu bilmesini sağlar.]

- Genel görev: _____
- Siyasi görev: _____
- Akademik görev: _____

Namaz Alışkanlıkları: Düzenli / Ara Sıra / Hiç

- Mescitte
- Evde

Ramazan'ın 23. Gecesi Nerede İbadet Ettiniz?

- Mescitte

- Aile ile evde
- Yalnız başına

İbadetin Zamanı

- Gecenin ilk yarısı
- Gecenin ikinci yarısı

Bayramlar

(Eid el-Fıtr ve diğer bayramlar)

- Mescitte
- Aile ile evde
- Yalnız

Mescitte namaz sırasında sonuna kadar kalır mısınız? Evet/Hayır

Oruç (Savm): Tüm günler / Bazı günler / Hiçbir gün

Ramazan ayında

- Oruç tuttum
- Oruç tutmadım

Ayrıca şu özel günlerde oruç tutar mısınız?

- Recep ayının 13–15. günleri
- Recep ayının 27. günü (Miraç Kandili)
- Zilhicce'nin 18. günü (Gadir-i Hum)

Temizlik (Tahâret)

Aşağıdaki durumlarda dikkatli misiniz?

- Abdest (Vuzu): Namazdan önce elleri, yüzü ve ayakları yıkama
- Gusül: Evde yapılan tam boy abdesti

Yasaklar (Haramlar): Asla / Bazen ama bırakmaya çalışıyorum / Sık sık

- Faiz (riba)
- İçki (şarap)
- Kumar
- Tütün
- Diğer: (zina, uyuşturucu vb. günahlar)

Kişisel Giyim ve Temizlik: Her zaman / Bazen / Asla

- Sakal (dârî) bırakırım
- Takke (topi) takarım: Her zaman / Bazen
- Vücudu temiz tutarım
- Temiz kıyafetler giyerim
Açıklama: (Örneğin, kişi oto tamircisi olarak çalışıyorsa sürekli temiz kalamayacağı anlaşılabılır.)

Vergiler (Dînî Mali Yükümlülükler): Her yıl öderim / Her yıl ödemem

- Zekât
- Sıla/fitre

Şu sorular da yer alır:

- Dâî-i Mutlak'ın elini öptünüz mü? (Evet / Hayır)
- Dâî-i Mutlak ile görüştünüz mü? Görüştüyseniz, ne zaman? _____

Ziyaretler / Hac

[Aşağıdakileri gerçekleştirdiyseniz “Evet”, aksi halde “Hayır” işaretlenir.]

Ziyaret Türü Evet Hayır

Hac ☐ ☐

Umre ☐ ☐

Ziyaret Türü Evet Hayır

Medine ☐ ☐

Necef (Irak) ☐ ☐

Kerbelâ (Irak) ☐ ☐

Kahire ☐ ☐

Yemen ☐ ☐

Meclislere Katılım (Dinî Toplantılar): Zamanında / Erken / Geç / Katılmadım / Kısmen katıldım

- Muharrem
- Urs (Anma toplantıları)
- Dersler
- Diğer programlar

Hayır İşleri ve Bağışlar: Sık sık / Ara sıra / Hiç

- Yemek davetleri (salavat)
- Mevlid veya anma için yapılan toplantı sponsorlukları
- Bina yapımı
- Diğer hayır işleri

Cemaat Vergisi Düzenli Ödeniyor mu?

[Bu genellikle sembolik bir miktardır. Örneğin, sıradan aileler ayda sadece 20 rupi ödeyebilir. Varlıklı ailelerde bu daha yüksek olabilir.]

Yemin ve Kapanış:

Dâi-i Mutlak'ın duasını ve bereketini talep ediyorum. Şeriata onun talimatları doğrultusunda uymaya söz veriyorum. Bu şekilde hareket edersem, bu dünyada huzurlu bir hayat yaşayacağımı ve ahirette cennete ulaşacağımı biliyorum.

İmza: _____

Ek 4: Misak (Yemin) Metni²⁹²

Sizler, Allah'ın sapasağlam ahdini, talep edilen ve onaylanan bağını, kendi boynunuza yük olarak alıp görev edindiniz; itaat ve rızayla, eğiliminizden ötürü, korkudan dolayı değil. Bu ahde karşı ikiyüzlülük yapmayacak, hileye başvurmuyacak, onu aldatmayacaksınız. Aksine, bu bağlılık gerçek niyetle, açık bir amaçla, iyi bir kalple, temiz bir vicdanla ve içten sırlarla olmalıdır. Dillerinizle söylediğiniz sözleri boşa çıkarmadan, ahde aykırı davranmayacaksınız.

Sizler, Allah'ın kulu, onun sevgilisi, İmam Tayyib Ebü'l-Kâsım Emîrû'l-Mü'minîn'e (Allah'ın selamı onun üzerine olsun), onun samimi atalarına ve kıyamet gününe kadar ardı ardına gelecek olan aziz evlatlarına bu ahdi veriyorsunuz. Dediğiniz, kalplerinizde gizli olanla ve bedeninizdeki niyetlerle uyumlu olmalıdır.

Şahitlik edersiniz ki: Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. O, göklerin ve yerin, ikisi arasındaki ve içindekilerin yaratıcısıdır. Ve gerçekten, Muhammed O'nun kulu ve peygamberidir. Ve gerçekten, Ali b. Ebî Tâlib onun halefidir – makamının varisidir, gizli ilminin sahibidir, erkek ve kadın müminlerin ondan sonraki velisidir. Onların soyundan gelen imamlar da Allah tarafından birbiri ardına seçilmişlerdir. İmamsız bir zaman olamaz.

Ve şahitlik edersiniz ki: İmam Tayyib Ebü'l-Kâsım Emîrû'l-Mü'minîn sizin imamınızdır. Onun emir ve bereketine ulaşan herkes için ona ibadet zorunludur.

Söyleyin: NAAM (Evet, kabul ediyorum).

Ve onun soyundan gelen ya da onun “nas” ile tayin edeceği, ya da işaret edeceği kim olursa olsun, o da imamdır ve kendi zamanındaki insanlar için ona itaat farzdır.

Söyleyin: NAAM

Cennet haktır, cehennem haktır, kıyamet anı gerçektir. Allah, kabirlerde olan herkesi diriltecektir.

Söyleyin: NAAM

Namazı vaktinde kılacaksınız, zekâtı eksiksiz vereceksiniz, Ramazan ayında oruç tutacaksınız (ki bu ayda Kur'an indirilmiştir), gücünüz yeterse Beytullah'a (Kâbe'ye) gideceksiniz, zamanınızın imamının dedesi Hz. Muhammed'in (O'na ve soyuna selam olsun) kabrini ziyaret edeceksiniz, Allah yolunda cihad edeceksiniz ve İmamınız Tayyib Ebü'l-Kâsım Emîrû'l-Mü'minîn'e (Allah'ın selamı onun üzerine olsun) samimiyetle itaat edeceksiniz.

Söyleyin: NAAM

Onun emrettiği herkese itaat edecek, karşı gelmeyecek, kandırmayacak, aldatmayacak, ona sadık kalacaksınız. Onu doğrulayacak, yardım edecek, yalnız bırakmayacak, dürüst davranacak, getirdiği şeyleri

²⁹² Hussain, *Gulzare Daudi*, 95-100.

değiştirmeyeceksiniz. İmamın memnuniyetle seçtiği elçiye karşı kusur aramayacak, ona gelen emri yerine getireceksiniz.

Söyleyin: NAAM

İmamın sevdiğini sevecek, düşmanı ile savaşacaksınız – ister yönetici olsun, ister sıradan biri ister akraba ister yabancı.

Söyleyin: NAAM

İmamın düşmanı ile mektup, mesaj, ima, işaret, yönelim ya da hile yoluyla hiçbir bağ kurmayacaksınız.

Söyleyin: NAAM

İmam ya da Dâî sizi çağırdığı zaman malınızla ve canınızla samimi bir şekilde cihad edeceksiniz, gevşeklik göstermeyecek, bu yeminlerinizi kimseye ifşa etmeyecek, yalnızca İmam’a ya da onun işaret ettiği kişiye aktaracaksınız.

Söyleyin: NAAM

İmamınıza yardım etmekten, onu takip etmekten, lütuflarını kabul etmekten geri durmayacaksınız. Sapmış biri tarafından yanıtılmayacak, dönüştürücü biri tarafından döndürülmeyeceksiniz. Siz, misak (bağlılık yemini) sırasında “NAAM, işittik ve kabul ettik” diyerek yemin ettiniz. Bu, Allah katında bir ahittir. Allah sizin kalbinizi, niyetlerinizi, sadakatınızı bilmektedir. O’na kavuşuncaya dek bu ahde ihanet etmeyecek, hile yapmayacaksınız.

Söyleyin: NAAM

Kur’ân okuyarak ve dini ibadetleri yerine getirerek kalbinizde sakladığınız şeyleri koruyacak, gizli olanı ifşa etmeyecek, Allah’ın dinini koruyacak ve peygamberinin şeriatını muhafaza edeceksiniz. Gizli olanı gizli tutarak Allah’ın huzuruna çıkacaksınız. Yalancı sözler sizi hakikatten uzaklaştırmaz, çünkü Allah, yalnızca ahdini yerine getirenleri kabul eder.

Söyleyin: NAAM

İçinizde alınacak emir, terfi, azil, hediye, yasaklama, ceza, ödül ve memnuniyet gibi konularda verilen her karardan razı olacaksınız.

Söyleyin: NAAM

Kim bu ahdi açıkça ya da gizlice bozarsa, Allah’tan, göklerin ve yerin yaratıcısından, Tevrat’tan, İncil’den, Zebur’dan ve Kur’ân’dan, ilahi kelimelerden kopar.

Söyleyin: NAAM

O kişinin sahip olduğu tüm mal, mülk, taşınır taşınmaz servet, mücevher, hayvan, hizmetçi – dünya hayatından ne kazandıysa – hepsi fakir Müslümanlara sadaka olur.

Geri alınamaz.

Söyleyin: NAAM

Geriye kalan ömründe kazanacağı her şey, bu ahdi yerine getirmediği sürece haramdır.

Söyleyin: NAAM

Onun elindeki tüm erkek ve kadın köleler Allah yolunda azat edilmiş sayılır. Artık onların üzerinde hiçbir hakkı yoktur.

Söyleyin: NAAM

Mevcut ve gelecekteki tüm eşleri üç talakla boşanmış sayılır. Bu, İslam'da dönüşü olmayan “Beynûnet-i kübrâ” boşamasıdır – kişi tekrar evlenemez.

Söyleyin: NAAM

O kişi, Mekke'deki Allah'ın Evi'ne (Kâbe'ye) yalınayak otuz kez hac yapacaktır. Ama bu bile, ahdini yerine getirmediğe kabul olunmaz.

Söyleyin: NAAM

Allah'ın, şeytana ettiği lanet o kişinin üzerine olur. Cennet ona haram, cehennem ona vacip olur. Allah'a kavuştuğunda, o bir kâfir olarak karşılanır. Allah'ın gazabı onun üzerinedir.

Söyleyin: NAAM

O kişi Allah'ın rahmetinden uzaklaşır; sapmışların tuttuğu yolu tutar. Allah, o gün ona merhamet etmez. Onu yarımsız bırakır ve cehennem ateşine hızla gönderir.

Söyleyin: NAAM

Bu itaati terk etmek için hiçbir çıkış yolu yoktur. Allah şahidimizdir.

Söyleyin: NAAM

Siz sözlerimi işittiniz, halimden memnunsunuz, Allah'ın kuvvetli ve sağlam ahdini İmam Tayyib ve onun babaları ve evlatları için boynunuza yüklediniz. Bu ahdi yerine getirmeyi kabul ediyor musunuz?

Söyleyin: NAAM

Bu biatle mutlu olunuz. Allah buyurur ki: “Gerçekten, sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedir. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, kendi aleyhine bozar. Kim de Allah'a verdiği sözü tutarsa, Allah ona büyük bir ödül verir.” Allah bu bağlılığı daim eylesin, geçici kılmasın. Biat eden sizleri ve bizleri ahde sadık eylesin, Peygamber'ine ve dostlarına itaate sabit kılsın, sonumuzu hayırla bitirsin.

Son Dua:

Hamd, tek olan Allah'a mahsustur.

Seçilmiş olan Muhammed'e, onun halefi Ali'ye ve soylu, temiz ailesine selam olsun.

Allah bize yeter.

O ne güzel Vekil ne güzel Mevla ne güzel Yardımcıdır.

Güç ve kuvvet ancak Allah'tandır.

Âmin, Âmin.

Ek 5: Urduca Yayimlanan Kitaplar

داؤدی بوہرے ایک اجمالی تعارف	Muhammad Fahad hairs	https://kitabosunnat.com/kutub-library/Dawoodi-Bohre-Aik-Ajmal-Tarif “Erişim Tarihi 04/08/2025”
شیعہ، خوجے اور بوہرے ایک جائزہ	Mahmood Darya badi	https://www.urdunama.eu/blog-post_2-13/ “Erişim Tarihi 04/08/2025”
عقد الجوابر فی احوال البوابر	Syed Abu Zafar nadwi	https://archive.org/details/toobaa-aqd-ul-jawahir-fi-ahwal-ul-bawahir/mode/2up “Erişim Tarihi 04/08/2025”
پاکستان کے دینی مسالک	Saqib Akbar	https://archive.org/details/pakistan-ke-deeni-masaalik “Erişim Tarihi 04/08/2025”
ڈاکٹر سیدنا محمد برہان الدین دے داو بوہرہ کمیونٹی کے عظیم مذہبی رہنما	Muhammad khawar	https://www.rekhta.org/ebooks/detail/doctor-sayedana-mohammad-burhanuddin-daudi-bohra-community-ke-azeem-mazhabi-rehnuma-mahmood-khawar-ebooks?lang=ur “Erişim Tarihi 04/08/2025”
ناتھوانی کمیشن رپورٹ داؤدی بوہرہ کمیشن	NP nathwani	https://www.rekhta.org/ebooks/detail/nathwani-commission-report-dawoodi-buhara-commission-n-p-nathwani-ebooks?lang=ur “Erişim Tarihi 04/08/2025”
سیف بر دین	Ömer Hacı Ahmet	
منہاج القرآن	Ebu Muhammed Tâhir Seyfüttîn	https://www.rekhta.org/ebooks/detail/minhaj-ul-quran-mohammad-tahir-saifuddin-ebooks/?lang=ur “Erişim Tarihi 04/08/2025”
نعرہ ذکر حسین	Ebu Muhammed Tâhir Seyfüddîn	https://www.rekhta.org/ebooks/detail/nara-e-zikr-e-husain-mohammad-tahir-saifuddin-ebooks/?lang=ur “Erişim Tarihi 04/08/2025”
قصیدۂ نعتیہ بلا الف	Ebu Muhammed Tâhir Seyfüddîn	https://www.rekhta.org/ebooks/detail/qaseeda-e-natiya-bila-alif-mohammad-tahir-saifuddin-ebooks/?lang=ur “Erişim Tarihi 04/08/2025”

Ek 6: Bohrâlar Hakkında Muhtevaya Sahip Olan İnternet Siteleri

<https://www.ebay.com/itm/186241511424> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://www.fatemimadrassa.com/akhbaar-syedna-mohammed-burhanuddin> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://dawoodi-bohras.blogspot.com/2011/04/dawoodi-bohras.html> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://www.ndtv.com/india-news/dr-syedna-mohammed-burhanuddins-final-journey-begins-548180> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://www.firstpost.com/tag/dawoodi-bohra> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://almushahid.net/32277/> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://dawoodi-bohras.org.uk/library/> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://www.thebohras.com/library.html> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://www.dawnnews.tv/news/1065613> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

[من هم البهرة؟ - الإسلام سؤال وجواب \(islamqa.info\)](http://islamqa.info) “Erişim Tarihi 04/08/2025”

https://web.archive.org/web/20151218222540/http://dawoodi-bohras.com/about_us/jamaats/udaipur/udaipur_history_4/?page=about_us/jamaats/udaipur/udaipur_history_4 “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://www.youtube.com/watch?v=eTjGxopaS-You> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

<https://www.youtube.com/watch?v=B8Yvjey9J3k> “Erişim Tarihi 04/08/2025”

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Sare KOYUNCU	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İslam Mezhepleri Tarihi
Makale ve Bildiriler	
1. Koyuncu, Sare. “Velâyet-i Fakih Kavramını İslamcı Dergiler Üzerinden Okumak”. <i>Nous Academy Journal</i> 1 (2023), 10-15.	